

Hegra 1940

En fortelling om motstand

Hvordan kunne Hegra festning
stå imot verdens sterkeste
krigsmakt

Dennis Kavli

Masteroppgave

ved

Historisk institutt

Universitetet i Oslo

Innholdsfortegnelse

s.	Innhold
1	Hegra 1940 Valget å skrive om Hegra festning 1940
3	Innsatsen på Hegra festning 1940 sett i forhold til ulike sider ved det norske felttoget
4	Oppgavens tre hovedområder
5	Sammendrag
7	A Bakgrunn. Hvordan kom motstanden i gang? Hva slags folk var det som forsvarte Hegra festning i 1940?
7	Statistikk frambragt fra personallista på Hegra festning
8	Alderen på dem som var med på Hegra festning april-mai 1940:
8	Geografisk fordeling av mannskapet på Hegra festning
10	Hva sto de for før de møtte på Øyanmoen og Hegra festning?
10	Anne Margrete Bang
11	Wilhelm og Guthorm Kavli
13	Forhold som kan ha fått Anne Margrethe Bang og Wilhelm og Guthorm Kavli til å velge å dra til Hegra fort i 1940
14	Innsatsen på Øyanmoen 9. og 10. april gjorde Hegra 1940 mulig.
15	Ammunisjon sikres unna tyskerne. To billass med proviant til Håve og Hegra 1940
16	Gaden og Kavli til Værnes. Follafoss. 40-50 mann i stillinger for å forsvare Øyanmoen
20	Holtermann sine styrker til Ingstadkleiva leir. Provianten fra Håve gård brakt opp dit
22	B Beskrivelse av stridshandlingene Utviklingen fram 15 april og til 5 mai 11. - 15. april: Stort frammøte, sikring av festningen, nye forsyninger og navnet Hegra festning
22	Hvordan tre frivillige nådde Hegra festning mellom 11. og 13. april
25	Vaktposter i Stjørdalen, major Hartmanns styrke og forhugningen i Tronhovsdalen

32	Forsyningsvirksomhet mellom 10. og 15. april
33	4 Istandsetting av Ingstadkleiva fort senere Hegra festning. Mannskapene flyttet inn
36	Hegra festning
37	Innsats av saniteten før 15. april. Angrepet på toget 14. april
40	Slaget om Hegra festning Infanteri og artilleriangrepet mandag 15. april. Store tap for Hegra festning. Ilddåp
44	Bilde 1 Gjone, Stensen, Kavli m.fl.
45	Berg, Heidenstrøm og Friheim
52	Bilde 2 Lyngstad, Fordal, Nilsen m.fl.
52	Tirsdag 16. april
53	Forsyninger til Hegra festning gjennom frontlinjene før og etter 15. april
54	Løytnant Næss på to viktige turer til Steinkjær 13 og 18 april
57	Infanteriangrepene 17. og 18. april 17. april
60	Torsdag 18. april
66	Bilde 3 Kanon
67	Bilde 4 Skyttergrav m. brystvern
67	19 – 30. april
72	Hegra festnings symbolske og strategiske betydning. Værnes flyplass
74	Depotene oppdaget
76	1. – 5. mai
78	Søndag 5. mai
79	Antall falne i slaget om Hegra festning
80	Kontraster 5. mai
81	Bilde 5. Oppstilling etter overgivelse
82	C. Hvilke faktorer var avgjørende for at Hegra festning kunne holde stand mot de tyske styrkene så lenge? 1 – 5
83	1 Holtermanns lederskap
88	2 Den norske styrkens sammensetning.

88	a Høy moral. En sammensveiset gjeng som samarbeidet godt der alle bidro så godt de kunne
89	b Stor og evnerik nok styrke som ble på sin post og gjorde en stor innsats
90	3. Sivil hjelp fra bygdene omkring festningen og ellers utenfra
91	a. Losjering på Re gård 9. til 10. april
91	b. Viktig opplysningsarbeid utført av lennsmenn i bygdene rundt, diverse etterretning og støtte
92	c. Avgjørende legehjelp 18. april
92	d. Forsyningskjeden av mat og andre varer fra sivilsamfunnet og militære foretak utenfor til festningen
96	4. Hegra festning. Dens beliggenhet i terrenget og vern mot granater, bomber og infanteriangrep A - b a. Festningen vanskelig tilgjengelig
96	b. Festningen gav det beste vernet en kunne få mot artillerigranater, bomber og mot salver fra mitraljøser og gevær.
98	5. Tysk innsats for å ta festningen Var den noe tilbakeholden eller gav de alt de kunne? a – b – c – d – e a Utslitte tyske soldater som trengte hvile etter slitsom båtreise fra Tyskland til Norge
99	b. De tyske militære lederne kan ha oppdaget at de hadde undervurdert problemene med å angripe Norge
101	c. Tyskerne gikk varsomt fram for å vinne nordmennene over til deres side eller i alle fall få til en dansk løsning
102	d. Tyskerne brukte langt fra sin fulle militære kapasitet for å ta festningen
104	Oppsummering av Hvilke faktorer var avgjørende for at Hegra festning kunne holde stand mot de tyske styrkene så lenge?

Hegra 1940

Valget å skrive om Hegra festning 1940

Til jul 1960 fikk min fire år eldre bror en fin bok av far som het *1940 Kampene i Norge*.¹ På andre side i boka står det skrevet med blyant: «*Julen 1960. Til Pål fra far som var med på Hegra*». Hvorfor velge å studere nærmere historie, motivasjon og innsats til soldater som var med å kjempe kampen om Hegra festning 1940.

Jeg hadde fra tidlig et vagt bilde av historien om Hegra 1940 siden både min far og hans bror var med på Hegra i 1940. Vagt fordi de som krigsveteraner flest, sa lite om egen krigsinnsats og var naturlig beskjedne om egen krigsinnsats. Det andre hadde gjort snakket de gjerne om. De fleste veteranenes tilbakeholdenhet om egen innsats gjorde at nærmeste familie var omtrent like uvitende om deres innsats som folk ellers.

Det hjalp heller ikke å være interessert i historien om andre verdenskrig. Min far og jeg snakket ofte om krigen. Far snakket for eksempel med stor beundring om krigsseilerne, tungtvannssaksjonene, Kjakan, Partisanene, Jugoslavene, Polakkene, Churchill og britene og ikke minst sovjeternes og Den Røde Armes innsats om Stalingrad og ellers deres betydning i å vinne krigen. Krigsseilerne fikk en uverdigg behandling etter krigen, mente far. Han levde seg inn i jødernes forferdelige skjebne og over de enorme tapene i Sovjetunionen, Polen og Jugoslavia og var lite glad for hvordan krigsprofitører i og utenfor Norge gikk fri og faktisk fikk bygge seg videre opp etter krigen – mens han synes at de små, som vanlige tyskerjenter ble tatt for hardt. Far leste ofte bøker om andre verdenskrig alt fra *Liddell Harts History of The Second World War* til *Unngå å irritere fienden* av Lars Borgersrud, ei bok han absolutt hadde sans for: Det norske felttoget var ikke all verden, syntes far.

Min bror Pål, ble i 1959 kalt inn til overlærer Hasle på Voksen skole i Oslo. Han hadde vært der før på grunn av bryting i skolegården. Nå ventet Pål en ny formaning. Men ut av intet for Pål og far, fortalte Hasle Pål at han visste om krigsinnsatsen til far. En forvirret Pål, tenkte etterpå:

¹ Hauge, Andreas: *1940 Kampene i Norge*.

«Alle fedre var jo med under krigen». Fars nære venner var krigsveteraner eller andre motstandsfolk. De fleste av vår britiske mors venninner var koner av krigsveteraner.

Høsten 1985 gikk far og jeg fra Skansebakken over Oppkuven til hytta ved Ringkollen. Jeg ser for meg da vi langet ut innover noen myrer i skogen ved Oppkuvann. «Jeg syns du gjorde en stor innsats under krigen.» «Jo. Takk skal du ha. Takk skal du ha.», svarte far. Mer ble ikke sagt om det. Vi streifet vel innom Stalingrad i løpet av helga på Ringkollen.

I 1986 var jeg lærer ved Sjetne skole i Trondheim. Vi var tre lærere på to 6. klasser. Det var en del om krigen den våren. Jeg hadde om slaget om Stalingrad. Elevene levde seg veldig inn. Så tok vi med klassene til Hegra festning. I Oslo var far, i Trondheim var onkel Wilhelm. De var begge med på Hegra festning i 1940. «Der er bilde av min far», fortalte jeg spontant til en lærer og noen elever i nærheten da vi gikk rundt på museet. Det gjorde inntrykk. Det var mitt eneste bidrag fra/om familie på festningen. Det liker jeg ikke å tenke på i dag. Å møte ekte Hegraveteraner på Hegra, ville vært stort for elevene. Onkel og far ville gjort jobben på en fin måte og ved bare å snakke om egen innsats på direkte spørsmål fra elevene. Kanskje begge hadde stilt. Uansett fortjente de å bli spurt. Hvorfor hadde jeg ikke tenkt på det?

Grunnen var trolig at krigsveteraner flest var så tause om egen krigsinnsats – for å slippe å snakke om og bli mint på vonde opplevelser fra andre verdenskrig. Mange var også redde for å skryte av egen krigsinnsats eller å bli oppfattet slik. Krigen tok kanskje 60 millioner liv. Medsoldater, venner og slektninger hadde ofret sine liv. Å snakke om egen innsats ville for mange være å briske seg på krigen. Rundt 1993-94 var far hjemme hos meg en tur. «Du skal få disse to koppene». Far satte fram to fine hvite kopper med den norske riksløven med krone over. Jeg takket for de vakre koppene. Jeg spurte ikke hvor de kom fra fordi jeg trodde han fikk dem da han sluttet i sin stilling på slottet i Oslo. Og Far sa ikke mer om koppene. I 2014 leste i *Krigen i Norge april-juni 1940* om Hegra 1940.² På side 368 er et bilde av et felles måltid i matsalen. Da jeg så nøyere på bildet kjente jeg igjen koppene de brukte. Jeg måtte se nøyere etter. Der sto de til stas i stua de to koppene jeg fikk fra far. De var ikke fra slottet i Oslo – men fra Hegra festning april-mai 1940. Neste gang jeg lånte samme bok, oppdaget jeg at han som satt nærmest til høyre ved koppen som viste riksløven med krone, var min far.

Jeg valgte temaet om Hegra festning for å få vite mer om kampen om Hegra 1940 og vite mer om beskjedne krigsveteraner som gjorde slik en stor innsats.

² Steen, Sverre, Ording, Arne, Roscher Nielsen, Ragnvald: *Krigen i Norge april-juni 1940: Norges krig 1940-45*. Bind 1, side 368.

Innsatsen på Hegra festning 1940 sett i forhold til ulike sider ved det norske felttoget

Denne historien bygger i hovedsak på major Hans Reidar Holtermanns to rapporter og flere andre soldater sine rapporter fra *Rapport om Forsvaret av Ingstadkleiva fort (Hegra festning)*. Videre er benyttet rapporter om Hegra 1940 som er lagret på Riksarkivet og bøker av personer som var med på Hegra festning april-mai 1940. Disse er Johan Arnstad med *Beleiringen av Hegra festning april-mai 1940*, Guthorm Kavli med *25 år på kongens slott og veien dit*, med to kapitler om Hegra festning og Hermann Svarva med to bøker *Hegra fort holder stand* og *Rapport fra Hegra*. En notisbok med oppsett av oppdrag på festningen i 1940, håndskrevet av sersjant Guthorm Kavli, som ble funnet i 2016, gir også viktige bidrag sammenholdt med Holtermanns rapport. [F](#)

De fleste rapportene om Hegra 1940 ble skrevet i 1940 og 1941 og levert til de tyske okkupasmyndighetene mars 1941.³ Uansett om skriverne viste at rapportene skulle komme under nazistene kontroll eller ikke, er det klart at alle rapportskriverne var klar over at nazistene lett kunne få hånd om rapportene. Derfor kunne ikke alt fortelles i disse rapportene. Holtermann ser ut til å ha vært meget nøye med hva han skrev og ikke skrev. I et tilfelle skjulte han bevisst en patriotisk handling en av hans soldater hadde utført, og skrev at noe annet skjedde i stedet for verne soldaten som hadde utført handlingen. Denne handlingen blir omtalt under datoen 4. mai. Dermed kan Holtermann også ha omskrevet andre steder i rapporten når han av ulike gode grunner mente det var best. Det kan også gjelde de andre som skrev rapporter. Rapportene forteller mye likevel.

Det er interessant at Holtermann konsekvent bruker ord som «fienden» framfor «tyskerne» i sin rapport. Med svært få unntak er rapportene og bøkene som er omtalt her, skrevet i en svært nøktern tone. Den nøkterne tonen kan forklares med at plikt til å forsvare landet ser ut til å ha vært grunnen til at de møtte fram på Øyanmoen eller Hegra festning for å kjempe. – Det gjelder for alle Hegrasoldatene der jeg har greid å registrere en fortalt eller vist grunn – enten direkte eller indirekte sagt eller vist gjennom handling. Nesten alle var nøye med å tone ned egen krigsinnsats og ivrige etter å rose andre og fellesskapet og kameratskapet på festningen og ikke minst major Holtermann.

³ Berg, John: *Lotten fra Hegra*, side 64: Den nyopprettede Sivilforvaltningen for Hær og Marine der Quislings nære medarbeider Albert Viljam Hagelin var «minister». Hagelin var blant de mest uforsonlige og fikk dødsdom etter krigen.

Målet med oppgaven er å ta leserne med på historien om Hegra festning april-mai 1940 og samtidig drøfte litt omkring det som skjedde fra da Holtermann kalte inn de første mannskapene på Værnes 9. april til det hvite flagget ble heist på Hegra festning 5. mai, samme dag Vinjesvingen også gav opp. Hensikten med videre krigsinnsats var da over. Ulike historier og synsvinkler blir presentert av soldater som var med og av forfattere om kampene om Hegra festning og med ulike synspunkt om det norske felttoget 1940.

Oppgaven er delt inn i tre hovedområder

- A. Bakgrunnen for innsatsen
- B. Beskrivelse av stridshendelsene
- C. Hvilke faktorer var avgjørende for at Hegra festning kunne holde stand mot de tyske styrkene så lenge?

Sammendrag

Den norske motstanden hadde stor strategisk betydning; Den norske handelsflåten kom på norske hender i alliert tjeneste, det norske gullet ble reddet unna tyskerne og konge og regjering kom seg til London.

I Trøndelag ble det klareste uttrykket for motstanden mot invasjonen, forsvaret av Øyanmoen leir og Hegra festning fra 9. april til 5 mai.

Grunnen til at Hegra festning kunne holde ut så lenge mot en tallmessig overlegen styrke var:

- En unik militær ledelse av Major Hans Reidar Holtermann
Lederskapet hans på Hegra var tuftet på gjensidig tillit, medmenneskelighet, respekt, høyeste militære kunnskap og klokskap. Leder og mannskap ble ett og en mektig kraft.
- Den norske styrkens sammensetning.
Høy moral og offervilje blant de norske soldatene. Stor og evnerik nok styrke som ble på sin post og gjorde en stor innsats
- Sivil hjelp fra bygdene omkring festningen og ellers utenfra
Losjering på Re gård 9. og 10. april
Viktig opplysningsarbeid utført av lennsmenn i bygdene rundt, diverse etterretning og støtte
Forsyningskjeden av mat og andre varer fra sivilsamfunnet og militære foretak utenfor til festningen
Besetningens og lokalfolks inngående lokale kunnskap om terreng, folk og samfunnet rundt.
- Hegras beliggenhet i terrenget og vern mot bomber og granater
Festningen var vanskelig tilgjengelig
Festningen gav et meget godt vern kunne få mot artillerigranater, bomber og mot salver fra mitraljøser og gevær.
- Tysk innsats for å ta festningen. Hva var utslagsgivende
Utslitte tyske soldater som trengte hvile etter slitsom båtreise fra Tyskland fram til rundt 12.april slik at Hegra festning fikk etablert festningen med forsvar og forsyninger
- Tyskerne gikk varsomt fram for å vinne Nordmenn over på sin side og kanskje få en dansk løsning fram til rundt 14. april.
- Den tyske militære ledelsen kan ha undervurdert hva det innebar og angripe Norge og Hegra

- Kunne tyskere ha tatt festningen før?

Etter vurdering og drøfting av fakturene i denne oppgaven og andre kilder er svaret - nei.

Etter siste infanteriangrep 18. april innså trolig tyskerne at de manglet militær kapasitet til å kunne ta festningen pga. tyskernes kritiske forsynings situasjon før Værnes flyplass var klar.

Forsvaret av Hegra hadde vesentlig betydning for tyskernes videre krigsoperasjoner. Det bandt opp flere tusen soldater som kunne ført strid andre steder. Blant de allierte ute i Europa var Hegras ukuelige innsats av stor moralsk verdi særlig i 1940 som gjenspeilte seg i pressen fra mange land. Her må konkretiseres med aviser

A. Bakgrunn. Hvordan kom motstanden i gang?

Hva slags folk var det som forsvarte Hegra festning i 1940?

Det var noe spesielt med styrken til Holtermann og alle de som de første dagene dro for å forsvare landet. Stille (og i praksis ganske langsom) mobilisering gjaldt, men de valgte på egen hånd å gjøre alt de kunne for å være med og forsvare landet. John Berg forfatteren av *Lotten fra Hegra* skriver om dilemmaene folk hadde i Norge etter angrepet 9. april og om dem som faktisk valgte å sloss.

Det var en nerve i denne krigen som historikere og forfattere sjelden klarer å gripe. Den har med utvelgelse å gjøre; den vi må tro lå bak de observasjoner doktor Finsen gjorde på Hegra. Det ble på en måte en frivillig krig. Bortsett fra sjøfolkene i utenriksfart, for de avdelinger av nøytralitetsvakten som kom i kamp og for noen ganske få andre grupper, ble situasjonen alt fra morgenen 9. april så kaotisk at nordmenn flest kunne velge om de skulle våge liv og lemmer. Dette gjaldt også dem som var pliktig til å møte frem ved mobilisering. Ingen stilte dem til ansvar viss de ble hjemme. Det var en nådeløs utfordring, og vi skal ikke fortenke dem som raskt fant ut at denne krigen angikk vel egentlig ikke dem. Vi er ikke alle egnet for alle situasjoner. Heller ikke skal vi glemme dem som ble avskåret av det overraskende tyske overfallet 9. april 1940. Men vi står med et spørsmål: Hvem var de, nordmennene som valgte å sloss, ut fra forskjelligste motiver og med mest ulik bakgrunn? Kanskje vi kan spørre: Hvor var de noe år før krigen satte dem på prøve? ⁴

Ja hvor var Hegrasoldatene noen år før de ble satt på prøve oppå gamle Hegra festning?

Statistikk frambragt fra personallista på Hegra festning

Gunnar Finsen, en av de to legene på Hegra festning skriver at de fleste som var med der var trauste bønder, men at det også var mange bygutter av alle aldre og yrker og nevner visergutter, dosenter, advokater, ingeniører, studenter, kontorfolk, håndverkere og arbeidere.⁵ Gir Finsen et ganske riktig bilde av dem som var med?

De 34 som var offiserer eller befall, 12,3 prosent av styrken, er ikke registrert med hvor de var fra eller alder i listene til Holtermann. Om det store flertallet på Hegra festning dvs. menige med militær utdanning som utgjorde 75,2 prosent og menige uten militær utdanning 12,5 prosent, har

⁴ Berg: side 15-16.

⁵ Gunnar Finsen: Rapport om Ingstadkleiva fort/Hegra festning, RA/RAFA-2017, : 11-12.

Holtermann skrevet ned nøyaktig hvor de var fra. Undertegnede vet hvor en god del av offiserer var fra men det kan gi et galt bilde likevel om en ikke får med alle. Derfor er statistikken her bygd på de menige soldatene med eller uten militær opplæring.

Alderen på dem som var med på Hegra festning april-mai 1940:

Når det gjaldt alder har Holtermann kun skrevet ned når de menige med militær utdanning var på førstegangstjeneste, dvs. da de var mellom 18 og 24 år de aller fleste. De fordeler seg slik:

1919-20	1921-25	1926-30	1931-35	1936	1937	1938	1939	1940	Totalt
1	2	7	42	35	18	39	34	4	172

Harald Smedal, leder for skiløperkompaniet på Hegra festning var 39 år april-mai 1940 og Erling Gjone var 42 år.⁶ Smedal og Gjone var inne til førstegangstjeneste i 1919 og 1922 – henholdsvis 20 og 24 år gamle.

Om vi legger inn gjennomført førstegangstjenester mellom 18 og 25 år, kan en slå fast at i alle fall 163 av de 172 menige med militær utdanning på Hegra festning var under 35 år. De eldste offiserene var Aksel Næss på 60 år og Anders Heimsjø 62 år gammel.⁷

Geografisk fordeling av mannskapet på Hegra festning

Tar vi utgangspunkt i Stjørdalen hvor Hegra festning lå, var 91 menige derfra fordelt slik; Hegra 32, Stjørdal 21, Skatval 16, Meråker 10, Flornes 5, Kopperå, Lånke og Hell 2 hver og 1 fra Sona.

Fra Nord-Trøndelag ellers hadde Mosvik, Beistad, Åsen, Skogn, Levanger, Frol 1 hver.

⁶ Kavli, Guthorm: *25 år ved kongens slott. Og veien dit*, side 26.

⁷ Brox, Karl H: *Kampen om Hegra*: side 97, Gyldendal Norsk Forlag A/S, Oslo 1988, Hans Reidar Holtermann (2): *Forsvaret av Hegra festning*, RA/RAFA-2017: side 22.

Trondheim hadde 89, mens Stavne, Strinda og Ranheim som da var naboer til Trondheim hadde 2 hver. Stavne, Strinda og Ranheim er i dag del av Trondheim.

Fra Sør-Trøndelag ellers var fordelingen slik: Malvik 9, Rennebu 3, Mostadmarka 2 og Bjørgen, Stensli, Meldal, Kvamsgjerdet (nær Meldal), Orkanger, Selbu, Skaun, Børsa, Ørlandet, Dyrvik Frøya og Hommelvik hadde 1 hver.

3 var fra Kristiansund, 1 fra Kristiansand, 1 fra Hestvika som kan være flere steder, 1 fra Leirvikshamn og Kirknesvågen som ikke finnes i Kartverket i dag.

Fra Sverige kom 1 nordmann fra Gøteborg og 1 nordmann fra Ludvika. 3 svenske menn kom over fra Sverige og deltok på Hegra festning.

I forhold til folketallet var Stjørdalen og særlig Hegra sterkest representert på festningen. Trondheim da med ca. 50 000 innbyggere var også relativt sterkt representert.

I Norge i 1946 hadde 22 prosent av yrkesbefolkningen jordbruk som levevei. I 1960 var andelen av yrkesbefolkningen sysselsatt i jordbruket sunket til 13 prosent.⁸ Fokus leksikon fra 1964 forteller at 32 prosent i Nord-Trøndelag og 16 prosent i Sør-Trøndelag av yrkesbefolkningen arbeidet innenfor jordbruk og skogbruk. De siste oppdaterte tallene i Fokusleksikon av det norske folk sysselsatt i jordbruket på landsbasis er fra 1960. Da kan vi gå ut fra at tallene som brukes over fylkenes prosentandel i jordbruket også er fra 1960.⁹ Om vi går ut fra om lag samme prosentvise nedgang i sysselsettingen i jordbruk og skogbruk fylkesvis som nedgangen i jordbruk på landsbasis ville fordelingen i 1946 vært slik:

I Nord-Trøndelag ville 54 prosent av dem i arbeid vært sysselsatt i jordbruk og skogbruk. I Sør-Trøndelag ville 27 prosent vært sysselsatt i jordbruk og skogbruk. Sør-Trøndelag hadde i 1960 et folketall på 217 000 innbyggere. Tar en bort folketallet til Trondheim vil prosent sysselsatt i jordbruk og skogbruk i Sør-Trøndelag ikke ligge så langt unna det i Nord-Trøndelag. Med rundt 54 prosent og 27 prosent sysselsatt i jord og skogbruk sysselsatt i henholdsvis Nord- og Sør-Trøndelag i 1946, gir prosenttallene god støtte til Finsen når han forteller at det var mange bønder på Hegra festning april-mai 1940, når en studerer alle stedene mannskapet var fra.

⁸ Fokus illustrert familieleksikon 4, 1964: side 199.

⁹ Fokus 4: side 174, Fokus 5: side 340.

Finsen gir også et godt bilde av dem som kom fra byen Trondheim. Min bror Pål Guthorm Kavli, som er arkitekt på byplankontoret i Trondheim og jeg som har bodd 11 år i Trondheim, studerte gateadressene til dem som var med på Hegra festning. De som var fra Stavne, Strinda og Ranheim hadde ikke gateadresser. Dermed måtte vi greie oss med de 89 menige og frivillige uten militær utdanning fra Trondheim. Etter vår vurdering fordelte de seg slik:

45 var fra småborger- og borgerstrøk 32 var fra arbeiderstrøk, 8 var fra områder som var vanskelig å definere, 13 var uten gateadresse.

Tallene viser at Gunnar Finsen har truffet veldig godt når han beskriver festningen som et sted for alle samfunnsklasser. Klassebakgrunn så ikke ut til å ha betydning på Øyanmoen og Hegra festning april-mai 1940. Det som betydde noe var at over 270 fra alle samfunnsklasser mente at landet måtte forsvares. De tok imot invitasjonen fra major Holtermann og ble med han til forsvaret av Hegra festning april-mai 1940. En interessant opplysning når det gjelder klasse, er Torstein Leirfald, som var bonde på den elegante storgården Re storgård i Stjørdal. Han gav Holtermann helt avgjørende hjelp 9. og 10. april. Reidar Holtermanns styrke fikk ly natt til 10. april og ly under flukten 10. april.

Hva sto de for før de møtte på Øyanmoen og Hegra festning?

Her er litt historie om tre frivillige før de møtte på Øyanmoen eller Hegra festning april 1940 bygd på to selvbiografier.

Anne Margrethe Bang

Hun hadde en bakgrunn som på mange måter pekte mot hennes valg om å delta i motstanden mot den tyske invasjonen. Hennes personlige egenskaper gjorde det samme.

Hennes far, Joachim Sveder Bang, var lege med innsats for de svake og undertrykte gjennom en lang praksis både innenlands og utenlands. Fattigpraksis i Trondheim, deltagelse i Røde kors i Balkankrigen i 1912, med på alliert side i første verdenskrig, opplevde revolusjonen i Russland. Satt i et par perioder på Stortinget for Frisinnede venstre. Motviljen mot Tyskland satt dypt.

Anne Margrethe selv var på mange måter lik sin far og var ofte med han på sine sykebesøk. Hun var fysisk sterk og med i alle slags ville aktiviteter bl.a. med stup fra 10-metern på Pirbadet, Hun var utdannet sykepleier og lotte. 9 april var hun på Kongsvoll og bestemte seg straks til å slutte seg til motstanden. Etter en lang og strabasiøs ferd, som hadde ført henne via Trondheim, gjennom Mostadmarka til Selbusjøen før hun endelig på kvelden 12 april stod på Hegra foran Holtermann og meldte seg til tjeneste.

Wilhelm og Guthorm Kavli

Faren til guttene het Wilhelm Kavli og var av sønn av en kjøpmann i Trondheim. Mor het Marie og var offisersdatter fra Bergen. Far til Marie var klar til å lede soldater mot svenskene i 1905. Wilhelm og Marie komme begge fra middelklassen. Under sin opplæring som handelsmann arbeidet Wilhelm noen år i Hamburg, der han traff Marie som hadde lærerjobb der. Begge talte derfor tysk ganske bra. Det ble et nøkternt liv for familien Kavli med tre søstre og to brødre, selv om de greide seg bra med levestandard over snittet. Familien leide et våningshus ved Jonsvannet rett utenfor byen i sommerferiene. Wilhelm hadde aldri ferie og reiste hver morgen til byen på planet av en lastebilbuss, sammen med andre på vei til jobb og jordbruksvarer på vei til marked og butikker. Bærsanking var viktig matauke for familien.¹⁰

Wilhelm drev som handelsagent og fikk derfor med jevne mellomrom besøk av tyske og britiske handelsforbindelser, der Guthorm nevner to engelske: Den ene hadde norsk familie, ble en trofast venn, kom tilbake hvert år og ble med dem opp til Jonsvannet. Han var med under første verdenskrig i området mellom Eufrat og Tigris. Den andre hadde deltatt på Vestfronten og hadde fremdeles åpne gass-sår, som Marie hjalp med å skifte bandasjer på. Marie fødte de fem barna på seks år. Kroppen tålte ikke påkjeningen og hun var døden nær, men ble reddet av dyktig lege.¹¹ Datteren Sidsel fikk tuberkulose. De ble gamle begge to. Marie levde til 1978, og ble 92 år gammel. Under andre verdenskrig meldte Wilhelm seg ut av handelsforeningen i Trondheim i 1942, sammen med en annen, siden handelsforeningen godtok de tyske vilkårene for foreningen.¹²

Brødrene hadde mange venner. Per Bergstrøm og Hans Frederik Gaden var to av dem. Sportslige aktiviteter var mye henlagt til Bymarka med Gråkallen, Geitfjellet og Storheia, med kupert terreng og bakker som krevde stor skiferdighet. Ved Skistua lå hoppbakkene. Begge hoppet over

¹⁰ Kavli, side 10 -12.

¹¹ Kavli, side 12.

¹² Guthorm Kavli (far) fortalte meg om det. Jamfør far sin holdning til krigsprofitører som slapp unna side 1.

40 meter på ski, med flotte telemarksnedslag. De konkurrerte blant annet i hopp, langrenn, orientering og terrengløp.¹³ Det ble badet og stupe i vannene i Bymarka og i Pirbadet.

Eldstebror Wilhelm var født i 1914 og tok handelsgym. Så tok han sanitetslinjen på befalsskolen. Som eldste sønn gikk han inn i sin fars agenturforretning der han ble sendt på studiereiser til Storbritannia, Portugal og Spania. Dit reiste han seinere for å pleie firmaets forbindelser. Wilhelm var sprek og hoppet 1, 73 i høyde med saksestil med landing i sandgrop slik det var på den tiden.¹⁴

Guthorm født i 1917. I ungdomstida syklet han flere ganger til Oslo, Bergen og Stavanger med sin nabo og venn, Johan Vogt. Hans ungdoms største opplevelse, var da han 17 år sommeren i 1934, fikk bli med en lastebåt til London som gikk fra Steinkjer med tremasse der han var med å laste båten. Ved avreise fortalte avisene at sjefen for det tyske S. A. Ernst Røhm sammen med mange andre, var henrettet av etter ordre fra Hitler. Begivenheten gjorde sterkt inntrykk.¹⁵

På pensjonatet bodde en tysker han ble kjent med. Han ble tatt med til en selskapelig kveld i den tyske skolen. 2 august meldte radioen at rikspresident von Hindenburg var død. "Deutschland, Deutschland über alles" ble sunget og alle reiste seg. 16. august var oppholdet over.¹⁶

Realartium fullførte Guthorm i 1936 sammen med Finn Lied, som seinere ble industriminister. Så ble det murerpraksis om sommeren, militærtjeneste på Øyanmoen ved artilleriregiment nr. 3. (AR3). På Øyanmoen var det 84 dagers rekruttskole. Bondeguttene tjenestegjorde ved kanonene eller var kusker, mens byguttene som Guthorm, ble speidere som skulle ta seg av samband og meldetjeneste. De hadde ridehest og noe friere aktivitet. Tjenesten var både interessant og morsom. I finværet ble det av og til bading i sjøen. Øvelsen ble avsluttet med en manøver over flere dager i slutten av august.¹⁷ Så ble det studier på NTH med aktiviteter i Studentersamfundet. Til stede der blant studentene var ofte dosent Erling Gjone, med eldre byggekunst som fagområde. Guthorm var med Gjone på ekskursjon til fiskeværet Grip og Kristiansund.¹⁸ Som vi skal se seinere var Gjone og Guthorm sammen på Hegra i 1940.

Sommeren 1939 tjenestegjorde Guthorm som korporal under major Hans Reidar Holtermann. I Studentersamfunnet opplevde Guthorm taler av Oscar Torp, Aksel Sandemose, Johan

¹³ Kavli 1992: 13-14 og bygger her også samtaler jeg hadde med Wilhelm og Guthorm.

¹⁴ Ole Wilhelm Kavli: sønn av Wilhelm Kavli og født i 1943, gav disse opplysningene om sin far.

¹⁵ Kavli 1992: 15.

¹⁶ Kavli, side 15 – 16.

¹⁷ Kavli, side 17.

¹⁸ Kavli: side 17-18,

Mowinckel, Ola Hallesby, C J Hambro, Karl Evang og Arnulf Øverland. I 1938 talte den landflyktige etiopiske keiseren Haile Selassie direkte overført fra London. Våren 1940 var det mange taler om vinterkrigen i Finland.

I 1940 deltok Guthorm på nøytralitetsvakt i Stjørdal. Øvelsen startet i slutten av januar og var ledet av Major Holtermann. Utenriksminister Halfdan Koht talte der 17. februar. Altmark-affæren i Jøssingfjord fant sted, dagen før etter ordre fra marineminister Churchill. Der ble 300 britiske krigsfanger befridd og i kampen syv tyskere drept. Koht holdt likevel sin avtale med Studentersamfunnet. Presis kl. 20 besteg han talerstolen med følgende ord: "Eg vil gå rakt inn på den utenrikspolitiske situasjonen slik han er for Noreg i dag. Det er ein situasjon så vanskeleg og farleg som vi ikkje har hatt sia det sist var storkrig i Europa." Da Koht hadde avsluttet sitt foredrag, kimte telefonene ved styrebordet i et sett. Alle samtalene var til Koht. "Den overhengende krigsfare senket seg etter møtet tungt over salen."¹⁹

Forhold som kan ha fått Anne Margrethe Bang og Wilhelm og Guthorm Kavli til å velge å dra til Hegra fort i 1940

Anne Margrethe Bang og Wilhelm og Guthorm Kavli, viser mange fellestrekk når det gjelder mulig motivasjon til at de ble med på Hegra: Alle var sterkt opptatt av demokrati og rettferdighet og de var godt orienterte da krigen nærmet seg. Antityske og probritiske holdninger var også felles for dem. Opplevelser og reiser la ganske godt til rette for det. Deres familier hadde også sterke vennskapsbånd til Storbritannia.

Alle tre var veltrente, hardføre og dristige, jamfør Anne Margrethe og Guthorm som begge dro til byen 9. april for å finne ut hva som skjedde, mens folk flest flyktet ut. Og alle tre gjorde det de kunne for å bli med å forsvare Norge under felttoget, og ble slik frivillig soldater under ledelse av major Hans Reidar Holtermann på Hegra Festning.

Uttrykt forakt mot Tyskland og det tyske var klart sterkere hos Bang-familien enn hos Kavli-familien før krigen. Men når det gjaldt etter 9. april viste Kavli-familien også stor forakt for Hitler-Tyskland. Wilhelm var rekonvalesent på Storlien i Sverige da krigen brøt ut. Han ringte sin mor Marie, som var på besøk hos sin datter i Stockholm og ba henne kontakte det norske konsulatet i byen – for å få vite hvor han kunne slutte seg til en norsk styrke. Samme dag ringte

¹⁹ Kavli: side 19-20.

Marie tilbake til sin sønn og fortalte at major Reidar Holtermann mobiliserte en norsk styrke ved Hegra. Wilhelm tok toget ned dalen, gikk av toget på Hegra stasjon og sluttet seg til Holtermann som sanitetsfenrik.²⁰ Da de møttes første gang på Hegra 15. april kom det like brått på begge to, men de var ikke overrasket. Holdningene i det sosiale miljøet rundt disse tre bidro trolig til at de havnet på Hegra. Vi kan anta at flere som møtte opp på Hegra og ble på sin post der, har tilsvarende historier, uansett hvilken samfunnsklasse de kom fra. Som nevnt ser plikten til å forsvare landet ut til å være den viktigste drivkraft til å delta på Hegra – ja det er omtrent bare den som blir nevnt. Pliktfølelse er i høyeste grad et resultat av miljøet rundt og egenlivserfaring eller sagt på en annen måte egen historie.

Innsatsen på Øyanmoen 9. og 10. april gjorde Hegra 1940 mulig.

Oberst Strugstad og major Holtermann organiserte motstanden fra morgenen 9. april.

Holtermann satte i gang innkalling av mannskap på Øyanmoen på Værnes

Den 9. april. Ukjente skip hadde passert Agdenes festninger. Alarm ble slått ved at de øverste militære i Trondheim ble varslet tidlig på morgenen. Oberst Oscar Strugstad sjef for artilleriregiment nr.3 (AR3) i Møre og Romsdal og Trøndelag og hans nestkommanderende major Hans Reidar Holtermann kom derfor sammen tidlig morgen hjemme hos Holtermann på Singsaker i Trondheim for å finne ut av situasjonen. Fra et vindu så de tyske krigsskip ankre opp ved Trondheim rundt klokka 6.00. Kampklare soldater hadde de ikke. Siden byen ble tatt så fort var mobilisering i Trondheim umulig. Da ble de enige om å sette i gang mobilisering utenfor byen.²¹ Holtermann og fenrik Brun nådde Værnes i Stjørdal med bil rundt kl. 15.00 og satte i gang å mobilisere AR3 på Øyanmoen eksersisplassen til AR3.²² Der hadde en bataljonen fra AR3 avsluttet nøytralitetsvakt 15. mars.²³ Holtermann kontaktet sjefen for Trøndelag flyavdeling; major Thomas Vetlesen, og oppfordret lensmennene i Stjørdal, Hegra og Selbu – om å sette opp oppslag rundt i bygdene om mobilisering mot tyskerne med frammøtested Artilleriregiment nr. 3 på Værnes.²⁴

²⁰ Hendelsen ble fortalt meg av far for å vise onkel Wilhelms og farmors konsekvente kamp mot Hitler-Tyskland.

²¹ Brox, Karl H, Hermann Hansen, Knut Sivertsen: *Bunkeren Trondheim under hakekorset*, side 83.

²² Kavli: side 21.

²³ Hans Reidar Holtermann 1965: side 1.

²⁴ Hans Reidar Holtermann: Rapport fra Ingstadkleiva fort/Hegra festning 1940: RA/RAFA-2017: side 1, Kavli: side 21.

Av Vetlesen fikk Holtermann vite at tyske fly (som var fra «Admiral Hipper») hadde utført mitraljøseangrep mot Værnes med flyplassen og leirområdene fra 10-tiden. Befallsskolenes elever hadde skutt tilbake med flyplassens mitraljøser. Flyavdelingen på Værnes flyplass hadde bare noen gamle rekognoseringsfly uten mulighet til å angripe de tyske flyene.

Rekognoseringsfly ble snarest etterpå fløyet over til Selbu. Seinere på dagen kretset tyske transportfly rundt Værnes. De hadde mellomlandet på Sola med varsel om tysk kontroll over Værnes med flyplassen og var klar til å ta imot tyske fly, men 9. april måtte de lande på en midlertidig flyplass på Lade utenfor Trondheim. Det så ikke bra ut for forsvaret av Værnes. Vetlesen og Holtermann var enige om det, men for Holtermann var ikke det avgjørende. De hadde plikt uansett til å forsvare landet best mulig inntil vestmaktene kom, mente han. Holtermann var dessuten litt optimistisk for han sikker på at vestmaktene ville komme med styrker å hjelpe til å jage tyskerne ut av Trøndelag.²⁵

Holtermann hadde høyeste militære utdanning i Norge og Frankrike, men var også utdannet siviløkonom. Han snakket flere språk og var godt orientert om situasjonen i verden. Det er grunn til å tro at han visste godt at Storbritannia hadde verdens sterkeste marine, som jo ville være i stand til å sikre konvoier med store styrker og krigsutstyr til Norge. Han visste også at Storbritannia og Frankrike ikke bare var land som var ute etter strategiske og økonomiske vinninger, men også var demokratiske regimer som ønsket å vise verden at de kjempet for og støttet demokrati og menneskerettigheter over alt. Selv Holtermann hadde neppe fantasi til kunne tenke at Storbritannia sendte til dels alt for uøvde soldater med for dårlige militært utstyr til Norge og at den britiske politiske toppledelsen da var så ubesluttsom. Winston Churchill var jo enda ikke blitt Storbritannias statsminister.²⁶

Ammunisjon sikres unna tyskerne. To billass med proviant til Håve og Hegra 1940

Tønsåsen festning hadde et ammunisjonslager. Tønsåsen er en høyde på 130 meter om lag 2,5 km sør for Værnes på andre siden av Stjørdalselva.²⁷ Det var om å gjøre og berge denne ammunisjonen unna tyskerne. Løytnant Lorentz Stenvig fra Lånke og forsyningsbefal ved Øyanmoen, organiserte med hjelp av lokale snekkere, stasjonsbetjening, lastebiler og hester, en

²⁵ Brox: side 37-39.

²⁶ Hasting, Max: All Hell let loose: side 51-52.

²⁷ Kartverket: Stjørdal.

rask og dristig operasjon. I åsen rett sør for Hell stasjon fyrte norske tropper løs med mitraljøser mot tyske fly som prøvde å forstyrre under omlastingen på stasjonen. Etterpå meldte Stenvig seg for Holtermann og ble besetningens proviantforvalter fram til 5. mai. Om kvelden kom to billass med proviant til Øyanmoen. Snarrådige Stenvig fikk videresendte proviantlassene østover dalen mot Hegra.²⁸ Provianten ble lagret på Håve gård.²⁹

Gaden og Kavli til Værnes. Follafoss. 40-50 mann i stillinger for å forsvare Øyanmoen

Den 9. april, ved 6-tiden, ble NTH-student Guthorm Kavli vekt av kraftig flydur. Han dro ned til sentrum. Tyske soldater hadde allerede tatt stillinger ved strategiske steder. Sjokkerte og forvirrete trøndere vrimlet sammen ved Ravnkloa på havna. Lamslåtte så de på hvordan barkassene fraktet styrker og militært utstyr i land fra «Admiral Hipper». Guthorm, ble slått av passiviteten til tilskuerne. En tur på tegnesalen sin på NTH gav et oppløftende syn. Ingen å se der ved nitiden. Andre studenter hadde som han våknet og forstått alvoret og tok kontakt med militære myndigheter der det var mulig. Guthorm og hans venn Hans Jørgen Gaden og dro ned til AR3 kontor i Erkebispegården og meldte seg til deres militære sjef oberst Oscar Strugstad. «Major Holtermann er reist inn til Stjørdal for der å mobilisere en artilleribataljon. Det er best dere melder dere for han.³⁰» Sersjant Guthorm Kavli og menig Hans Jørgen Gaden dro som de var, rett til Trondheim jernbanestasjon. Toget til Værnes var overfylt.³¹ «Reist in på Værnes» G. «Denne beskjed lå på skrivebordet da far (til Guthorm) kom hjem om ettermiddagen den 9. april 1940. Han så meg ikke igjen før 1. juni.»³² Hans Jørgen Gaden så sin by, Trondheim, aldri mer.

²⁸ Arnstad, Johan: *Beleiringen av Hegra festning 10. april-5. mai 1940*: side 15. Løytnant Stenvig: *Rapport om forsvaret av Ingstadkleiva fort (Hegra festning)* RA/RAFA-2017 side 156.

²⁹ Brox: side: 46.

³⁰ Kavli: side 21.

³¹ Brox: side 39-40, Kavli side 21, 23.

³² Denne teksten står på en lapp på baksiden av et bilde av far til Guthorm Kavli (min bestefar). På forsiden av lappen klistret mot baksiden av bildet står det «Norges tekniske høgskole». Hvordan den lappen havnet på skrivebordet til bestefar når far dro rett fra oberst Strugstad med toget til Værnes vet ikke jeg, men far må ha gitt lappen til noen som tok den hjem. Kanskje noen naboer som jobbet i byen. Det var jo ikke mer enn 10 minutters rask gange fra hjemmet og til Erkebispegården.

Konduktøren lot Kavli og Gaden reise gratis da han forsto at de var mobilisert. Kavli: «Han var åpenbart av den rette sorten, for han bare så på meg og ønsket meg lykke til.»³³ Det var da rundt 40 mann som meldte seg til tjeneste på Øyanmoen i løpet av 9. april. De fleste hadde nettopp deltatt på nøytralitetsvakten som sluttet 15. mars. Dermed var proviantforvalter løytnant Stenvig og de fleste som ellers tilhørte AR3 sitt håndverksbefal samt om lag 20 militærarbeidere fremdeles i leieren, sysselsatt med etterarbeid. AR3 på Øyanmoen hadde klær, våpen og annet nødvendig utstyr til om lag 200 soldater.³⁴

Det var lite ammunisjon i AR3 leieren. Holtermann fikk litt ammunisjon fra flyavdelingen på Værnes, mens 5. divisjon i Levanger hadde lite å gi bort. Etter oppfordring fra 5. divisjon ble Sersjantene Moxnes og Havig med 6 mann ble sendt i bil med geværer og en mitraljøre til Follafoss på nordsiden Beistadfjorden. Øyanmoen ble beskyttet fra fly som flere ganger om ettermiddagen, kretset over leiren. Derfor sørget Holtermann for at soldatene fikk overnatte på Gården Re, en snau kilometer nordøst for Øyanmoen. En del av det militære utstyret, ble også bragt opp dit.³⁵ Norge fikk sin grunnlov 56 år før Tyskland ble samlet. Symbolsk nok ble det kald losji for soldatene der de sov så godt de kunne med bare litt halm under seg – mens første natt med krig på 125 år senket seg over landet.³⁶

Et tysk angrep kunne komme så snart det ble lyst nok. Etter tidlig frokost var den vesle styrken tilbake på Øyanmoen ved sjutiden, der de fortsatte med utlevering av våpen, klær og annet utstyr. Rundt kl. 10 fikk Holtermann en telefon: Rundt 500 tyske soldater med flere kanoner var gått i land på Sutterøy.³⁷ Det var lensmannen i Stjørdal, Oscar Rygh som varslet.³⁸ Mot det hadde Holtermann bare 40-50 soldater ikke en gang fullt opprustet og kledd for krig. De ble likevel satt til å forsvare vestre side av leiren. «At the airfield, to the south of Værnes, was Trøndelag Air Battalion, with a number of old scouting planes. I had my force to the north of the training ground. I ordered my men to occupy the west part of the camp and the road down to the sea».³⁹ Holtermann kontaktet 5. Divisjon, som ba Holtermann handle etter beste skjønn, men la til: «Det

³³ Brox: side 40.

³⁴ Holtermann: side 1.

³⁵ Holtermann: side 1-2.

³⁶ Kavli: side 21. Re var eid av Torstein Leirfall bror til Jon, stortingsmannen (Brox: side 41). Leirfallbrødrene dukker opp senere i denne fortellingen.

³⁷ Holtermann: side 2.

³⁸ Brox: side 43.

³⁹ Hans Reidar Holtermann (3): *The Norseman mars 1943 volum I nr.2: The Defence of Hegra Fortress*: side 113, RA/RAFA-2017 / Y /Yb/ L0119

måtte ikke skytes.» Rundt kl. 10 så Holtermann tysk infanteri rykke fram på tre linjer med kanoner tett bak dem i retning Værnes.⁴⁰

Rygh varslet nok en gang.⁴¹ 10.30 fikk Holtermann vite at en mindre styrke var på vei mot leieren. Straks etter kom styrkens sjef, en løytnant, og ba om forhandlinger slik at Holtermanns styrke kunne overgi seg. Han kunne bare forhandle med sjefen for den tyske styrken, var Holtermanns svar. Han gjorde det også klart for løytnanten, at han ikke kunne love noe som helst. Den tyske løytnanten trakk seg tilbake med styrken sin, for å varsle sin militære sjef.⁴²

Guthorm Kavli forteller: «Dette gav oss et lite pusterom, og jeg ble sendt med tolv mann for å stoppe tyskerne som var på vei og som allerede hadde fått overgitt Værnes flypass. Jeg tok oppstilling i Værnesskogen med mine tolv mann – alt annet enn høy i hatten – og ventet på de fremrykkende tyskere.»

Ut fra det Holtermann og Kavli skriver på hver sin kant, kan det se ut som Holtermann 10. april sendte sine styrker i stillinger mot tyskerne to ganger. Men hver for seg skriver Holtermann og Kavli kun om en gang da Holtermann sendte styrker til forsvar av leiren – Holtermann om at styrkene ble sendt før løytnanten kom for å be om overgivelse og Kavli at han med 12 mann ble sendt i stillinger etter at løytnanten var dratt. Det kan jo være at de husker samme hendelse og at det var den ene gangen de ble sendt i stilling for å forsvare leiren. Ut fra det Kavli skriver kan hans vesle styrke godt ha vært en av fire små tropper som Holtermann sendte i stillinger for å forsvare leiren. Holtermanns versjon åpner på sin side for at det meste av styrken var i stillinger mot mulig framrykkende tyskere også etter at løytnanten var dratt.

13 eller 40 mann i stillinger for stanse framrykkende tyske styrker ville normalt være råt parti enten tyskerne kom med 50 og hadde 500 i bakhånd eller kom med 200 mann. Om Kavlis styrke på 13 mann var alene om å bli sendt i stillinger- eller om han var en av flere små tropper som lå i stillinger etter løytnanten var dratt, kan vi likevel drøfte de tretten

Om det bare var 13 mann Holtermann hadde sendt til Værnesskogen da, kan de ha vært sendt som en styrke akkurat stor nok til å gi en viss sikkerhet for resten av styrken. Om Holtermann ikke hadde evakuert før den tyske styrken nådde fram, kunne det blitt direkte kamp mellom dem og de framrykkende tyskerne nådde så langt. Holtermann holdt hodet kaldt.

⁴⁰ Holtermann: side 2.

⁴¹ Brox: side 44.

⁴² Holtermann: side 2.

Tretten i mann stilling på kanten av en skog med en mitraljøse eller/og et maskingevær som fyrer løs mot framrykkende soldater, kan se ut som 30 eller kanskje 50 soldater for de som rykker fram og blir overrasket. Vi skal ikke se bort fra at Holtermann også hadde fantasi der og da til å tenke seg at de framrykkende tyskerne neppe var særlig utvilte, opplagte og våkne nok til å sloss bra etter den tøffe båtreisen fra Tyskland til Trøndelag. Om det hadde blitt kamp i Værnesskogen vil det vært et tydelig varsel til tyskerne allerede 9. april, om at nordmennene forsvarer landet sitt også opp i Trøndelag. Likevel 13 mann mot de framrykkende tyskerne kunne betydd mange falne. Om tyskerne var blitt skremt til å trekke seg tilbake, tyder mye på at Holtermann med velvalgte ord hadde minnet de falne som ofret seg for dem og fedrelandet og med suksess fått oppildnet resten av sin styrke til å stå på.

Før tyskerne nådde fram til Værnesskogen, fikk Kavli nye ordre. Styrken skulle trekkes tilbake. Holtermann ville ha evakuert Øyanmoen før den tyske hærsjefen med følge kom dit.⁴³ Han tok med seg styrken videre østover i retning Meråker, til områder som fremdeles var under norsk kontroll. Han visste ikke hvor de skulle dra, men tok med styrken sin tilbake til gården Re. «Like før jeg skulle dra kom jeg til å tenke på at det oppe i åsen, sydøst for Hegra jernbanestasjon, lå et gammelt nedlagt fort, det såkalte Ingstadkleiven fort og bestemte å dra dit.»⁴⁴

Det er mulig at den tyske styrken på vei mot Værnesskogen rett og slett bare ble trukket tilbake av den tyske hærsjefen – da løytnanten ganske sikkert i telefonsamtale rett etterpå fortalte om den lite samarbeidsvillige majoren på Øyanmoen som attpåtil bad løytnanten møte han utenfor leiren.⁴⁵ Tross rask evakuering, gikk det over en time etter møtet med løytnanten før alle mann med alt nødvendig militære utstyr var brakt opp til Re.⁴⁶ Værnes lå 1 km sør for Øyanmoen med flatt landskap og vei opp dit også da. Etter telefonsamtalen, kunne normalt den tyske hærsjefen stilt der med et stort nok militært følge innen en halv time, men de tyske soldatene var utslitte etter båtreisen.⁴⁷ Løytnantens referat fra samtalen med Holtermann tilsa kamp. Det forsto nok majoren og kan ha tenkt: «Mine soldater er langt fra klare til kamp nå. De må få nok hvile først. Vi har tatt Værnes uten kamp. Vi bryr oss ikke om den vesle styrken til den strie norske majoren der akkurat nå.» De tretten i Værnesskogen kunne med andre ord kanskje like gjerne blitt i sine stillinger til kvelden kom uten å måtte sloss mot en tysk styrke.

⁴³ Kavli: side 22.

⁴⁴ Hans Reidar Holtermann (2): side 3-4.

⁴⁵ Holtermann: Om løytnanten som kom: «Jeg tilsa ham å møte ved fotograf Bergs hus».

⁴⁶ Brox: side 45.

⁴⁷ Holtermann: side 4.

Grunnlaget for den forestående innsatsen på Hegra festning 1940, var lagt: 8 mann hadde dratt til Follafooss uten å nøle, løytnant Stenvig hadde dristig sikret store lager med proviant til Holtermann. Hele styrken på maks 50 mann hadde straks gått i sine stillinger for å forsvare Øyanmoen før Holtermann valgte å ta med styrken sin østover.⁴⁸ Allerede 10. april før general Otto Ruge var på plass som øverste general og før Norge hadde en strategi for krigføring mot Tyskland – ble all tvil feid til siden både når det gjaldt major Holtermann og de som var med han. Holtermann hadde allerede skaffet seg en styrke av frivillige soldater som ville kjempe sammen han i dagene som kom. Det synes klart at det som skjedde på Øyanmoen 9. og 10. april var avgjørende for hendelsene på Hegra i 1940. Hadde ikke Holtermann vært så kompromissløs og konsekvent og de første 40-50 menn like modige og kompromissløse som sjefen, ville hele Holtermanns forsvar av landet 9. og 10. april, falt sammen der og da og Hegra festning 1940 ville aldri funnet sted.

Holtermann sine styrker til Ingstadkleiva leir. Provianten fra Håve gård brakt dit.

Kommandanten på Ingstadkleiva fort, major Hartmann, fikk varsel om det som var i gjære og lovte å legge til rette for Holtermanns menn så godt det lot seg gjøre. Holtermann visste at leiren hadde nok rom til å innkvartere en mindre styrke og at leiren var i brukbar stand. Vetlesen fortalte Holtermann at Trøndelag flyavdeling hadde overgitt Værnes flyplass og sluttet fred med tyskerne. Holtermann hadde sett den fiendtlige styrken på 500 mann på tre linjer rykke fram mot flyplassen. Han regnet med at de sannsynligvis var støttet av kanoner – så uansett hvor uopplagte de 500 var, hadde kanskje Vetlesen grunn til å mene at han med 100 mann ikke hadde annet valg enn overgivelse.. Både tyskerne og de norske flygerne skulle forbli på Værnes flyplass.⁴⁹

Generalmajor Laurantzson lot Vetlesen inngå en «vennskapelig» avtale med kommandanten for de tyske styrkene, De tyske og norske styrkene på Værnes delte på vaktholdet der.⁵⁰ Han rådet Holtermann til også å gjøre en slik overenskomst. Det avslo Holtermann og rakk å komme unna med alt personell og en god del utrustning. Sjefen for den tyske styrken rakk ikke å vise seg på Øyanmoen eller Re gård. Mye av transporten opp til Hegra skjedde med bil.⁵¹

⁴⁸ Holtermann (2): side 2. (H hadde da 65 mann – da ca. 45 stridende står det der.)

⁴⁹ Holtermann: side 3., Holtermann (2): side 3.

⁵⁰ Stensen, Paul: Striden om Hegra 1940, 1948, RA/RAFA-2017 side 4.

⁵¹ Holtermann: side 3,

Lensmannen skaffet hester som fraktet utstyret opp den smale, bratte, kronglete og ubrøytete veien opp til øvelsesleieren på Ingstadkleiva fort Karene gikk opp på ski.⁵² Klokka femten var storparten av styrken og utstyret brakt opp.⁵³ Provianten som Stenvig hadde fått fraktet opp til Håve kvelden før, ble også kjørt opp til leiren.⁵⁴

Avdelingen slo seg ned i leirens trebrakker som ble deres samlingsted noen dager. Leiren ble et fredelig område noen dager, der Holtermann kunne komme i orden og ta imot nye soldater og andre frivillige.⁵⁵ Brakkene lå et par hundre meter nedenfor og vest festningen.

Kommunikasjon med den frie delen av Norge måtte til, og en telefonvakt på 3 mann ble ordnet. Vaktholdet ellers innebar allerede 10. april en leirvakt med en vaktkommandør og 9 mann, fordelt på en dobbeltpost (to mann på vakt sammen) ved hovedinngangen og en enkeltpost ved en vestre post. Kl. 16 varslet Holtermann 5. divisjon om at han var framme på Ingstadkleiva og ba om nye ordre. Svaret var at han skulle holde fram med mobilisering og ellers handle etter beste skjønn.⁵⁶

⁵² Brox: side 46.

⁵³ Holtermann: side 3.

⁵⁴ Stenvig: side 156.

⁵⁵ Kavli: side 22-23.

⁵⁶ Holtermann: side 4

B. Beskrivelse av stridshandlingene.

Utviklingen fram til 15. april og til 5. mai

11. - 15. april: Stort frammøte, sikring av festningen, nye forsyninger og navnet Hegra festning

Holtermann gav 11. april lensmannen i Meråker ordre om å slå opp plakater i bygda som varslet innkalling til Hegra fort. Artillerister og andre frivillige meldte seg, også soldater fra andre våpengrener.⁵⁷ 12. april var styrken på Ingstadkleiva blitt nærmere 200 mann. Holtermann måtte fra da av, med tungt hjerte, si nei til de som meldte seg ut fra tilgjengelig utstyr og plasshensyn.⁵⁸ De som hadde soldatutdanning eller var aktive skyttere ble prioritert.⁵⁹ De som måtte dra fikk et varmt måltid og takk for frammøtet.⁶⁰ Holtermann lot noen som var over aldersgrensa for innrulling og også noen uten militær trening få bli med, når han forsto at de kunne være av spesiell nytte. En av dem var løytnant Aksel Næss 60 år gammel fra Frol i Levanger. Han var oppfinnsom, med suveren forakt for vanskeligheter og med stor kamp- og innsatsvilje. Næss kom til å skaffe viktige forsyninger på hemmelige turer rundt i bygdene.⁶¹ 12. april nådde 24 soldater og frivillige fra Trondheim, festningen og meldte seg til tjeneste etter en lang skitur over Jonsvannet, Øvre Jervan, Mostadmarka og Elvran.⁶²

Hvordan tre frivillige nådde Hegra festning mellom 11. og 13. april

Haparanda 9. april. Gunnar Finsen krysser grensa fra Finland til Sverige på vei til Stockholm og Norge.⁶³ Han hadde deltatt som lege i den finske vinterkrigen og før det, i Spania på republikkens side.⁶⁴ På radioen hørte han at Danmark var falt og at Norge var invadert av tyske tropper. Han ville delta i motstanden, men hvor. Hans møtested ved krig var Evje ved Otra, fem mil nord for Kristiansand. Det kunne han bare glemme. Neste mål var Den Norske legasjon i Stockholm. Der fikk han lite hjelp, så det bare videre med tog via Östersund til Storlien. Der fikk han vite at på Hegra var det mobilisering av norsk motstand. Tause karer med skidrakt og sekk

⁵⁷ Holtermann: side 4.

⁵⁸ Brox: side 65.

⁵⁹ Lindgjerdet Frode: *Slaget om Hegra festning*: side 33.

⁶⁰ Kavli: side 23.

⁶¹ Brox: 66, Kavli: 26.

⁶² Svarva 1985: 12.

⁶³ Finsen, Gunnar: Sanitetsløytnant Finsens rapport, RA/RAFA-2017 / Y /Yb/ L0119, Stavanger 1940: side 1.

⁶⁴ Kavli 1992: 26.

kom på toget nedover dalen. På Hegra stasjon gikk også de av med samme mål som Finsen. Over telefon meldte Finsen seg for Holtermann, De hadde allerede en lege, men en til var fint.⁶⁵

Det var litt av et sammentreff. Verden er ikke stor. Kaptein Evjen og Finsen var gamle venner fra AR3 rekruttskole i 1938. Evjen var nå leder for alle styrkene til Holtermann nedi Hegrabygda og her var Finsen for å slutte seg til samme Holtermann sin styrke oppå Ingstadkleiva han også. En fiendtlig styrke som fulgte med en tysk major som skulle forhandle med major Hartmann om overgivelse av en norsk styrke ved prestegården, gjorde stort inntrykk. (mer om det i neste kapittel). For Finsen så det ut som at Evjen og soldatene trodde de styrkene kom for å ta kontroll over deres styrker ved Hegra jernbanestasjon og Hegra veibro. Evjens styrkene var nok både for få og dårlig utstyrt til kunne hamle opp med de tyskerne.⁶⁶

Evjen valgte uansett å evakuere alle sine soldater opp til festningen. I tung militær påkledning sleit de seg opp.. Sammen med dem var eneste ikke militære mann Finsen, som dro på en tung frakk og en svær pakning. Oppå Ingstadkleiva fort var det full virksomhet. Mannskap var i gang med å rydde vekk snø fra selve festningen. Andre dro på halm, kasser og sekker og andre igjen hogget granbar, monterte maskingevær og mer til. Holtermann hadde avgjort å flytte hele styrken snarest råd inn i festningen. I alt livet og viraken fikk Finsen etter hvert fatt på Holtermann og meldt seg til tjeneste.⁶⁷

Da tyskerne angrep Norge var Arne Kolstad 25 år gammel og snekker ved Marienborg jernbaneverksted i Trondheim. 10. april møtte han fram på sitt oppmøtested i tilfelle krig ved Leinstrand kirke. Det var formiddag. Likevel sto bare en løytnant der da Arne Kolstad meldte seg.. Hvor var alle de andre? Løytnanten hadde sendt dem hjem, på jobb eller hvor de måtte ønske å dra. Grunnen til det var at løytnanten lydig forholdt seg til Quislings proklamasjon om kvelden 9. april.⁶⁸ Han mente at Quislings proklamasjon innebar at Nygaardsvolds mobilisering absolutt ikke gjaldt lenger. Ganske riktig «Norges nye regjeringssjef» sa at all motstand mot tyskerne var «direkte ensbetydende med kriminell ødeleggelse av liv og eiendom» og presiserte at særlig offiserene i det norske forsvaret hadde plikt på seg til bare å ta imot ordre fra «Quisling nye nasjonale regjering».⁶⁹ Mange hadde møtt opp for å kjempe mot tyskerne fortalte løytnanten,

⁶⁵ Finsen 1940: 4.

⁶⁶ Finsen: side 5.

⁶⁷ Finsen: side 5-6.

⁶⁸ Brox: side 49-50. Brox har trolig Kolstads historie fra en samtale med han forut for *Kampen om Hegra*.

⁶⁹ Christensen: side 172-173.

men han mente han hadde gjort sin plikt da han avlyste mobiliseringen ved Leinstrand kirke 10. april 1940.⁷⁰

Arne Kolstad og de andre som løytnanten hadde sendt hjem – så allerede 10. april, Quisling som en sviker og hans proklamasjon som et stort forræderi. Nedslått men ikke motløs over hva han hadde opplevd, dro Kolstad tilbake på jobben på Marienborg. En styrke ledet av en major Holtermann i Stjørdal gjorde seg klar til å forsvare landet, fikk han høre. De var på vei mot Hegra. Dagen etter ble Kolstad innlemmet i Holtermanns besetning. Han hadde tatt toget fra Trondheim til Hell og gått landeveien øst for Stjørdalselva til Hegra og derfra tatt veien opp til Ingstadkleiva leir.⁷¹

Ikke til å undre seg at mange kunne blitt forvirret. Slik kan det også ha vært for den salige løytnanten 10. april. Men uansett var Kolstad og nordmenn flest, så forbannet på Quisling 9. april og dagene som fulgte at de rett og slett ga verden et nytt substantiv – en Quisling.

Erling Gjone starter sin rapport med å fortelle om drømmer han hadde etter oppholdet april-mai 1940: De mørke fuktige fjellhallene med svakt lys fra de nedskrudde lyktene. Der lå de så tett at å snuble borti eller trampe på kammerater på golvet var regelen. Kanondrønn og stadige vanddrypp på bølgeblikkplatene og frysing - og så var det heldigvis bare drøm. Likevel var Gjone svært glad for å ha vært med på Hegra festning april-mai 1940. Kamerater fra festningen som han seinere traff på, var enige der.⁷²

Mobilisering etter 9. april 1940 var ganske rotete og derfor var det nesten tilfeldig hvor man fikk slutte seg til. Slik var det også med Gjone. Strugstad og Holtermann hadde fulgt militær protokoll ved krig. Derfor møtte Gaden og Kavli og de fleste andre på Øyanmoen 9. april denne morgenen, om det var deres riktige frammosted eller ikke.⁷³ Kolstad hadde møtt på rett sted og blitt avvist. Gjone hadde tilhørt Ingeniørbataljonens lyskasteravdeling på Værnes. Da han deltok på nøytralitetsvakt i 1939 var det på Værnes. Han var avgitt og i tjeneste for flyavdelingen. Etter 9. april hadde Gjone bare et krigskort som varslet at han skulle vente til han ble innkalt. Den 12. april bestemte Gjone seg for å dra av gårde. Han kunne ikke vente lenger på innkalling. Værnes var tatt av tyskerne. I Selbu var avdelinger av flyvåpenet, hadde han hørt. Dit ville han dra. Om

⁷⁰ Brox: side 50.

⁷¹ Brox: side

⁷² Erling Gjone, Rapport fra Forsvaret av Ingstadkleiva fort/ Hegra festning, RA/RAFA-2017 / Y /Yb/ L0119: side 2.

⁷³ Kavli: side 23.

de ikke hadde bruk for ham, kunne han kanskje treffe på norske styrker i Meråker eller i Verdalen.⁷⁴

Turen til Selbu ble lang og hard med tungt føre med regn og snøslaps. I Selbu overnattet han på hotell. Neste dag traff han på norske styrker ved Elvran som fortalte at andre norske styrker hadde tatt kontroll over Ingstadkleiva fort. Endelig, etter en mils skitur over fjellet, var han framme ved festningen og ble en del av Holtermanns styrker utstyrt med gevær og uniform.⁷⁵

Bekledningen var så ymse. På et bilde fra løpegrova med Guthorm Kavli, Paul Stensen og Erling Gjone ser en at påkledningen er ganske ulik. Kavli har feltuniform, mens Stensen og Gjone har svære frakker. Forklaringen der kan være at Kavli var blant de første 40 som møtte og fikk nok de mest praktiske feltuniformene. «Omtrent slik kom vi vel til festningen en stor del av oss. Det var en brokete skare fra alle våpenarter, men under major Holtermanns og hans offiserers rolige og målbevisste ledelse ble vi snart en sammensveiset gjeng», skriver Gjone.⁷⁶

Vaktposter i Stjørdalen, major Hartmanns styrke og forhugningen i Tronhovsdalen. Stensen - Bergstrøm

Skyttergraver til forsvar av leiren ble bygd. En av festningens 8.4 cm feltkanoner ble montert slik at den kunne dekke festningsveien. Festningen arresterte to unggutter fra bygda, etter ønske fra lensmannen i Hegra. Folk i bygda mistenkte guttene for å spionere. Bevis fantes ikke men de var kjent for å være svært tyskvennlige.⁷⁷

Historien som følger viser at det var ikke nok å ha mange modige soldater som var villige til å sloss. Holtermann var også helt avhengig å ha med seg slike rolige målbevisste offiserer som Gjone beskrev over, og at de i tillegg var våkne og kloke, med evne til å holde hodet kaldt i kritiske situasjoner. Kaptein Paul Stensen og fenrik Per Magnus Bergstrøm var to av dem. I historien som følger er Bergstrøm beskrevet som han som ordnet opp hos i versjonene til Arnstad, Brox og Berg om det som skjedde. Det ser rett og slett ut som Brox og Berg bygger på Arnstads bok og hans rapport. Etter å ha lest kaptein Stensens nøkterne og beskjedne rapport om denne hendelsen 12. april, mener undertegnede at mye kan tyde på Stensen sikret at dette gikk bra for soldatene i Hartmanns styrke en god stund før Bergstrøm kom inn i bildet. Den 12. april

⁷⁴ Gjone: side 2.

⁷⁵ Gjone: 2-3.

⁷⁶ Gjone: side 3.

⁷⁷ Holtermann: side 4-5 (12).

sto kaptein Stensen med 10 mann overfor en tysk major med en avdeling og endte opp med å berge 30-40 soldater til videre kamp i Holtermanns besetning. Historien er som følger:

11. april organiserte Fenrik Bergstrøm og 12 mann en vaktpost ved Hegra veibro. Ved 18-tiden skjøt de ned et tysk fly som fløy over Hegra. Flyet så ut til å bli ødelagt under nødlanding på Værnes flyplass.⁷⁸ Samme dag organiserte major Hartmann en frivillige militær styrke på Hegra prestegård høyre opp i veien, 600 meter nord for veibrua. Kaptein Stensen kom fra Sverige over Storlien med tog samme dag. Han fikk kontakt med Hartmann som han kjente. De kom seg opp til festningen. Holtermann og Hartmann avgjorde at Stensen skulle være med å organisere styrken til major Hartmann. Stensen fikk med seg en gammel revolver, litt ammunisjon og en kikkert og overnattet i kommandantboligen.⁷⁹ Johan Arnstad var med som menig soldat.⁸⁰

Målet for major Hartmanns styrke var, slik kaptein Stensen forteller, å hindre tyskerne å rykke videre østover i Stjørdalen. Rundt kl. 14 var styrken organisert så bra at Stensen dro opp til kommandantboligen for å spise middag.⁸¹ Under middagen ringte major Vetlesen. Hartmann brøt av tvert og kjørte ned til en veisperring ved Breidablikk på veien mot Værnes 2,5 km vest for Hegramo. Familien Hartmann; majoren, hans kone og deres datter var klare å reise vekk samme ettermiddag, fortalte fru Hartmann kaptein Stensen etter at Hartmann var dratt.⁸²

12. april kl. 07 opprettet festningen to nye vaktposter hver på 10 mann utenfor festningen, en på Hegra jernbanestasjon og en ved Mælen bru bare 3 km sørøst for Værnes flyplass. Kl. 10 kjørte en bil med tyskere forbi Hegra sparebank, et par hundre meter nedenfor og øst for kommandantboligen. De så ut til å være på rekognosering. Da tyskerne så at veien var sperret, kjørte de tilbake til Værnes. Holtermann sendte kaptein Evjen med 6 mann for å styrke vaktpostene ved Hegra veibro ved Hegra jernbanestasjon og å ta over kommandoen til Bergstrøm. Evjen fikk også med seg en radiostasjon betjent av to mann.⁸³

30-40 mann møtte fram til Hartmanns styrke fra morgenen 12. april. Det var i hovedsak medlemmer fra skytterlagene i dalføret, som hadde øvd med Hartmann noen ganger våren 1940, men også noen fra Trondheim.⁸⁴ Tre maskingeværslag ble satt opp på prestegården og fra tre vinduer kunne de dekke hovedveien mot vest til og fra Stjørdal. I veikrysset på Hegramo om lag

⁷⁸ Holtermann: side 4

⁷⁹ Stensen: side 3-4.

⁸⁰ Johan Arnstad: side 19-20, Holtermann: side 4, 7.

⁸¹ Stensen: side 4-5.

⁸² Stensen: side 4-5.

⁸³ Holtermann: side 6. Stensen: side 3.

⁸⁴ Arnstad: side 19, Stensen side 3.

100 meter sør for prestegården og 200 meter nord for Hegra veibro, var det også en liten vaktstyrke som tilhørte festningen og ledet av sersjant Erling Kyлло. De to styrkene hadde kontakt. Et tysk fly som fløy i lav høyde over dem på ettermiddagen, ble skutt på og truffet. Gjennom kikkert så de at flyet så vidt nådde Værnes. Folk sa at føreren på flyet kunne være såret.⁸⁵

Kl. 12 dro den første skipatroljen ut på vakt- og rekognosering for Holtermanns besetning. De ble sendt for å oppklare området Elvran – Sona. Paul Moum ledet patroljen.⁸⁶

Ved tolvtiden kjørte også en norsk varebil oppover riksveien fra Stjørdal.⁸⁷ Den kjørte opp til Hegramo, svingte oppover Prestegårdsbakken og mot nord på veien mot Skjelstadmarka. Vaktstyrken til Kyлло hadde ikke stoppet bilen. Men kort tid etterpå kom bilen tilbake. En norsk vaktpost oppdaget at det satt en tysk offiser foran sammen med sjåføren. De slo straks alarm og Arnstad og noen til sprang med en gang nedover til Hegramo og Kyлlos vesle styrke.

Det viste seg at varebilen hadde med to norske og en høyere tysk offiser. Likevel hadde bilen kjørt forbi vaktposten uten å melde seg. Det var en uhørt oppførsel av de norske offiserene syntes Kyлло og resten av styrken han hadde samlet, når bilen hadde med en tysk offiser.⁸⁸

Fra vaktposten på Hegramo så de at varebilen hadde stoppet om lag 600 unna dem, dit også en personbil var kommet. Ut av bilene steg flere norske og en tysk offiser. Kyлло fikk straks stoppet en lastebil som kom forbi. Styrken ved Hegramo var så liten at den måtte bli der. Derfor meldte Arnstad og noen av de frivillige fra Prestegården seg og ble med Kyлло. Styrken på lastepplanet gjorde klar geværene, mens bilen kjørte av gårde. Framme ved bilene var overraskelsen stor da de så major Hartmann i samtale major Vetlesen, sersjant Jørum og en tysk major. I følge boka til Arnstad prøvde Kyлло to ganger å få den tyske majoren til å overgi seg. Majoren hadde som parlamentar brutt reglene fordi han ikke meldte seg ved vaktposten før han passerte, mente Kyлло. Hartmann, Vetlesen og Jørum ble nærmest utskjelt av Kyлло for å ha opptrådt lovstridig. Det endte likevel med at den tyske majoren, major Vetlesen og løytnant Jørum etter forhandlinger, fikk dra tilbake til Værnes.⁸⁹

⁸⁵ Arnstad: side 19, 22.

⁸⁶ Holtermann: side 6.

⁸⁷ Brox: side 62.

⁸⁸ Arnstad: side 20.

⁸⁹ Arnstad: side 21.

Da Major Hartmanns styrke var tilbake på prestegården ble det oppstilling. Der fortalte Hartmann at han hadde gått med på å overgi sin styrke til tyskerne – fordi den tyske majoren hadde truet med å bombe Hegra om de ikke overgav seg. Major Hartmann lot den som ville, si sin mening. Arnstad som var eldst av de frivillige, sto fram og svarte at han og hans kamerater ønsket å kjempe videre. Sjokkerte og slukørete over overgivelsen og ordren fra Hartmann – ble Arnstad og resten av den frivillige styrken likevel snart enige om å se bort fra hans ordre. Alle ble enige om å slutte seg til Holtermanns besetning på festningen.⁹⁰

Major Hartmann varslet Holtermann om overgivelsen kl. 15. Vetlesen rådet også Holtermann til å legge ned våpnene. Det avsto Holtermann. Kaptein Evjen så de tyske styrkene som fulgte med den tyske majoren på vei til forhandlinger med major Hartmann. Det førte til at Evjen avgjorde å trekke styrkene ved Hegra veibro og Hegra jernbanestasjon tilbake til festningen. Da styrkene nådde festningen (sammen med Finsen), overlot Holtermann straks kommandoen igjen til fenrik Bergstrøm. Det kom melding opp til festningen om at tyskerne verken besatte Hegra jernbanestasjon eller Hegra veibro.⁹¹ Med Bergstrøm som leder ble styrken sendt tilbake til Hegra veibru og Hegra jernbanestasjon. Bergstrøm varslet senere på dagen at styrken hadde skadeskutt enda et tysk fly.⁹²

I boka fra 1946, forteller Arnstad at før de fikk iverksatt å trosse Hartmanns ordre og dra til opp til festningen, dukket Bergstrøm opp og tok med seg maskingeværer og ammunisjon. Så fulgte den frivillige vaktstyrken velvillig med over på andre siden av Stjørdalselva, der de bl.a. ble med å holde vakt ved Hegra veibro og Hegra stasjon. I rapporten sin fra 1941, forteller Arnstad at fenrik Bergstrøm med styrke kom og berget dem ved å sette våpnene oppi brystet på Arnstad og noen til utenfor prestegården, og snart etterpå kommanderte alle over elva.⁹³ Kaptein Stensen som også ville sloss, meldte seg for Holtermann på festningen rett etter at den frivillige styrken hadde forlatt prestegården.⁹⁴

Kaptein Stensen sin versjon gir derimot inntrykk av at major Hartmann gjorde det beste ut av situasjonen, når det gjaldt forhandlingene med den tyske majoren og men også etterpå. Den tyske majoren tilbød fredsavtale med major Hartmann slik at en tysk avdeling skulle komme til Hegra og drive felles vakthold der med de norske soldatene. Hartmann fikk 10 minutter til godta majorens tilbud. Om Hartmann sa nei ville tyske fly sette i gang kraftig bombing av Hegra.

⁹⁰ Arnstad: side 21-22.

⁹¹ Finsen: side 6.

⁹² Holtermann: side 7.

⁹³ Arnstad: Rapport fra Ingstadkleiva fort/Hegra festning 1940 nr. 9, RA/RAFA-2017 / Y /Yb/ L0119 side 3-4.

⁹⁴ Arnstad: side 22.

Avtalen gjaldt ikke festningen, bare for Hartmanns avdeling av 30 frivillige. Den tyske majoren forsikret Hartmann at alle telefon- og telegraflinjer mot nord var brutt. Da ba Hartmann om å få kontakte ledelsen i 5. divisjon – for å vinne litt tid. Hartmann og den tyske majoren dro inn på en gård rett ved, der Hartmann på telefon fikk drøftet situasjonen med Holtermann. Da de kom tilbake fra gården hadde Hartmann godtatt avtalen.⁹⁵

Under forhandlingene, merket Stensen stemningen blant soldatene som sto rundt. De ante uråd. Flere var opprørte. De mente at Stensen skulle ta de tre parlamentærene til fange og ta dem med opp til Hegra festning. Det var så vidt Stensen fikk hindret dem i å gå til væpnet aksjon da avtalen ble inngått. Det kaptein Stensen hadde oppdaget og som trolig også Hartmann var blitt fortalt under forhandlingen – var at den tyske majoren slett ikke kom alene for å møte Hartmann. Han hadde for sikkerhets skyld en avdeling liggende på høyden vest for veien. Kaptein Stensens styrke var tilsammen 10 helt uøvde soldater midt på en åpen landevei. Parlamentærene hadde dessuten oppført seg korrekt, ifølge Stensen.⁹⁶

Stensen så lite fram til at den tyske avdelingen skulle komme til prestegården. Lite ble sagt da Hartmann og hans styrke dro tilbake til prestegården. Hartmann gav ordre til Stensen om å holde avdelingen samlet på prestegården til tyskerne kom. «Jeg går opp på kontoret og gjemmer unna noen karter», var det siste Stensen hørte Hartmann si. Alle i avdelingen var misfornøyde. I stillhet gikk de bare inn på rommene og satte seg.⁹⁷

Holtermanns vaktpost like nedenfor prestegården var i mellomtiden blitt trukket over på østsiden av Stjørdalselva over til Hegra jernbanestasjonen og dens nærmeste område og var nå under kommando av fenrik Per Bergstrøm. Han kom seinere og ba om få overta deres maskingeværutstyr og ammunisjon siden de hadde lite. Det fikk han. Mens de ventet, drøftet de hva de skulle gjøre. Det var presten som kokte kaffe, en befalsskoleelev Gjelsten og kaptein Stensen. Da en sjåfør som Stensen kjente, dukket opp, endret situasjonen seg. Major Hartmann og familie var nettopp, i all hemmelighet reist til Meråker, fortalte han Stensen. Kaptein Stensen oppfattet det slik at han nå hadde fått kommandoen over styrken og ringte straks major Holtermann: «De kan la deres folk gå over til fenrik Bergstrøm og selv komme opp til festningen». Snart var alle samlet og de marsjerte vekk. Presten som tidligere hadde sendt bort sin familie ble med han også for å slippe å ta imot tyskerne alene. Så gikk de 400 meter ned til brua over Stjørdalselva der Bergstrøm med mannskap tok imot styrken. Alle trakk et lettelsens

⁹⁵ Stensen: side 5-6.

⁹⁶ Stensen: side 6.

⁹⁷ Stensen: side 6-7.

sukk. De hadde fått friheten tilbake. Nær midnatt kom kaptein Stensen og Gjelsten sammen opp til festningen.⁹⁸

Det at jeg ble nysgjerrig på hvordan Stensen opplevde forhugningen 15. april førte til at jeg også leste hans rapport. Da kom jeg også over Stensens versjon av hva som skjedde med Hartmanns styrke 12. april og Stensens egen rolle i det hele. Det han skriver om forhugningen 15. april (omtales om 15. april) er lite og veldig nøkternt – kanskje fordi det som da skjedde var slik en ny voldsom og trist opplevelse. Det han skriver om 12. april i 1948, er derimot svært detaljert. Han gir der en versjon som ingen av de dyktige forfatterne Arnstad, Brox, Berg eller Lindgjerdet har fanget opp. Arnstads rapport er jo fra 1946. Det ser ut som at Brox og Berg rett og slett kan ha oversatt Stensens rapport som er for seg selv i Hegraboksen på Riksarkivet. Stensen kan i all stillhet skrevet rapporten for å yte Hartmann rettferdighet. Hartmann kan ha sendt han utklipp av den heftige diskusjonen om Hartmanns styrke 12. april i Adressa 1946 (som er i Hegraboksen på Riksarkivet). Den heftige debatten i Adressa i 1946 om det som skjedde med Hartmanns styrke 12 april 1940 var mellom Arnstad, Kyllø, Evjen og Hartmann. Stensens rapport kom i 1948. Når jeg bringer Stensens versjon inn i min oppgave, er det fordi Stensen versjon i rettferdighetens navn fører til at han selv og major Hartmann kommer i langt bedre ut det som da skjedde 12. april enn i versjonene til Arnstad, Brox og Berg. Det er også en fordel at også denne historien også blir belyst fra flere sider.⁹⁹

Ut på kvelden startet bygging av en forhugning (tømmersperre) i den trange Tronshovdalen der veien går gjennom et skar rett vest for et skogsveikryss på festningsveien.¹⁰⁰ Soldatene felte trær til tømmervelter som gav gode stillinger mot et tysk angrep som de visste ville komme.¹⁰¹

13. april ca. 12.00 tok Holtermann kontakt på telefon med 5. divisjon for å få nye direktiver. Kaptein Langlie kom med samme svar som sist Holtermann henvendte seg til dem. Han måtte handle etter beste skjønn, men divisjonen ba Holtermann om han kunne sende en vaktstyrke som kunne hindre fienden å nå Meråker. Dette var siste gang Holtermann oppnådde kontakt med divisjonen. Meldinger, informasjon eller direktiver derfra kom ikke fram seinere. Kl. 15.00 ble fenrik Brun med 20 mann og et maskingevær sendt til Flornes for å sperre vei og jernbane til Meråker med en stilling mellom Øverkil og Stageberg.¹⁰²

⁹⁸ Stensen: side 7-8.

⁹⁹ Stensen: side 7-8.

¹⁰⁰ Holtermann: side 7.

¹⁰¹ Brox: side 70.

¹⁰² Holtermann: side 8.

Søndag 14. april kl. 05.00 overtok kaptein Stensen med en infanteritropp for skitroppen som hadde hatt nattevakt ved forhugningen. Om kvelden kom igjen en skipatrolje og overtok for Stensens tropp på rundt 20 mann som dro opp for å spise og sove.¹⁰³ Fortsatt tok Holtermann imot frivillige og soldater oppå festningen. Fenrik Bergstrøm tok også imot folk som meldte seg. Hans styrke var nå på rundt 40 mann med 3 befal.¹⁰⁴

Gustav Smedal (Smedal junior) fra skitroppen, ble sendt til Hoset for å få kontakt med Paul Moum som ikke hadde gitt noe tilbakemelding fra sitt vakt- og rekognoseringsoppdrag han var sendt ut på av Holtermann 12. april.¹⁰⁵

14. april var forsvaret av Hegra nedi dalen, konsentrert om Hemra, Hegra jernbanestasjon, Hegra bro og en mindre styrke ved Bakken, som dekte veien opp til festningen.¹⁰⁶ Stedet Bakken slik Holtermann stedfester, er ikke på noe kart akkurat der, men de andre stedene er det. Jernbanen til Sverige går på sørsiden av Stjørdalselva tett inntil elva. Hegra stasjon er lengst vest av de nevnte stedene om lag 600 meter vest for Hegra veibro. Hemra ligger ca. 300 meter sør-sørøst for jernbanestasjonen og 300 meter sørvest for Hegra veibro. Om lag 800 meter øst-sørøst for Hegra veibro tar veien, tett inntil jernbanelinjen, av fra hovedveien og opp til festningen. tar. Det samlede arealet hvor postene lå var begrenset av maksimum 2 km lengde øst-vest og rundt 500 meter bredde nord-sør (Hegra festning lå igjen 1,5 km øst-sørøst for forhugningen). Her skulle veløvd tysk infanteri tidlig neste morgen og ut over dagen angripe et uerfarent og tilfeldig sammensatt norsk infanteriforsvar i et første forsøk på å erobre Hegra festning. - Tyske kanoner nedi Hegrabygda ville skyte på norsk infanteri og mot kanonene oppå Hegra festning. Kanonene på Hegra festning og norske maskingeværstillinger skulle med lite erfaring besvare ilden.

Rapporten til Holtermann forteller at han etter oppfordring fra lensmann, sendte Per Heidenstrøm og Per Berg til Hegra der de overtok vakta på telefonsentralen fra kl. 16.00.¹⁰⁷ Heidenstrøm skrev i sin rapport at de kl. 21.00 dro ned fra festningen og på ski med fenrik Rud for å nå fram før det ble mørkt. Der fikk de nødvendig forklaring av de to kvinnene som de overtok for, og numrene til festningen, lensmann, doktor og sykestue.¹⁰⁸

¹⁰³ Holtermann: side 10-11.

¹⁰⁴ Holtermann: side 10

¹⁰⁵ Holtermann: side 11.

¹⁰⁶ Holtermann: side 11.

¹⁰⁷ Holtermann: side 11.

¹⁰⁸ Per Heidenstrøm: Rapport om Forsvaret av Ingstadkleiva fort (Hegra festning) Forsvarets krigshistoriske avdeling 11-C-11-568, bilag 7 side 1.

Forsyningsvirksomhet mellom 10. og 15. april

Forsvarets forum gav i 1990 et blad som het *Forsvarets forum spesial*, utgitt på oppdrag fra forsvarssjefen. Det hadde overskrift: *Angrepet på Norge 9. april – 9. juni 1940* med undertittel *Overfall og motstandskamp*. Her sammenfatter *Forsvarets forum spesial* godt hvor avgjørende forsyningsvirksomheten var for kampen om Hegra 1940 og hvor avgjørende sivilbefolkningen også var:

Forsyninger på ulike måter var viktig for Hegra-mannskapets utholdenhet. De fikk stor hjelp av sivilbefolkningen; bakere kolonialhandlere, bønder og andre. Mennene på fortet gjorde flere turer ned til bygda for å hente varer sivilbefolkningen stilte til rådighet. Noen netter greide de også å smugle ut forsyninger på den militære flyplassen på Værnes, som tyskerne hadde tatt.¹⁰⁹

Mellom 10. til 13. april viser Brødrene Torstein og Jon Leirfall og nabo Enok Berg at sivile deltok i dristige militære operasjoner som trolig også var en viktig forutsetning for at Hegra festning kunne holde stand til 5. mai. På tre svært dristige turer mellom 10. til 13. april hentet brødrene Torstein og Jon Leirfall og nabo Enok Berg ut store forsyninger fra Øyanmoen som var under tysk militær kontroll. Første turen 10. april til leiren var bilen var til slutt lastet til randen med 150 geværer, noen pistoler, en del uniformer og noe ammunisjon. Med presenning over planet på bilen kjørte brødrene som om ingen ting, ut av leieren til Hembre gård ikke langt unna Hegra jernbanestasjon. Lasten ble lagret i låven, inntil det var tryggere å frakte alt det dyrebare militære utstyret opp til festningen.¹¹⁰

11. april var tyskerne på Værnes fremdeles medtatte etter reisen fra Tyskland.¹¹¹ Torstein og Jon dro tilbake til infanterileieren på Øyanmoen. De fikk igjen med seg ammunisjon, uniformer, ulltepper, sambandsutstyr, en god del proviant og flere våpen. Lastebilen kjørte fram og tilbake mellom Øyanmoen og gårder der det militære utstyret ble lagret i påvente av å bli kjørt opp til festningen. De tyske vaktpostene i veien lot bare bilen passere. En del av utstyret ble også fraktet til festningsveien der hestetransport tok lasten videre opp.¹¹² Enok Berg var med da to lastebillass med telefoner, ulltepper, uniformer, batterier til radioene og varmelykter ble brakt opp til festningen med hest og slede morgenen 13. april.¹¹³

¹⁰⁹ Pål Nordenborg: *Angrepet på Norge 9. april-9. juni 1940*, side 13.

¹¹⁰ Brox: side: 53-55.

¹¹¹ Steen, Roscher Nielsen: side 359.

¹¹² Brox: side 55.

¹¹³ Brox: 70-71, Lindgjerdet: side 38.

Også 14. april skjedde transporten uhindret av fienden. Noe av utstyret ble ved en feiltakelse lagt igjen ved Hegra bro og kom derfor på tyskernes hender dagen etter. De tre hestene som hadde fraktet forsyninger til festningen denne dagen, ble natta over på festningen. Siden det første tyske storangrep mot festningen kom den morgenen, startet beleiringen også da. Dermed ble også hestene på festningen under resten av beleiringen.¹¹⁴

Istandsetting av Ingstadkleiva fort senere Hegra festning. Mannskapene flyttet inn

Ved freden i Brømsebro i 1645 tapte Danmark-Norge Jemtland og Herjedalen til Sverige. Norge ble langt smalere øst for Trondheimsfjorden. En fiende som fra da av fikk kontroll over Trondheimsfjorden og Trøndelag, vil i praksis ha delt Norge i to. I 1940 fantes tre festningsverk i Nord-Trøndelag bygd for å hindre nettopp det. Ingstadkleiva fort i Stjørdalen og Vaterholm fort i Verdal sto begge ferdige rundt 1910. De skulle hindre angrep fra eller via Sverige. Agdenes festninger ved munningen av Trondheimsfjorden, anlagt rundt 1900, skulle hindre angrep fra Atlanterhavet på Norge, men greide som kjent ikke det 9. april 1940.¹¹⁵

Meråkerjernbanen starter i Trondheim og følger Stjørdalen og Teveldalen over til Sverige. Den ble bygd i 1881 og var lenge den viktigste ferdselsåren mellom Trondheim og Trøndelag til Sverige.¹¹⁶ Karlstadforliket i 1905 innebar en tre mils nøytral sone i Norge og Sverige på begge sider av grensa. Alle grensefestningene innenfor sonen ble nedlagt eller avvæpnet. Kongsvinger festning ble opprettholdt men uten å få utvide. Fram til 1918 ble likevel en rekke festningsanlegg vest for den såkalte Glommalinjen, fra Greåker- og Ravneberg fort ved Sarpsborg i sør til Ingstadkleiva fort i Stjørdalen og Vaterholm fort i nord, bygd for å sikre mot et mulig svenske angrep.¹¹⁷

Ingstadkleiva fort var bygd for sperre dalen for angrep fra Sverige. Det lå derfor på toppen av Ingstadkleiva der Stjørdalen er smal, med glimrende utsikt mot nord og øst. Fortet var bygd i skogen på en åsrygg 215 over havet med bratte dalsider mot vest, nord og nordøst.¹¹⁸ Fortet er sprengt inn i fjellet og var i samtiden et moderne og imponerende anlegg. På litt avstand ser en

¹¹⁴ Holtermann: side 11.

¹¹⁵ ¹¹⁵ Guthorm Kavli (2): *Norges festninger*, side 200, 203, 206, Steen, Roscher Nielsen: side 155

¹¹⁶ H. E. Stokke: *Aschehougs konversasjonsleksikon 13, Meråkerbanen*, side 431.

¹¹⁷ Kavli (2): side 199-200.

¹¹⁸ Brox: side 46-47

bare de tre kommandotårnene av betong. Rundt hele anlegget gikk en, i hovedsak åpen løpegrav med piggråd foran, men det var dårlig vedlikeholdt og kunne derfor være lett å forsere.¹¹⁹

Kanonene var tatt ned i 1926 men lå lagret i festningen i 1940. De faste kanonene, fire 10,5 cm kanoner og to 7,5 cm kanoner, var fra rett før århundreskiftet. Ut fra festningen ble også hentet fire 8,4 mm feltkanoner fra 1880-tallet.¹²⁰ De skulle ha stillinger i østre delen av løpegrava.

Festningen hadde to skanser, Svartåsen 150 meter sørøstover fra hovedfortet og Kleivplassen 10 minutters gange nordøst for festningen med god utsikt mot dalen. Det var faste oppstillingsplasser for fire 8.4 cm feltkanoner i begge skansene.¹²¹ I 1940 var Meråkerbanen fremdeles den viktigste ferdselsåren mellom Trøndelag og Sverige.¹²²

11. april meldte kommandørsersjant og våpensmed Johan Øverkil seg for Holtermann.¹²³

Holtermann hadde dermed fått den ekspertisen på kanoner som måtte til for få festningen klar til å forsvare en besetning på over 200 mann. Med både kommandørsersjant og kanonekspert Øverkil og festningens egen oppsynsmann løytnant Råen i mannskapet så det lovende ut for å få det maksimale ut av ikke helt oppdaterte Ingstadkleiva fort. Problemet var at oppsynsmann Råen, forsvant fra festningen 11. april. Holtermann kontaktet major Hartmann og ba han sende Råen opp igjen neste dag.¹²⁴ Råen viste seg ikke på festningen 12. april.¹²⁵ 13. april kom han til festningen men forsvant snart uten å melde fra og viste seg ikke igjen .. Holtermann mente han hadde rømt. Det var til stor skade for forsvaret av festningen, fordi han var den eneste som kjente fortet godt. Dermed måtte de forsøke å oppdage festningen uten Råen. De lyktes bare en viss grad med det.¹²⁶

De alvorlige følgene av at Råen forsvant, var følgende: Flere nedsnødde infanterianlegg oppdaget Hegrastyrken først etter det første angrepet på festningen 15. april. Om de hadde visst om anleggene – ville angrepet raskt vært oppdaget og stanset og besetningen hadde unngått tap. Festningens brønn ble ikke funnet før flere dager etter at vanntilførselen til festningen var stanset. Den var ikke brukbar da. Et lite ammunisjonslager med m bl.a. sprengstoff som kunne brukes til miner, lyspatroner, karbid og flere lamper ble ikke funnet av besetningen, men av

¹¹⁹ Steen, Roscher Nielsen: side 360.

¹²⁰ Steen, Roscher Nielsen: side 359.

¹²¹ Brox: side 49, Forsvarsbygg: Lokalhistoriewiki.no: *Hegra festning* (kulturminneløype): kart over Hegra fort.

¹²² Brox, Hansen, Sivertsen: side 171.

¹²³ Holtermann: side 4.

¹²⁴ Holtermann: side 5.

¹²⁵ Holtermann: side 7, Holtermann (2): side: 15. Brox: side 72: Raaen ble stilt for krigsrett i 1946, men frikjent på alle punkter. Vitner kunne gå god for han hadde handlet i beste mening. Han prøvde dessuten prøvd å møte på sitt sted for mobilisering som Trøndelag flyavdeling, de delene som ikke var under kontroll av tyskerne.

¹²⁶ Holtermann: side 7.

fienden etter overgivelsen. Den framskutte stillingen ved Kleivplassen fikk de heller ikke vite om. Ved krigsutbruddet hadde major Hartmann sendt bort festningens kart. 10. april - 5. mai måtte Holtermann greie seg med de få rektangelkartene som var igjen på festningen. De hadde målestokk 1:100 000.¹²⁷

Øverkil derimot gikk til verket med en gang en gang og sto på det han var god om. I god tid før 15. april var festningens to 7,5 cm og fire 10,5 cm kanonene montert og gjort klare til kamp takket være kommandørsersjantens kunnskaper og veiledning.¹²⁸

Kanonene hadde noen svakheter. Rekkevidden på de faste kanonene var på 9000 meter. Værnes flyplass lå 11500 meter unna. For å skyte på flyplassen måtte kanonløpet heves. Holtermann prøvde forgjeves å skaffe et freseapparat for å skjære ut noe av understellet. Kanonene kunne bare skyte med flat bane. Det innebar at de kunne skyte i alle retninger mot mål over en viss avstand men på korte avstander bare most øst. Det var mye ammunisjon til kanonene men organ for innstilling av kanonene mot mål – som telefon, observasjonsposter, skytekart, avstandskikkeerter og batterikikerter manglet. Skyteavstand måtte regnes ut ved hjelp av rektangelkart. Dessuten var siktegluggene i kommandotårnet bare rettet mot øst og sørøst.¹²⁹

Fra da Holtermann fikk ideen om å sette i stand festningen for sikkerhets skyld 11. april, innså han 13. april at de kanskje kom til å bli på festningen noen dager. Hans hensikt med besetningen på Hegra festning var blitt å holde ut til de store allierte og norske styrkene fra Nord-Trøndelag nådde fram og så bli med dem for å frigjøre Værnes og Trondheim. Han gikk ut fra at en alliert framrykking ikke ville skje langs fjorden siden tyske krigsskip kontrollerte fjorden og riksveien og jernbanen langs den. Skjelstadmarka ligger rett nord for festningen på motsatt side av Stjørdalen. Ingstadkleiva fort lå derfor gunstig til for å sikre og støtte de allierte styrkenes eneste mulige rute for framrykking via Levanger eller Åsen og over Skjelstadmarka til Stjørdalen. Festningens kanoner kontrollerte nesten hele Skjelstadmarka. Om tyskerne prøvde å stoppe den allierte framrykningen der, ville festningens kanoner ligge svært strategisk til bak de tyske styrkenes forsvar. Kanonene på Hegra ville da kunne angripe de tyske styrkene i ryggen.¹³⁰

Inni fjellet er det to parallelle tunneler og en tverrgående tunnel slik at oppholdsrom, kjøkken, sykestue, ammunisjonslager, kommandotårn og utganger til kanonene er bundet sammen. Festningen inneholdt 3 store og en rekke mindre rom. To store rom ble brukt til forlegning av

¹²⁷ Holtermann: side 7-8.

¹²⁸ Holtermann: side 5.

¹²⁹ Holtermann: side 5-6.

¹³⁰ Brox, Hansen, Sivertsen: side 95, Holtermann (2): side 9. Steen, Roscher Nielsen: side 365.

befal og soldater, det tredje til kjøkken. De små rommene ble brukt til sykestue, oppbevaring av materiell og proviant, stall etter hvert og til forlegning av befal og skitroppen. Seinere ble en del av det innerste store rommet delt av til sykestue.¹³¹

Rommene var meget fuktige. Det rant stadig inn vann fra takene. De tre store rommene hadde peiser som trakk dårlig. Rommene ble derfor fylt med røyk. Det var kaldt i festningen fordi peisene gav lite varme. Ovner fra leieren ble etter hvert satt i de små rommene og dører ble montert mellom rommene. Da ble det bedre trekk i peisene og noe varmere. Forlegningen var meget trang. Først måtte soldatene ligge på bare golvet. Seinere fikk de sove på bord og lemmer som de hentet fra leiren, men madrasser og ulltepper ble likevel våte.

Kanonammunisjonen ble flyttet fra fredsmagasinet (15 meter innenfor inngangsporten) og nærmere kanonene og fordelt på krigsmagasinet, ammunisjonsmagasinene i kanongangen og et av de små rommene i vestre ende av festningen. Seinere ble krigsmagasinet tømt og deretter brukt til forlegning – noe som gjorde innkvarteringsforholdene litt bedre. De dårlige innkvarteringsforholdene med fuktighet og kulde førte til at fleste ble sterkt forkjølt 13. april flyttet mannskapene inn i kanongangene. Der var det også rått, kaldt og mørkt. Soldatene skulle sove på halm på fuktig golv i de mørke gangene, tett i tett fullt påkledd med patronbelte rundt livet og geværet i armene. De gikk i de samme klærne til overgivelsen 5. mai.¹³²

Mens innkvarteringsrommene er sprengt inn fjell er kanonstandplassene på festningen åpne. Både veien og porten til festningen lå åpne mot nord. Derfor var det lett å skyte på festningen fra området av Stjørdalen som lå rett nedenfor festningen.¹³³

Hegra festning

Natt til 14. april avløste en skipatrolje infanteristyrken til Stensen ved forhugningen og det ble lagt telefonlinje dit fra festningen.¹³⁴ Fra 14. april fikk Ingstadkleiva fort det velklingende navnet Hegra festning. Holtermann og hans besetning april-mai 1940, skulle bli berømt Verden rundt for innsatsen – som Hegra, Hegra festning, Hegra fort, the fortres at Hegra, the Hegra fortress, the fortifications at Hegra le fort d`Hegra på norsk, svensk, engelsk og fransk som her og trolig

¹³¹ Holtermann: side 9.

¹³² Kavli: side 26.

¹³³ Holtermann: side 9-10.

¹³⁴ Holtermann: side 10.

med Hegra tilsvarende i en del andre språk.¹³⁵ Det kan være at det nye navnet Hegra, vokste fram også av praktiske grunner. Det er jo mye greiere å si enn Ingstadkleiva.

Innsats av saniteten før 15. april. Angrepet på toget 14. april

Da Finsen kom til festningen manglede festningen det meste av medisinsk utstyr. Finsen med følge, dro i sivil til apotek i og utenfor tyskkontrollerte områder og skaffet blant annet jod, morfinoppløsning, sprit, transalve og avanserte «revolusjonerende» sårbehandlingsmidler ved krig.¹³⁶ Der viste jo Finsen hva de burde skaffe etter å ha deltatt i den spanske borgerkrigen og vinterkrigen.

I 4 dager var Anne Margrethe Bang på reise for å få deltatt mot tyskerne. Hun overnattet på en av Sirumgårdene ved østenden av Selbusjøen. På den andre av gårdene bodde flygerne som hadde fløyet rekognoseringsflyene til Selbu. Hun kjente Wilhelm Mohr. Han og løytnant Frithjof Løberg kom tilbake ved 3-tiden natt til 14. april. De hadde dratt i sivil til Værnes for å se hva som skjedde der og hadde vært oppe på Ingstadkleiva fort. I sin rapport beskrev Mohr vaktholdet og stemningen som svært bra. Men festningen trengte mer sanitetsutstyr. Flygerne samlet inn penger og de fikk satt av et fly. Bang viste landingssted på kart. Mohr fløy inn til Aursunden. Noen kasser svensk sanitetsutstyr ble sendt med tog på Meråkerbanen. Men tyskerne fikk dessverre fatt i utstyret før det nådde mannskapet på Hegra festning.¹³⁷

Grytidlig 14. april kjørte Løberg Bang til Hegra via en tysk kontrollpost. Bang ble satt i arbeid på Hegra sykehjem med mange tuberkuløse pasienter. Hun klargjorde rom satt av, i frykt for krigshandlingene som kunne komme i Hegra.¹³⁸ Utpå ettermiddagen fikk fenrik Bergstrøm varsel om et tog med tyske styrker på vei, mellom Hell og Hegra. Han slo alarm og jernbanestasjonen og satte ut stoppflagg.¹³⁹ Styrken til Bergstrøm fikk veltet en stein i sporet.¹⁴⁰ Toget stoppet ikke og dermed åpnet styrken ild. Det viste seg å være en feilmelding. Toget

¹³⁵ Steen, Roscher Nielsen: 361, Hermann Svarva: *Hegra fort holder stand*: side 5-29.

¹³⁶ Finsen: side: 10.

¹³⁷ Berg: side 24-26.

¹³⁸ Berg: side 26-27.

¹³⁹ Holtermann: side 11.

¹⁴⁰ Brox: side 84.

fraktet sivile og var fullt av flyktninger.¹⁴¹ En sivil mann omkom. En kvinne fikk alvorlige skader.¹⁴² Meldingen var en tragisk feil.¹⁴³

Feilskytingen 14 april tok Holtermann svært tungt. Lege Finsen, på vei ned fra festningen for å se hvordan det var med de sårete, møtte en trist og deprimerert fenrik Bergstrøm på vei opp for å skrive rapport om hendelsen. Han fortalte at tabben skyldtes at telegrafisten på Hegra jernbanestasjon hadde varslet at tyske soldater var på vei.¹⁴⁴ Holtermanns rapport forteller at en sivil på motorsykkel i området hadde varslet det samme.¹⁴⁵ Denne svært triste historien rystet folket i bygdene rundt. Finsen skriver mer om den pga. reaksjonene hendelsen utløste i bygda. Enda 14. april hadde ikke helt folk tatt inn over seg at Norge faktisk var i krig med Tyskland da de fordømte at norske styrker hadde påført samfunnet slik lidelse. Lokale folk som Finsen snakket med uttrykte seg som om Holtermann og hans menn lekte krig på og rundt festningen. Om toget derimot, hadde vært fullastet med kampklare tyske styrker og entret Hegra stasjon – og de norske styrkene der bare hadde latt det skje – hva da? Det spørsmålet og tanker rundt det så ikke ut til å ha streifet de lokale som Finsen snakket med.¹⁴⁶

Det demokratiske Norge måtte forsvares i 1940. Ruge var Hegra festnings øverste sjef 14. april. Regjeringen Nygaardsvold gav Ruge øverste kommando fordi alle de andre i den øverste militære staben ville gi seg. Ruge visste at Norge var sjanseløs mot Tyskland, verdens da sterkeste krigsmakt. Han tok jobben som general og bidro ved sin ledelse sterkt til at styrkene sloss april-mai-juni 1940, fordi det også gjaldt det norske folks selvfølelse og plass i historien. Holtermann, Bergstrøm og alle på Hegra festning som ble på sin post så godt de kunne sto for det samme som Ruge. I tillegg håpet de som nevnt, på snart å få alliert hjelp til å jage tyskerne ut.¹⁴⁷

Finsen hadde bare støtte å gi Bergstrøm for den måten han konsekvent sto opp mot tyskerne. – Det var noe annet enn alle offiserene som hodeløst lot seg lure av tyskerne.¹⁴⁸

Den skadde var en eldre finsk kvinne ble sendt i ambulanse og Bang fulgte med til Levanger sykehus pga. kvinnens alvorlige tilstand. Lege Sverre Thommasen fra festningen var i Levanger

¹⁴¹ Berg: side 27.

¹⁴² Holtermann: side 11.

¹⁴³ Holtermann: side 11.

¹⁴⁴ Finsen: side 15-16.

¹⁴⁵ Holtermann: side 11.

¹⁴⁶ Finsen: side 16.

¹⁴⁷ Det fra Otto Ruge her, bygger på et foredrag på Hjemmefrontmuseet av Tom Kristiansen om Ruge, 11. oktober 2017.

¹⁴⁸ Finsen: side 16.

etter sanitetsutstyr. Bang og Thommasen kjørte sammen i ambulansen tilbake til Hegra. Da fortalte Thomassen Bang om det var vanskelig med sanitet på festningen. «Jeg skal bli med.» «Ikke tale om». Men Bang sto på sitt. Thommasen gav opp og tenkte at Holtermann fikk ta seg av Bang. Det gjaldt å komme over før norske styrker måtte sprengte Hegra veibro, mente Bang. Sjøføren og Thommasen mente hun overdrev.¹⁴⁹ Så blinket det lommelykter fra mange tyske soldater, flere offiserer og maskinpistoler. Bang lot som hun ikke forsto tysk. Tyskerne godtok at det kun var en sivil ambulanse siden Thommasen var i sivil. Han skiftet til uniform uti mørket. Så dro de opp til festningen. Bang advarte vaktposten på Hegra om mulig tysk angrep. Men vaktene tok ikke Bang særlig alvorlig.¹⁵⁰

De rakk å gå over brua og videre opp mot festningen – så hørtes brått bak dem knatring av mitraljøser, tett med geværskudd og tunge drønn. Så sto hun der, Anne Margrethe Bang, framfor Major Holtermann på Hegra festning. Hva skulle Holtermann nå gjøre? Et kvinnfolk der i 1940 i en krigstilstand var en nesten umulig tanke selv for Holtermann. Den normalt så omtensksom og nøyaktige Holtermann uttrykte seg uvanlig for han å være: «Hrrm...hm!» sa han tilknapet. «Vi har ikke bruk for hysteriske kvinner her.» Temperamentet til Anne Margrethe fikk frie tøyler: «Her er jeg og her blir jeg og jeg er IKKE hysterisk.» Holtermann hadde ikke noe valg. Et drønn Bang og Thomassen hørte opp bakkene var veibrua som ble sprengt. Det var umulig å få sendt Bang ut. Hun måtte bli.¹⁵¹ Guthorm Kavli skriver:

Det eneste kvinnelige medlemmet i besetningen var sykepleier og lotte Anne Margrethe Bang (Strømsheim), som i menig soldatuniform gjorde sin plikt i sykestuen helt til siste slutt. Hva hun fikk oppleve, var blant annet en våpenstillstand på et par timer for å utveksle sårede.¹⁵²

Holtermann roste i sin rapport om Hegra festning, Anne Margrethe Bang for tappert å ha holdt ut på festningen til 5. mai og for ha vært til stor hjelp.¹⁵³

¹⁴⁹ Berg: side 27-29.

¹⁵⁰ Berg: side 28-30.

¹⁵¹ Berg: side 31-32.

¹⁵² Kavli: side 26.

¹⁵³ Holtermann: side 10, 35.

Slaget om Hegra festning 15. april 5.30 – 5. mai 5.15

Infanteri og artilleriangrepet mandag 15. april. Store tap for Hegra festning. Ilddåp

Infanteriforsvaret telte i alt 60 menige soldater. Sjefen kaptein Stensen hadde med seg fenrik Hellandsjø og sersjantene Frengstad, Kavli og Hartmann.¹⁵⁴ Stensen og hans menn ble sendt nedover til forhugningen i festningsveien og avløste skipatroljen klokka fem.¹⁵⁵ Sersjant Kavlis tropp var med denne gangen¹⁵⁶ med bl.a. mitraljøseskytter Knut Moe.¹⁵⁷ Løytnant Olsen ble sendt ned til Hegra for å overta kommandoen over hele styrken der.

Hovedstyrken av tyske soldater kom til Hegra allerede om morgenen 14. april.¹⁵⁸ Ca.05.30 angrep tyskerne de norske styrkene på Hegra og Hegra jernbanestasjon og ved Mælen bru ved Værnes.¹⁵⁹ Tysk artilleri stilt opp på Trøyte (Trøyta) på nordsiden av Stjørdalselva og en km vest for Hegra og innledet med å skyte på de norske stillingene. På nordsiden av elva i området rundt Hegra kirke, satte tyskerne dessuten opp tre kraftige mitraljøser som stadig satte de norske styrkene under ild.¹⁶⁰ De norske mitraljøsene svarte og duellerte med de tyske stillingene om lag 2-3 timer og faktisk stoppet tyskernes framrykking en lang stund. Infanteriangrepet på Hegra skjedde ved at den tyske hovedstyrken rykket fram på sørsiden av elven over Holm og Rydningen, mens en mindre styrke rykket fram mot Hegra veibro. Fenrik Bergstrøm hadde underminert Hegra veibro.¹⁶¹ Brua ble nå sprengt.¹⁶² Brusprengningen tvang tyskerne å krysse over elva på den usikre isen. De kom seg over og rykket fram nedover mot brua og elva dekket av egen mitraljøreild. Et regn av mitraljøreild feide over de norske stillingene langsmed åsen øst for jernbanen. Høyre (østre) flanke var Buan og festningsveien. Venstre (vestre) flanke var et stykke vest for Hegra stasjon.¹⁶³

Det var en rolig natt til kl. 5.30. Da så Berg og Heidenstrøm, noen tyskere snike seg langs en husvegg 25 meter unna. De dro ned gardinene og ringte opp til festningen for å varsle og få

¹⁵⁴ Holtermann: side 16,17.

¹⁵⁵ Holtermann: side 11.

¹⁵⁶ Kavli, side 23.

¹⁵⁷ Berg: side 37.

¹⁵⁸ Arnstad: side 33.

¹⁵⁹ Holtermann: side 12.

¹⁶⁰ Arnstad: side 33.

¹⁶¹ Brox: side 90,

¹⁶² Holtermann: side 12.

¹⁶³ Brox: side 90-91.

videre ordre fra Holtermann. Beskjeden var å betjene sentralen til tyskerne kom. Så fulgte en livlig skuddveksling mellom tyskerne og nordmennene i om lag en time.¹⁶⁴

Festningens kanoner skjøt på fiendes artilleri på Trøyte, og de tyske mitraljøsestillingene i området rundt Hegra kirke og på fiendtlige bilkolonner på vei østover. Per Heidenstrøm på telefonvakt på telefonsentralen på Hegra nord for Stjørdalselva, fungerte som skuddobservatør for festningen.¹⁶⁵ Gjennom observasjon fra bak gardinene og snappe opp tysk samtale og gestikulering, fikk han informasjon nok til å varsle at ilden fra festningen først kom for langt øst. Etter hvert eksploderte det nær de tyske stillingene, slik at tyskerne delvis måtte trekke seg unna.¹⁶⁶ Artilleriilden skal ha drept en del tyske soldater blant dem en høyere offiser og ødelagt bl.a. tre kanoner.¹⁶⁷

Tyskernes angrep på de norske flankene fikk forsvaret der til å rakne, mensambandet var ikke bra nok mellom de norske stillingene. Trolig uten at fenrik Bergstrøm viste det, var den norske venstre flanken helt ubeskyttet. Styrken ved en post (0) som var på 6 mann og et maskingevær, hadde natt til mandag, 15. april, forlatt sine stillinger – av ukjent grunn. Tyskerne som kom vestfra kunne derfra uten vansker falle de norske styrkene i ryggen. Mitraljøsestillingen post (1) ved hovedveien rett over Hegra veibro, lå utsatt til for mitraljøseilden og ble derfor trukket tilbake. Post (2) på fem mann og et maskingevær oppe i bakkeskråningen lenger øst kom til holde ut lengst mot tyskerne og med god virkning. En post (3) plassert enda lengre mot øst var på 3 mann med bare geværer.¹⁶⁸

To poster, (4) og (5), var forsvarssonens vern mot øst og plassert på hver side av festningsveien, med henholdsvis et maskingevær og en mitraljøse. Jon Hammer ved post (4) ble rammet av en kule og falt der. Da trakk en del av styrken vestover for å komme i kontakt med postene på venstre fløy. De traff Bergstrøm på post (2). Han ba et par mann undersøke om hvordan det hadde gått med brusprengningene. Ludvig Buland 40 år, og en kjent idrettsmann Peder Hofstad 23 år gammel, tok på seg jobben. De brukte terrenget for å unngå ildlinjen, men tyskerne hadde krysset elva og var kommet til skogen der de norske stillingene var fordelt. Buland og Hofstad så at brua var sprengt og at bruvakta var vekk. Da ble de brått beskyttet fra 50 mesters hold. Hofstad

¹⁶⁴ Heidenstrøm: side 1, Holtermann: side 12.

¹⁶⁵ Holtermann: side 12.

¹⁶⁶ Brox: side 90.

¹⁶⁷ Holtermann: side 12.

¹⁶⁸ Arnstad: side 34.

falt og Buland ble såret med treff i magen. Han kom seg likevel østover til Buan der han deltok videre i trefningene.¹⁶⁹

Det var ved de norske stillingenes høyre fløy ved småbruket Buan (like ved festningsveien og nær hovedveien og jernbanen), at kampen nede på Hegra skulle bli avgjort. Den norske styrken var på 8 mann og ledet av fenrik Bergstrøm som var der på inspeksjon. Tyske avdelinger stormet stillingen fra begge sider. Nordmennene var sjanseløse, men kjempet tappert. Tyskerne skal ha fått betydelige tap. Fenrik Bergstrøm fra Trondheim, i spissen for sine menn, falt på gårdsplassen ved Buan. Hans Jørgen Gaden ble truffet av en kule bakfra mens han på telefon varslet festningen om overfallet. Telefonvakten på festningen opplevde at Gaden brått ble taus. Gaden døde seinere på Innherreds sykehus.¹⁷⁰

Maskingeværposten (2) oppe i bakkeskråningen som holdt ut lengst, fortsatte å skyte på tyskerne også etter at tyskerne inntok de norske stillingene ved Buan. Men snart måtte også de trekke seg tilbake opp mot festningen. Geværposten (3) nådde ikke festningen, men de fikk gjemt seg i skogen. Seinere byttet de klær og kom seg hjem. Noen av soldatene som var på Hemra kom seg vekk i tide, mens andre ble tatt til fange.¹⁷¹ De som kom seg unna tyskerne tok seg enkeltvis eller i små flokker, opp gjennom skogen mot festningen. Hardt sårete Ludvik Buland fikk hjelp av sine kamerater. De kom seg i sikkerhet bak tømmerveltene, forhugningen i skaret i festningsveien – der kaptein Paul Stensen og hans menn sto klare til kamp. Brox skriver:

Akkurat da hørte fenrik Kavli en stemme han kjente godt: “Jaså du er her du også, kunne tenke meg det, ja. Godt å se deg i live”. Han løftet blikket og så rett inn i blikket på sin bror Guthorm, som var sersjant og en av kaptein Stensens menn. “Ja,” svarte Wilhelm, men det var bare så vidt det ikke gikk galt. Bergstrøm er død.¹⁷²

Det var ikke tid til å si mer. Wilhelm dro videre med sårete Buland opp til festningen. Guthorm gikk i stilling bak de felte trærne som sperret veien.¹⁷³ Fienden fulgte etter mot forhugningen.¹⁷⁴ De forsto at tyskerne snart ville komme opp veien og hva det måtte innebære. Stensen gav sine kommandoer med rolig stemme og gjorde sine menn klare til det som skulle skje. «Det er ikke

¹⁶⁹ Arnstad: side 34-35.

¹⁷⁰ Arnstad: side 35-36.

¹⁷¹ Arnstad: side 36.

¹⁷³ Brox: side 94.

¹⁷⁴ Holtermann: side 13.

noe å være redd for,» sa han. «Vi har fordelene av godt utbygde stillinger – de kommer ikke forbi her.»¹⁷⁵ Så kom tyskerne. Stensen ventet rolig til tyskerne var på skuddhold og kommanderte ild fra geværer og mitraljøser. Nesten hele den tyske styrken mistet livet. Etter at angrepet var over gav Stensen ordre om å gå ned og sikre våpen og annet utstyr fra tyskerne.¹⁷⁶

Guthorm Kavli sin versjon i sin bok er slik:

Mandag 15. april opprant. Majoren hadde lagt mindre dekningstyrker nede i bygda, og de kom ut i hardt vær. De ble raskt nedkjempet og fem nordmenn falt, deriblant min venn Hans Frederik Gaden. En tysk patrulje rykket opp mot festningen. Under kaptein Paul Stensens ledelse var jeg blitt plassert bak en forhugning i et pass hvor vi tok imot patruljen, to tyskere falt og en ble hardt såret. Jeg fikk ordre av kaptein Stensen om å ta våpnene av de døde, en forstemmende jobb, da jeg ennå i mitt 23-årige liv aldri hadde sett et dødt menneske. Litt senere på samme dag dukket også min bror Wilhelm opp. Han var selv befal, fenrik og hadde oppholdt seg i Sverige 9. April. Men var nå kommet med toget fra Stockholm over Storlien. Det ble et rart møte mellom brødre. ”Jasså, du er her du og, kunne tenke meg det ja”, sa han da han møtte meg ved forhugningen. Senere på dagen kom flere nedenfra. På oppstilling i kanongangen om aften gratulerte majoren avdelingen med ilddåpen.

Før vi går videre er det kanskje rett å spørre om Kavli og resten troppen under kaptein Stensen ikke hadde noe annet valg enn bare skyte først, de som hadde så gode stillinger mot tyskerne som kom opp festningsveien. Kunne de ikke skutt varselskudd først og deretter fått en av dem i forhugningen som snakket bra tysk til å rope ut på tysk: ”kast fra dere våpen – hendene i været”? I den kronglete veien opp til festningen, kan det ha vært maks 60 meter sikt, sansynligvis mindre fra forhugningen til der tyskerne kom opp. Trolig var tyskerne like nervøse som dem i forhugningen om ikke enda mer fordi de skulle jo opp mot en befestet stilling. Det ville trolig vært skutt fra dem ved første registrering av norske styrker ved forhugningen. For det andre om en ser på bildet neste side ser en at Wilhelm Holst har en tysk håndgranat i beltet. Den tyske styrken som kom opp til forhugningen 15. april hadde med håndgranater.¹⁷⁷ Håndgranatene i beltet til Holst var trolig fra da Stensens sendte sine menn for å ta våpen og annet utstyr av tyskerne, Stensen og de med han ved forhugningen, viste nok før tyskerne nådde forhugningen at de også hadde med seg håndgranater. De er raske å hive. Det gjaldt også å sette tyskere ut av spill før de fikk hevet håndgranater mot forhugningen.

Den kunne så klart også ha vært funnet f.eks. etter de tyske angrepene på festningen 17. og 18. april. Mest sannsynlig er det vel at den kom til Holtermanns styrke etter kampen i forhugningen 15. april.

¹⁷⁵ Brox: side 94.

¹⁷⁶ Brox: 94, Kavli: 23.

¹⁷⁷ Berg 1991: 44.

Brox sin versjon av forhugningen 15. april bygd på intervju med brødrene Wilhelm og Guthorm Kavli, er nærmere det Berg og Holtermann forteller enn far i sin versjon og er trolig mer i samsvar med det som skjedde enn far sin versjon.. Og i følge rapporten til Holtermann var det bare et nytt mannskap som meldte seg på festningen 15. april. Det var løytnant Anders Heimsjø. De som tok seg opp til festningen var nok som ellers fortalt, Hegrasoldater som hadde deltatt på ulike stridsfronter i bygda nedenfor forhugningen¹⁷⁸ Hvorfor er Brox sin versjon så ulik min far, Guthorm Kavli sin?

Innslag av N.T.H.-folk på Hegra festning; ingeniører og arkitekter. Fra venstre Lars Hellandsjø, Guthorm Kavli, Eystein Reitan, Marius Bøckmann, Paul Stensen og Wilhelm Holst. Foran: G. Haugbjørg-Olsen og Erling Gjone. Holst, helt til høyre i bildet, bar en tysk håndgranat (trolig fra forhugningen 15. april) i beltet. Foto Odd Nilsen¹⁷⁹

Kaptein Stensen som jo ledet styrken i forhugningen 15. april kan også se ut til å redusere den dramatiske hendelsen i sin rapport når han kort skildrer det som skjedde i forhugningen 15. april. Stensen ser heller ikke ut til å ønske å dvele mer enn strengt nødvendig over den hendelsen:

Ved 12-tiden meddelte observatøren ved mitraljøsen at der kom tyskere oppover veien hit «Ild så snart dere har mål». Straks efter gikk en serie på ca. 20 skudd. Fire av tyskerne (det viste seg

¹⁷⁸ Holtermann: side 13.

¹⁷⁹ Brox: side 190 F.

forresten å være østerrikske alpejegere) falt, en ble tatt til fange. Av de fire var den ene bare hårdt og ble hentet av en skikjelke-patrulje og bragt til festningen. Etterpå ble det forbausende stille, vi ventet at der skulle komme flere, fra en annen kant kanskje, men nei, det ble ikke noe mer av det.

180

En av de drepte ved trefningen den 15. April var løytnant Joacim Herman.¹⁸¹ Den sårete korporalen Hugo Bayrle fra Wien ble brakt opp til festningen av norske soldater. Der lå han ved siden av Ludvig Buland i sykestua, mens saniteten gjorde sitt beste for dem. Buland var meget svak, men gikk på egne bein og hjelmen og geværet bar han til han lå på bordet.¹⁸² Bayrle døde på sykehuset i Trondheim.¹⁸³ Løytnant Olsen ble sendt til Hegra om morgenen, men kom for seint fram. Isteden dro han til åsen kaldt Grøthammeren (Grøthåmmåren), observerte derfra og meldte seg seinere på festningen.¹⁸⁴ Grøthammeren er på 270 moh. og ligger en snau km nordvest for Hegra festning (215 moh.) og tilsvarende nærmere Hegra sentrum. Fra åsen er det svært god utsikt over Stjørdalen fra Flornes i øst helt til Værnes og Trondheimsfjorden i vest. Hegra festning var som nevnt bygd for å verne mot angrep fra øst slik at kanonstillingene også var rettet den veien (se 10. april). I april-mai 1940 var det derfor langt bedre utkikk fra Grøthammeren mot de fleste tyske kanonstillingene nede i Stjørdalen som skjøt på Hegra festning enn fra festningen. Men de tyske kanon- og mitraljøsestillingene var også hovedmålene for kanonene på festningen.

Med Anders Heimsjø sin inntreden 15. april, hadde Holtermann fått en bra vaktmester som i løpet av få dager fikk gjort mye for å bedre forholdene på festningen.¹⁸⁵ «På oppstilling i kanongangen om om aftenen gratulerte majoren avdelingen med ilddåpen og sa at de kunne holde ut lenge om alle gjorde sitt.»¹⁸⁶

Berg, Heidenstrøm og Friheim

Etter kampene i bygda 15. april gjorde tre mann en stor innsats for å nå tilbake til festningen. Ved 14 tiden 15. april fikk skuddobservatørene Berg og Heidenstrøm på Hegra telefonsentral, melding fra lennsmannen om at et tog med tyske forsterkninger på rundt 300 mann var kommet

¹⁸⁰ Stensen: side 12

¹⁸¹ Holtermann: side 12.

¹⁸² Brox: side 94-95.

¹⁸³ Berg: side 40.

¹⁸⁴ Holtermann: side 12.

¹⁸⁵ Brox: side 98.

¹⁸⁶ Kavli: side 23.

til Hell stasjon. De prøvde å varsle festningen og fikk ikke noe svar. Da ringte de en bonde lengre opp i dalen som lovt å ta seg opp til festningen for å varsle. Så ringte de Meråker og ba en telefondame be jernbanemesteren å stoppe togtrafikken til Hegra. Berg og Heidenstrøm holdt stand ved telefonsentralen til klokka 14.30. Da de ikke hadde mer kontakt med festningen, slettet de sporene etter seg og tok seg opp på loftet. Klokka 17.30 var det høye stemmer utenfor inngangen. Tyskerne brøt seg inn og romsterte i både første og andre etasje. Men de dro heldigvis ikke opp på loftet til Heidenstrøm og Berg.¹⁸⁷

Fra kl. 23.30 gjorde Heidenstrøm og Berg seg klar i all stillhet. 00.30 var det mørkt ute og kraftig vind fra øst. Stemmer hørtes ikke lenger og vinden ville overdøve lydene deres. Av ullteppene lagde de et tau. Varsomt slapp de teppetauet ned fra loftsvinduet og firte seg og utstyret ned. Heidenstrøm holdt i teppetauet mens Berg smøg seg ut av vinduet. Til slutt bandt Heidenstrøm teppetauet til takbjelken, klatret varsomt ned og kappet teppetauet høyt opp for å unngå at det skulle blafre i vinden.¹⁸⁸

Ingen vaktpatrulje var å se. De kom seg til inngangen, hvor skiene deres ennå stod. Stemmer hørtes fra sentralen, mens de kom seg over åpen mark med stor risk for å bli sett. Så fulgte de et skogholt langs Stjørdalselva til de fant et sted for å krysse elva. Veien var for utrygg. De gikk opp gjennom skogen om lag fem hundre meter øst for veien til festningen. Det var mørkt, bratt og kronglete og snøen var bløt. Ski var umulig å bruke. De krøp mest på alle fire og satte skiene foran seg for hver meter. Klokka fem om morgenen 16. april, var de oppe på åsen og fortsatte langs åskammen til vaktposten ved forhugningen og var tilbake på festningen klokka seks.¹⁸⁹ Jon Friheim fra Hegra, hadde 15. april vakt nær Hegra bru.¹⁹⁰ Det overraskende angrepet gjorde at han ikke fikk brukt mitraljøsen. Han kom seg derimot unna og opp i skogen. Friheim hadde nettopp avsluttet sin tjeneste på hele seks måneder ved Garden. Der var han mitraljøseskytter. Friheim var dermed bedre trent enn de fleste norske under felttoget. Brått sto han med en Krag-Jørgensen karabin på kloss hold overfor en tysk soldat med maskinpistol. Begge skøyt. Tyskeren falt. Friheim tok med maskinpistolen og fortsatte mot festningen.¹⁹¹

Morgenen etter var Friheim oppe ved festningen helt utslitt og uten stemme. Derfor greide han ikke å svare da Johan Arnstad som var vakt utenfor Hegra festning, anropte han to ganger. Med

¹⁸⁷ Heidenstrøm: side 2

¹⁸⁸ Heidenstrøm: side 2-3.

¹⁸⁹ Heidenstrøm: side 3.

¹⁹⁰ Arnstad: side

¹⁹¹ Berg: side 41-42.

våpenet bak på ryggen bare vaklet Friheim videre mot Arnstad – som fryktet at mannen som kom uten ski, var en tysk soldat ute på rekognosering. Arnstad hadde fingeren på avtrekkeren men avgjorde å ta mannen til fange. Han sprang fram. Da så han at soldaten var norsk. Soldaten datt sammen foran Arnstad og sa med spak stemme: «Mat». Friheim fikk en brødskeive og kom seg opp og inn i festningen. Friheim hadde ikke spist på 16 timer. Han hadde gått og kavet 1,5 mil i 12 timer uten ski gjennom skogen i løs meterdyp snø for å nå festningen. «Han hadde en ukuelig vilje som holdt han oppe under den slitsomme marsjen, og var en ekte norsk soldat», skreiv Arnstad i sin bok fra 1946.¹⁹²

Det var vanskelig å skille venn og fiende i mørket. Men vaktene viste som regel hvilke skipatroljer som var ventet hjem om morgenen etter tokt. Ved månelys natt var skipatroljene lette å kjenne igjen på skiteknikk. Med kikkert kunne vaktene følge med dem fra øverste åskammen til de nådde festningsområdet.¹⁹³

Om en befalskoleelev Henrik Rogstad, står det følgende i rapporten til Holtermann om han 15. april: «Vedlagt rapport fra befalselev nr. 6 Rogstad.»¹⁹⁴ Johan Arnstad tror i sin bok, at Rogstad var i tysk tjeneste da tyskerne kom. Da krigen brøt ut var Rogstad kontorassistent i Lånke ved Værnes. Han var også en ivrig talsmann for Nasjonal Samling. Folk synes det var underlig at en så høyt utdannet mann ikke hadde en høyere stilling. Om Arnstad har rett, var Lånke et bra sted å være for Rogstad for å følge med på forsvarsforberedelser gjort på Værnes og i Stjørdalen før krigen. Det er ikke allment kjent hvor Rogstad var da kampen sto om den fremste norske forsvarslinjen nede i Hegra 15. april. Han kom i alle fall opp til forhugningen sammen med de andre soldatene som trakk seg tilbake. Her fikk Rogstad i oppdrag å holde vakt over en tysk offiser som var truffet og såret i foten. De to forsvant imidlertid kort tid etterpå sammen og dukket opp på sykehjemmet i bygda som var gjort om til lasarett. Tyskeren hadde trukket pistol og tvunget han ned til bygda, forklarte Rogstad seinere. Det er svært usannsynlig at en såret mann skulle vært i stand til å overrumple en væpnet norsk soldat. Men om han hadde greid det, ville det vært svært lett å frigjøre seg fra tyskeren på den trange, smale og bakkete veien ned til bygda. Arnstad så på Rogstads handling her som et første forsøk på forræderi.¹⁹⁵ Rogstad ble seinere fylkesfører for NS og leder for Hirden.¹⁹⁶

¹⁹² Arnstad: side 39-40.

¹⁹³ Arnstad: side 40.

¹⁹⁴ Holtermann: side 13.

¹⁹⁵ Arnstad: side 37-38.

¹⁹⁶ Lindgjerdet: side 54.

Berg tror derimot at Rogstad var i tvil etter Hegra. Rogstads rapport kan tyde på det. Rogstad skrev rapporten til Holtermann tydeligvis før han gikk i fiendens tjeneste - som om han ønsket litt anerkjennelse av Holtermann for innsatsen inntil 15. april.¹⁹⁷ Det gikk dårlig med Rogstad. Han var bl.a. medansvarlig for at 10 gisler fra Sør-Trøndelag ble skutt i samband med *Majavatnaffæren* høsten 1942. I 1945 ble Rogstad sjef for Quislings statspoliti. Han skjøt seg 8. mai.¹⁹⁸ Kunne det vært hindret, om vi f.eks. trekker paralleller til arbeidet mot voldelig ekstremisme i dag, jamfør 22. juli-terroristen i Norge og rekruttering til IS i våre dager?

Berg tar utgangspunkt i at Rogstad helt frivillig, skrev en rapport til Holtermann i 1941. Berg tror at Rogstad etter Hegra kan ha hatt et ødelagt selvbilde.¹⁹⁹ Holtermann kunne sendt rapporten tilbake til Rogstad. Berg og Bang tolker i deres bok det bare som ingen støtte fra Holtermann til Rogstad. Vi vet jo ikke hva Holtermann tenkte. Kloge mennesker sier ikke alt de tenker. Vi kan også åpne for Holtermann bevisst valgte en varsom løsning og beholde rapporten ut fra andre grunner enn fordømming av Rogstad. Kan en omtenssom og tydeligvis svært intelligent Holtermann ha hatt en baktanke med å beholde rapporten til Rogstad. De fleste forstår jo at om Holtermann hadde returnert rapporten til Rogstad som avvist, så ville Rogstad kunne opplevd det som svært krenkende. Å krenke Rogstad eller andre inn i armene på NS var noe en mann som Holtermann kan ha vaktet seg vel mot å gjøre. Men kunne Holtermann gått enda lenger for å hindre at Rogstad ble den farlige landssviker han ble med mange liv på samvittigheten? Rogstad ser ut jo til å ha angret på det han gjorde 15. april og ønsket kanskje så gjerne å gå inn i historien som en av dem som ble på sin post på Hegra våren 1940. For å sette det litt på spissen: Er det mulig å tenke tanken om at en liten takk fra Holtermann til Rogstad for innsatsen fram til 15. april – kanskje kunne holdt Rogstad nøytral resten av krigen, og dermed spart mange liv?

Sommeren 1940 under et opphold Vektarstuen hotell i Tydal fikk Anne Margrethe Bang høre om en som hadde vært så modig på Hegra. Det var en Henrik Rogstad ble det fortalt om. Bang var ikke sein om å motsi det ved å fortelle om Rogstads desertering med den tyske løytnanten og 15. april 1940.²⁰⁰ Nå var ikke Rogstad der, men hun fikk latterliggjort navnet hans til et visst antall mennesker der som visste av eller kjente Rogstad. Det er sannsynlig at Rogstad fikk tilbakemelding på hendelsen med Bang på Vektarstuen. Kan det å ha fått sitt navn latterliggjort

¹⁹⁷ Berg: side 43. Om befalskoleelev Rogstads og hans rapport.

¹⁹⁸ Berg: side 49, 168-170.

¹⁹⁹ Berg: side 43, 48.

²⁰⁰ Berg: side 134-135.

på Vektarstuen vært et betydelig bidrag til at Rogstad valgte tysk tjeneste og ble den krigsforbryteren han ble? I så fall kan det tenkes at Bang gjorde en skjebnesvanger feil med den latterliggjøringen av Rogstad på Vektarstuen. Men det rant vel like gjerne ut av Bang framfor at det var så veldig gjennomtenkt det hun sa. De færreste tenkte vel ikke på farlige ringvirkninger av latterliggjøring på den tiden. Men i dag vet vi hvor farlig det kan være å krenke mennesker. Og det var en god side ved skrytet til Rogstad. Han tok parti mot tyskerne. Det positive der om å bli tatt vare på, kunne kanskje holdt en litt stolt Rogstad nøytral resten av krigen.

Om Mælen bru er rapporten til Holtermann veldig knapp: «Tyskerne angrep brovakta. Vakta trakk seg tilbake mot sør. Johan Halfdan Olsen falt ved Mælen. Søtvik ble såret.»²⁰¹ Vaktstyrken med ansvar for Mælen bru var på 13 mann og var ledet av fenrik Ingebrigt Halset. De hadde innkvartering på gården Ertsgård (Ersgard). En mindre del av styrken holdt vakt ved Mælen bru morgenen 15. april. kl. 5.45. kom tyskerne. De tok seg over Stjørdalselva på isen både ovenfor og nedenfor Mælen bru. Tyskerne gikk varsomt fram mot vaktstyrken og lyktes å ta vaktstyrken ved brua til fange uten det at ble skudd ble løsnet et skudd. Med brua tatt, oppnådde de tyske styrkene å kunne ta med seg overraskelsesmomentet videre østover til neste vaktpost ved Ydsti mellom brua og Ertsgård. Tyskerne åpnet ild mot en vaktpost, der Johan Halvdan Olsen fra Lånke falt og Søtvik ble såret.²⁰² John Friheim, som også holdt vakt ved Mælen bru hadde seg uskadd opp i skogen uten at tyskerne la merke til det.²⁰³

Tyskerne sendte en mitraljøsosalve gjennom stuebygningen på Ertsgård.²⁰⁴ Etter kort skuddveksling og få patroner igjen, valgte fenrik Hallset å trekke styrken tilbake til festningen. Han sendte tre karer til de nærmeste gårdene for å skaffe ski, men fikk ingen. Så prøvde de å komme seg opp til festningen uten. Snøen var over en meter dyp og løs. De prøvde likevel å gå mot festningen uten ski. En av guttene som sa han kjente terrenget sa at det var umulig å komme fram til festningen akkurat da. Da mistet også de andre soldatene i følget motet når det gjaldt å gå over fjellet til festningen. De fikk vite at tyskerne var etter dem på samme skogsbilveien med 150 mann. De gjemte geværene og bandolærene unna i snøen og overgav seg til tyskerne.²⁰⁵

Fra samme styrke kom Friheim seg til festningen. Men han var meget sprek og sjeldent godt utdannet soldat til da å være. Det kan være grunn til å stole på Hallsets vurderinger. Uten ski forsto han kanskje at de i hans følge hadde for ulike forutsetninger både når det gjaldt pågangsmot og fysisk styrke til å kunne brøyte seg gjennom den løse dypsnøen og opp til festningen. I luftlinje er avstanden nesten 10 km, i

²⁰¹ Holtermann: side 12.

²⁰² Arnstad: side 38-39.

²⁰³ Brox: side 96.

²⁰⁴ Arnstad: side 39.

²⁰⁵ Ingebrigt Halset: Rapport om kampen ved Mælen bru, RA/RAFA-2017 / Y /Yb/ L0119: side 149.

terrenget ville det blitt minst tilsvarende 15 km. Dagen før 14. april, skadeskjøt Hallsets styrke et tysk fly fra Paven, der hans mitraljøre var plassert.²⁰⁶ (Paven er en åskam på 197 moh. 1 km øst for Mælen bru). Det viser at det var kampvilje hos Hallset og hans menn. Det er grunn til å mene at de gjorde en god innsats før de måtte innse at det ikke gikk.

Noe seinere ble de norske styrkene Holtermann hadde sendt til Flornes, angrepet.²⁰⁷ Da tyskerne kom opp dalen med tog, var det umulig for fenrik Bruns styrke å stoppe dem.²⁰⁸ De trakk seg tilbake til Meråker og dro over fjellet og sluttet seg til de norske styrkene i Nord-Trøndelag.²⁰⁹ Om kvelden kom flere ganger tyske fly over festningen. De ble skutt på med mitraljører og gevær. Et fly ble så skadeskutt at det måtte nødlande på Værnes.²¹⁰

Etter kampene 15. april var Hegrastyrken kraftig redusert i antall. I tillegg til de falne og sårete var 8 savnet etter kampene i Hegrabygda. To hadde kommet seg til Steinkjer. Ved Mælen var 9 savnet. Styrken ved Flornes som trakk seg over til Steinkjer var på 19 mann. Kaptein Stensens styrke i forhugningen ble som før avløst av en skipatrolje for natta.²¹¹

Kampene 15. april var Hegrasoldatenes første møte med omfattende krigshandlinger. «Vi kunne ikke dette», sa Hegraveteraner lenge etter krigen til John Berg om kampene 15. april. Som nesten alle nordmenn som deltok i det norske felttoget 1940, var det vanskelig også for dem på Hegra å sloss mot angripere med langt større styrker og overlegen bevæpning og militær trening.²¹²

. Tyskerne hadde nedkjempet eller fordrevet alle de norske forpostene nede i dalen.²¹³

Holtermann hadde fremdeles kontroll over tømmerperringen i skaret i Tronshovdalen der Stensen og hans menn hadde nedkjempet og jagd tyskerne da de prøvde å få adgang opp veien til festningen. Tømmerperringen greide tyskerne heller aldri å ta før 5. mai. I løpet av dagen besatte store tyske styrker områdene rundt Hegra, Avlsgård, Fornes, Ingstad og Sona og kontrollerte Stjørdalen fra Trondheimsfjorden til og med Sona. Festningen var dermed omringet fra nord og øst, mens ås-områdene i vest og sør var åpne.²¹⁴

²⁰⁶ Holtermann: side 11.

²⁰⁷ Holtermann: side 13.

²⁰⁸ Brox: side 74.

²⁰⁹ Holtermann: side 13, Østbye, Gudbrand: *Krigen i Norge 1940 – Operasjonene i Nord-Trøndelag*, side 160

²¹⁰ Holtermann: side 13.

²¹¹ Holtermann: side 13.

²¹² Berg: side 41.

²¹³ Holtermann: side 14

²¹⁴ Holtermann: side 12-13, Steen, Roscher Nielsen: 362-363, Østbye: side 160.

Likevel så ikke alle tyskerne lyst på situasjonen 15. april. I Trondheim hadde tyskerne og oberst Weiss på Phoenix hotell ved hjelp av NSBs banevokterlinje opprettet telefonsamband med styrkene som kjempet om festningen. Men telegrafisten på Hell stasjon Erling Graabræk snakket flytende tysk og greide å holde seg orientert om det som skjedde. Han meldte fra via omveier til Holtermann. 15. april snappet han opp en samtale mellom tyskere på stasjonen etter kampene. De kjente løytnant Hermann som var blant de falne ved forhugningen i festningsveien. De var rystet over hans skjebne og overrasket over den norske motstanden. Av samtalen kom det fram at de var usikre på om Tyskland i det hele tatt kom til å vinne krigen, når amerikanerne etter hvert nødvendigvis kom med.²¹⁵

14. april hadde en optimistisk Bergstrøm gått inn for at Hegrastyrkene skulle ta tilbake Værnes.²¹⁶ Nå levde ikke han mer og det håpet var knust. Kommunikasjonslinjene hadde vært for dårlige, de norske styrkene for uøvde og for spredt utover et stort område. Tyskerne kunne derfor ta de norske postene etter tur.²¹⁷ Men Holtermann og Hegramannskapetets seige motstand på festningen skulle likevel få stor betydning. Slaget om Hegra hadde bare så vidt begynt.

²¹⁵ Lindgjerdet: side 59.

²¹⁶ Hermann Svarva (1): *Rapport fra Hegra fort*, side 17.

²¹⁷ Lindgjerdet: side 56.

Bakre rekke fra v: Arnhold Lyngstad, Arvid Fordal, Emil Eriksen, Alf Minde, Kåre Gundersen, Sigurd Bakken. Midtre rekke fra v: Jon Friheim, Oddvar Strand, Odd Nilsen, Olaf Sorte, Wilhelm Tommasen, Leif Blestervold. Foran fra v: Fridtjof Øian, Knut Gjersvold. Foto Odd Nilsen²¹⁸

Tirsdag 16. april

Tømmersperringen var da den eneste fast bemannede stillingen de norske styrkene hadde utenfor murene. Med de norske forpostene nedi Stjørdalen tapt og tysk kontroll over Stjørdal-Hegra-Sona, var tyskernes beleiring av Hegra festning i gang.²¹⁹ Fiendtlige rekognoseringspatruljer i festningens forterreng blir drevet tilbake med tap og festningen ble utsatt for mange bombe- og mitraljøseangrep, men bombene traff utenfor det egentlige festningsområdet. En tysk kanon ved Avlsgård nord for Stjørdalselva, gjorde langt mer skade. De fastmonterte kanonene til festningen nådde ikke ned til Avlsgård.²²⁰ Da Ingstadkleiva fort ble anlagt i 1910 for å hindre svensk innmarsj fra øst var kanonene montert øst på festningen uten blindsoner i en dreiesektor mot øst. Nå oppstod det viktige blindsoner for de dreibare kanonene utenfor dreiesektoren kanonene var beregnet for. Avlsgård ligger nord-nordvest for Hegra festning og dermed i en blindsoner for kanonene på festningen.

²¹⁸ Norsk krigsleksikon, Ivar Kraglund: *Hegra*, 163-164.

²¹⁹ Holtermann: side 14, Lindgjerdet: side 56.

²²⁰ Holtermann: side 14.

16. april omkom Eivind Næve fra Skaun ved brystvernet på vestsiden av festningen. Han skulle bli den eneste norske falne i og ved festningen.²²¹ Næve døde av lufttrykket fra en granat som detonerte like ved der han sto i løpegrava.²²² Kanonen på Avlsgård ødela også en del bygninger i festningsleiren.²²³ Mens soldater måtte vekk snø fra løpegrava på sørsiden av festningen – kom melding om at en tysk avdeling var observert ved et skogholt mot sør. Vaktpostene åpnet ild, og tyskerne trakk seg tilbake uten å gjengjelde ilden.²²⁴

Forsyninger til Hegra festning gjennom frontlinjene før og etter 15. april

Da slaget om Hegra festning startet 15. april og den tyske beleiringen av festningen fram til 5. mai var i gang, hadde mannskapet på Hegra festning mat for 10 dager. Det var takket være matlager tatt med fra Øyanmoen og Værnes etter at tyskerne hadde rykket inn der, og mat samlet inn fra bygdene rundt om. I tillegg var det en stor kjøttreserve i to levende hester.

Proviantforvalter Lorentz Stenvig hadde gjort et bra arbeid. Det ble likevel klart at matlageret ikke kom til å strekke til. Særlig gjaldt det mangel av brød.²²⁵ Fra 15. april var festningen helt avskåret fra bygdene Hegra og Sona. Forsyningene måtte skaffes over ås- og skogområdene sør og vest for festningen – fra Elvran i Leksdalen og seinere Selbu og Øfstidal (sør for Paven i Stjørdalen). Hestetransport var umulig på grunn av snøforholdene. En var avhengig av skitroppen den siste strekningen fram til festningen for å få fraktet alt som trengtes av forsyninger.²²⁶

Sjef for skitroppen var høyesterettsadvokat, tidligere formann i Trondheim skiklubb, korporal Harald Smedal.²²⁷ Skitroppen var 23 mann. Bror til Harald, Gustav Smedal, var også med. Senior og junior Smedal kalte Holtermann dem.²²⁸ Bare 3-5 mann dro ut i hver skipatrolje. De skulle helst unngå kamp siden de tyske patroljene var langt større enn de norske. Skipatroljene dro derfor stort sett ut om kvelden og kom tilbake tidlig om morgenen.²²⁹ De gikk sjelden samme

²²¹ Holtermann: 14.

²²² Arnstad: side 130, Svarva: side 47. Evt. rapporten til Finsen.

²²³ Holtermann: side 14.

²²⁴ Arnstad: side 74.

²²⁵ Østbye: side 163.

²²⁶ Holtermann: side 14.

²²⁷ Kavli: side 26.

²²⁸ Holtermann: side 11, 17. (Nevnt her også under 18. april)

²²⁹ Arnstad: side 90.

ruta.²³⁰ En stor påkjenning var å høre skrapingen av egne ski mot skaresnøen. Sammenlignet med den lyden var detonasjoner av bomber og granater hørt innenfra festningen nesten beroligende.²³¹

Gode patrioter kjørte forsyningene med bil, buss og lastebil fra nord via Leksdalen og fra Selbu i sør opp Tømmerdalen til skjulte depoter i Elvran og Hoset og seinere i Øvstidal og Selbu. Festningen fikk der helt nødvendig hjelp.²³² Lokale bønder ga Hegra festning nødvendig hjelp ved å skjule opplagringsstedene på sine i gårder og uthus. Nesten hele skiløpertroppen måtte brukes til denne transporten.²³³ Det gikk ut over hovedoppgaven som var rekognosering og oppklaring i det samme området.²³⁴ Det ble i alt rundt 50 forsyningsturer på skipatroljene fram til 5 mai. Patruljer til rekognosering og oppklaring dro i samme tidsrom bare ut fem-seks dager og dermed fikk festningen langt dårligere kontroll med sitt bak-terreng.²³⁵ Med kløkt, fantasi og snarrådighet utmanøvrerte skipatroljene overlegne tyske styrker ved utnyttelse av snøen, ulendt terreng og gode skiferdigheter og holdt forsyningsrutene til festningen åpne.

Løytnant Næss på to viktige turer til Steinkjer 13. og 18. April:

Løytnant Aksel Næss meldte seg til tjeneste 12. april,²³⁶ Festningen hadde for lite gevær- og mitraljøseammunisjon.²³⁷ 13. april ble han sendt for å skaffe mer.²³⁸ Han kom seg forbi de tyske postene og til Stjørdal. Der fikk han en sjåfør til å kjøre seg og kontaktet alle skytterlagsformenn fra Skatval til Levanger. De hadde små lager, men derimot hadde Værdal samvirkelag mye og ga hele sitt lager av geværammunisjon. Næss fikk så fatt på oberst Wettre (sjef for Dragonregiment nr. 3) 15 km nord for Steinkjer på Binde gård ved Snåsavatn. Wettre fortalte Næss om ammunisjon lagret på et depot i Steinkjer. Næss og sjåføren kom seg til depotet forbi alle hindringer, ved hjelp av et pass som Næss hadde fått på politikammeret i Steinkjer. Ved depotet ble de nesten arrestert av de norske vaktpostene, men misforståelsen ble snart oppklart.²³⁹ Det var for risikabelt å prøve å krysse frontlinjen, med bilen full av ammunisjon, så Næss tok telefon

²³⁰ Harald Smedals rapport

²³¹ Harald Smedals rapport, Arnstad: side 93.

²³² Brox: side 129-130, Østbye: side 163-164.

²³³ Holtermann: side 14.

²³⁴ Holtermann: side 14.

²³⁵ Holtermann: Oppdragene til skipatroljene i rapporten statistikkført og telt opp av undertegnede.

²³⁶ Holtermann: side 7.

²³⁷ Arnstad: side 44.

²³⁸ Brox: side 106.

²³⁹ Arnstad: side 44

til lensmannen i Stjørdal. (Oscar Rygg som varslet Holtermann 10. april) Han sørget for at to hester med slede sto klare ved Langstein stasjon når bilen kom dit. Hestetransporten ledet av Næss, skulle dra opp den trange Langsteindalen og over fjellet til Okkelberg kapell (8 km nord for Hegramo). Der skulle sjåføren og bilen vente til hestetransporten nådde fram. Skaren bar ikke hestene da veien tok slutt. En mann ble sendt tilbake med dem, mens Næss og fem menn dro sleden videre til gården Borås. Der fikk Næss skaffet hester som tok dem 2 km ned til Okkelberg kapell i Skjelstadmarka. Turen over fjellet tok 9 timer. Sjåføren sto og ventet som avtalt, men med en annen bil. Tyskerne hadde tatt fra sjåføren bilen i Stjørdal, heldigvis da uten ammunisjon.²⁴⁰

Bilen kjørte til Hemra gård. Hester tok ammunisjonskassene videre opp til festningen med en sliten og trøtt Næss i sivile klær foran.²⁴¹ Ved 8-tiden nådde han forhugningen. Det var over 200 mann på festningen og ingen i vakta kjente igjen Næss.²⁴² Han hørte ikke anropene og fikk to skudd mot seg, det ene 15-20 cm unna. To av Stensens menn fulgte Næss opp til festningen som fange. Han gav rapport til Holtermann. Det hele ble oppklart. Næss avla rapport om to sleder med geværammunisjon til Holtermann. Majoren rakte fram hånden: «Den turen skal jeg aldri glemme dem for, Næss», sa han.²⁴³

16. april sendte Holtermann nok en gang Næss til Levanger for å kontakte 5. divisjon for å skaffe mere tung mitraljøseammunisjon²⁴⁴ og samtidig drive med speiding. Næss fikk med en lokalkjent over fjellet til Elvran kapell. Derfra fikk han sitte på med en tilfeldig bil til Hell. På Hell stasjon så han to store tog lastet med våpen, bomber, granater og ammunisjon. Godshuset var fullt av bomber og granater, som ble kjørt vekk i lastebiler. Trolig kjørte bilene til Værnes flyplass. Lensmann Rygh i Stjørdal skaffet bil og sjåfør. ²⁴⁵ Etter mange vansker og hindringer nådde de til slutt Steinkjer. En dragonløytnant sørget for at Næss fikk utstedt et pass som bonde Aksel Næss for å reise fra Frol til Steinkjer. Næss fikk vite at en frivillig skitropp skulle gå over fjellet fra Sul i Verdalen til Meråker for å prøve komme seg til Hegra festning, men det ble aldri noe av.

²⁴⁰ Arnstad: side 44.

²⁴¹ Arnstad: side 44.

²⁴² Brox: side 107.

²⁴³ Brox: side 106-108.

²⁴⁴ Holtermann: side 14.

²⁴⁵ Arnstad: side 46.

I Snåsa var den store norske hovedstyrken i Nord-Trøndelag oppmarsjert med 4000 mann og der var også ledelsen i 5. divisjon.²⁴⁶ På politikammeret i Steinkjer fikk Næss papirene han trengte og dro til Snåsa. Da den øverste militære ledelse ikke kunne treffe han, kjørte han tilbake til Steinkjer. Der var han heldig og fant oberst Wettre, som ga Næss det de kunne avstå av brød, ammunisjon, sigaretter og tobakk. Lasten ble godt gjemt på en lastebil innimellom høyballer. Næss fikk sjåføren med «høylasset» til å vente til tidlig neste morgen med å kjøre ut av Levanger for ikke å vekke oppsikt forbi de tyske vaktpostene. Med ny bil og sjåfør dro han innom Rinneleiret for å hente 4 kasser med mitraljøsammunisjon.²⁴⁷ Leiren var nettopp besatt av tyskerne, men i lånt offisiell politibil ble Næss og sjåføren bare vinket forbi av de tyske vaktene. Med ammunisjonskassene kom de seg raskt ut til lastebilen. Vang het den modige sjåføren. Han var 20 år og fulgte med de britiske styrkene da de seinere trakk seg ut fra Namsos.²⁴⁸ De fire kassene ble også stuert inn i høylasset.

På Langstein ble lastebilen stoppet av tyskerne. Sjåføren lot som han ville kaste av høyballer. Da vinket de tyske vaktene lastebilen videre. Den 18. april kl. 5 var bilen med «høylasset» på Elvran, i god behold. Med lånt hest kjørte løytnant Næss ammunisjonen opp til et avtalt sommerfjøs.²⁴⁹

Den 18. april kl. 16.00 meldte Ness seg hos Holtermann. Han kom med gode nyheter. Oberst Wettre hadde fortalt at 10000 briter var landsatt i Namsos 17. april og at festningen snart ville bli unnsatt. Det kunne dreie seg om timer. Ammunisjon Næss hadde med til mitraljøsene var lagt igjen på Elvran. Skitroppen tok seg av transporten opp til festningen. Næss hadde også sørget for en brødavtale med Lånke handelsforening som hver dag skulle levere 100 brød fra Lånke og opp til Elvran.²⁵⁰

²⁴⁶ Brox, Hansen, Sivertsen: side 113.

²⁴⁷ Arnstad: side 46-47.

²⁴⁸ Brox: side 110.

²⁴⁹ Arnstad: side 47.

²⁵⁰ Holtermann: side 16.

Infanteriangrepene 17. og 18. april

17. april

Kaptein Stensen og sine folk ble igjen sendt til forhugningen om morgenen kl. 5.00. Den tyske kanonen ved Avelsgård begynte å skyte og fra kl. 7,00 angrep fiendtlig fly med bomber og mitraljøser. Klokket 9.00 angrep tysk infanteri festningens nordøstre front. Angrepet ble støttet av tyske mitraljøser som skjøt fra en høyde ca. 150 meter nord for festningen og fra Einangshaug på andre siden av dalen sørøst for festningen. Dermed kom den tyske ilden fra flere kanter.²⁵¹ Et par signalraketter ble sendt opp rett ved festningen. De tyske mitraljøsene gjorde en kort pause.²⁵² Så angrep fiendtlig infanteri festningen fra kloss hold med maskingevær og maskinpistoler.²⁵³ Tyskerne så ut til å ha lagt seg i en halvsirkel mot den østlige og sørøstlige delen av festningen.²⁵⁴ Under kraftige ild og høye rop trengte de fremste angriperne seg fram til piggråden bare 30 meter fra løpegrava. Festningen svarte kraftig tilbake med geværer, mitraljøser og kanoner.²⁵⁵ Festningens kanoner satte de tyske mitraljøsestillingene nord under ild. Holtermann beordret Stensen å la sin mitraljøs med skytter gå i stilling på nordre del av Grøthammaren for å åpne ild mot plataet nord for festningen.²⁵⁶

Festningens infanteri, mitraljøser og to 7,5 cm kanoner trengte angrepet tilbake.²⁵⁷ Kanonene tordnet og drysset granater ned over angriperne. Tyskerne trakk seg tilbake og søkte dekning . Så tidde de norske kanonene. De hadde gått varme og virket ikke mer. Kanonmannskapene trakk inn i festningen, med påsatte bajonetter for å møte inntrengere som de mente måtte komme.²⁵⁸ Artilleristen Anders Ruø hadde vakt ved 7,5 cm kanon denne morgen. Det var bare plass til en mann bak skjoldet til 7.5 cm kanonene for å finne vern mot ilden fra tyskeres mitraljøser og gevær. Derfor valgte Ruø å være alene om å skyte mot tyskerne med kanon 2. Han skjøt mange skudd som så ut til å ramme angriperne hardt. Da kanon 2. gikk varm overtok han på samme vis kanon 1. til den også gikk varm. Tyskerne var nærmest skutt til taushet. Ildopphøret skremte tyskerne mest. De trodde nordmennene planla et motangrep med infanteri.²⁵⁹

²⁵¹ Holtermann: side 14.

²⁵² Arnstad: side 75

²⁵³ Arnstad: side 75.

²⁵⁴ Brox: side 116.

²⁵⁵ Holtermann: side 14, Arnstad: side 75-76.

²⁵⁶ Holtermann: side

²⁵⁷ Holtermann: side 14, Svarva (1): side 22.

²⁵⁸ Arnstad: side 75-77, Kavli: side 24.

²⁵⁹ Brox: side 116-117.

Forvirringen ble like stor i festningen. Der fryktet de at tause kanoner innebar at tyske infanterister hadde kommet seg fram til kanonene – greid å overmanne det norske mannskapet og kommet seg inn i festningen. Holtermann fordelte resten av kanonbetjeningen i kanonhallen slik at de var klare til å åpne ild om tyskerne prøvde å klatre inn gjennom nedgangene fra kanonstillingene. En annen styrke ble holdt klar i den tverrgående tunnelen like foran døra som førte til hovedtunnelen. Holtermann sto ved sitt kommandobord og ventet i sekunder og etter hvert minutter. Ingen ting skjedde. Etter en halv time gav Holtermann soldatene Johan Arnstad og Anders Johannesen ordre om å undersøke om fienden virkelig var vekk. To andre soldater skulle undersøke et annet sted. De var livredde, Arnstad og Johannesen da de klatret opp jernstigen til en kanonstilling til høyre for midtgangen, men ingen tyskere var å se eller høre. De gikk helt fram og ned i løpegrava og traff litt seinere på soldater fra øst- og sørsiden av festningen som da gjenopptok vakt holdet. Holtermann fikk rapport og snart gikk livet igjen sin faste gang på festningen. Det første storangrepet mot festningen var over og de hadde forsvart seg med glans. Det var stor lettelse i mannskapet, som etter dette fikk mer mot og humør, jamfør Arnstad.²⁶⁰

Andres Ruø viste kanskje hvor tilfeldig krig kan være. Han merket, som han skriver om 17. april, at det ble klønete og trangt bak skjoldet for to. Da så han hvordan det lett kunne løses og uten å lage noe vesen av det verken der og da eller etterpå i sin rapport. Det var å brenne løs med de to 7,5 cm kanonene etter tur til de var satt av spill av varmgang begge to. Holtermann forklarer i sin rapport hvordan Ruø var så vanvittig god til å skyte med de to 7,5 cm kanonene. Han forteller at Ruø hadde deltatt i kampene om Agdenes festninger. Han hadde kommet seg derfra og snart etterpå opp til Hegra festning. Mer skriver ikke Holtermann om det.²⁶¹ Men Arnstad skriver tvert imot at ingen som var satt til å betjene kanonene kjente til kanonene. Han nyanserer ikke noe.²⁶² Ser en på rapporten til Anders Ruø og mannskapslista til Holtermann i sin rapport var Ruø fra Dyrvik på Frøya. Jeg tror kanskje Ruø i fredstid kan ha vært satt opp som kanonskytter på Agdenes festninger og kanskje hadde vært med på en eller to militærøvinger der. For Ruø gikk på skole i Gøteborg da Tyskland kastet seg over Trøndelag og Norge 9. april 1940. Så tok han toget til Storlien i Sverige ved grensa og gikk derfra til Ingstadkleiva fort på ski, som han nådde 12. april.²⁶³ Holtermann som skrev denne rapporten ut på 1960-tallet, kan rett og slett ha blandet

²⁶⁰ Arnstad: side 76-77.

²⁶¹ Holtermann (3): Forsvartes krigshistoriske avdeling 22/9 528/69/373, 1. des. 1969.

²⁶² Arnstad: side 27.

²⁶³ Ruø: side 1.

sammen at Ruø kanskje var på nøytralitetsvakt før krigen ved Agdenes festning, med et galt minne om at han kjempet der 9. april. Der i alle fall logisk å tenke seg Ruø hadde vært litt borti fastmontert kanon før han kom til festningen.

Utover dagen ble festningen utsatt for mer ild fra kanonene på Avelsgård og flyangrep med store ødeleggelser i festningsleieren. Treffene tok også lyset og telefonledningene til festningen. Dermed måtte festningen greie seg med ni petroleumslamper og noen stearinlys resten av tiden kampen varte. Lampene måtte først og fremst brukes på kjøkkenet og sykestua. Mannskapet måtte til en stor grad famle seg rundt i blinde i festningsrommene.²⁶⁴

Den 17. april ble Heidenstrøm hardt såret og andre soldater ble lettere skadd, i hovedsak sjokkskader. I følge rapporten til Holtermann, kom det også meldinger om store tyske tap denne dagen. 17. april skal døde tyskere ha blitt brakt ned fra angrepsområdet.²⁶⁵ Per Heidenstrøm hadde fått en kule gjennom halsen. Andre sårede fikk sårfeber og et par hadde tapt mye blod. De fikk straks behandling av legene på sykestua mens kanonene dundret utenfor festningen. Blodoverføring og kirurgiske inngrep var umulig under de rådende primitive forholdene. Det ble å skifte på sår og gi rikelig med morfin og streptan. Doktor Gunnar Finsen skreiv seinere følgende om soldatene han etter tur fikk inn på sykestuen:

I årenes løp er det falt mitt lodd å stifte bekjentskap med krigssårede fra mange land. Spaniere, franskmenn, tyskere, østerrikere, englendere, svensker, dansker, finner og russere har jeg sett, og jeg har møtt hårdføre menn av alle nasjonaliteter, men ingen av dem har noe å la våre sårede trøndere på Hegra høre. Ikke en lyd kom over deres lepper under de mest smertefulle manipulasjoner, og når man spurte hvordan det gikk, så svarte de alltid «Bra». De ba aldri om noe og var redde for å volde oss bryderi. Selv de dårligste av dem lå og røykte, så vi friske nesten ikke kunne puste i det trange rommet. Heldigvis behøvde vi aldri å nekte noen en sigarett når han hadde lyst på røyk. – Ettersom dagene gikk, begynte de sårede å gå meg ganske sterkt på nervene. Kun behandling på et skikkelig sykehus ville kunne redde flere av dem.²⁶⁶

Redningen kom brått og uventet (18. april). Det ble ordnet en våpenstillstand for å få brakt de sårede norske soldatene til bygda. De 9 sårede ble brakt til bygda på skikjelker. Det var også svært bra for legene på festningen. Fra da av skiftet sykestua helt karakter. Det ble ikke flere som ble alvorlig skadd. Sykestua fikk å ta seg av lettere skader og forkjølelser og bronkitter som bare økte på og gikk gradvis over fra å være hospital til å bli salong, kafe, klubb med mer – der alt

²⁶⁴ Holtermann: side 15, Steen, Roscher Nielsen: side 364.

²⁶⁵ Holtermann: side 15.

²⁶⁶ Finsen: side 22.

skjedde. Her ble historier fra festningens indre liv drøftet og kommentert, gode skrøner kom jevnt, og her ble en radio stilt opp, med nyheter blant annet fra Paris som fortalte om «La petit fortresse d'Ègra med le vourgeux commandant Oltermann» som fremdeles holdt stand.²⁶⁷

P. Moum med skipatrolje, som var blitt sendt ut på oppklaring 12. april og lett etter av Gustav Smedal 14. april, meldte seg kl. 17 denne 17 april. Oppdraget med å oppklare området Elvran - Sona som Moum hadde fått, var blitt omfattende utvidet med oppklaring også i Selbu. Tilbake på festningen hadde Moum ingen ting spesielt å melde om Elvran, Selbu og Sona.²⁶⁸

Sersjantene Peder Navjord og Eirik Einum fra Orkdalen, gikk tidlig om morgenen 16. april på ski fra Leinstrand. På Selbusjøen traff de løytnant Jørum (sammen med Vetlesen og den tyske majoren 12. april, som Kyllø ville arrestere) som fortalte om Hegra festning. I skogen over fra Leksdalen, traff de en skipatrolje på tre mann, ledet av Tormod Ertsgård. De hadde med et maskingevær og fem hundre geværskudd fra Lånke.²⁶⁹ De fem slo følge til festningen.²⁷⁰ Holtermann trakk Stensen med styrke tilbake fra forhugningen og inn festningen, og en skipatrolje overtok.²⁷¹

Å dra over til leiren var farlig da en var nokså ubeskyttet på de turene, men det var alltid frivillige som meldte seg til å bli med til leiren for å hente leir-, kvartersaker og verktøy.²⁷² Brox beregnet tyskeres tap denne dagen til anslagsvis tjue drepte og sårede i *Kampen om Hegra*.²⁷³ I *Bunkeren Trondheim under hakekorset*, stiller Brox, Hansen, Sivertsen i 2015 seg tvilende til om de tyske tapene var så store.²⁷⁴

Torsdag 18. april

Etter angrepet 17. april valgte Holtermann å omprioritere. Kaptein Stensen og alle de over 60 infanteristene var nå med i forsvaret av festningen fra morgenen av i tilfelle nytt angrep. I forhugningen i Tronshovdalen hadde tyskerne fått sitt eneste nederlag og blitt skremt. Terrenget i det trange skaret var også på forsvarernes side og der hadde de også god oversikt og godt

²⁶⁷ Arnstad: side 58.

²⁶⁸ Holtermann: side 6, 11, 15.

²⁶⁹ Holtermann: side 15.

²⁷⁰ Brox: side 123.

²⁷¹ Holtermann: side 15.

²⁷² Brox: side 121-122.

²⁷³ Brox: side 120-121.

²⁷⁴ Brox, Hansen, Sivertsen: side 97-98.

utbygde stillinger bak tømmerveltene.²⁷⁵ Holtermann sendte fra nå av bare skipatrukker til forhugningen. Kanskje fordi det var lettere for skiløpere å komme seg raskt unna om tyskerne begynte å skyte mot tømmerveltene med artilleri eller bombekastere.²⁷⁶

Det var snødrev.²⁷⁷ Tyske opplysninger fortalte at tyskerne hadde satt i gang et større angrep mot festningen med støtte fra artilleri og fly. Holtermann forteller at vel en infanteribataljon deltok.²⁷⁸ Arnstad forteller i 1946 at to bataljoner angrep, mens en tredje som kom over fjellet gikk seg bort og rakk ikke fram i tide.²⁷⁹ Angrepsstyrkene lå i stillinger både nord, øst og sør for festningen.²⁸⁰

Angrepet startet med ild fra bombekastere og mitraljøser.²⁸¹ Men de forskjellige gruppene mistet samband med hverandre og tyskerne måtte gi opp angrepet. Snødrevet hindret støtte fra artilleri og flybombing fra morgenen av.²⁸² Angriperne hadde fordel av snødrevet i første omgang, siden det var vanskelig for forsvaret å se hvor de tyske mitraljøsestillingene var plassert. Mitraljøseild gjorde at de norske stillingene i løpegrava mot sør måtte forlates. Men forsvaret kom på plass igjen fra stillinger med bedre dekning. På alle kanter ble tyskerne møtt med et solid forsvar. De angripende fortroppene var snart borte. Tyskernes forsterkninger fant fram, men ble slått tilbake. Forsvaret gikk bra. De nyoppdagete kaponierene var til stor hjelp. I tåka skjøt tyskerne på hverandre. Det tyske angrepet brøt sammen og kan ha ført til store tyske tap.²⁸³ Sommeren 1940 skal det være funnet i alt 37 døde tyske soldater etter slaget om Hegra som visstnok skulle ha mistet livet under infanteriangrepene mot festningen 17. og 18. april. I 1942 skal levninger av sju tyskere ha vært funnet i et dalsøkk nær festningen.²⁸⁴ Ingen av de to opplysningene om tyske falne er bekreftet.²⁸⁵

Da været ble bedre fra 13-tiden fortsatte tyskerne med kraftig artilleriild og flybombing.²⁸⁶ To 1800 kilos bomber skal ha falt i et dalsøkk nær ved uten å skade festningen.²⁸⁷ Fiendens artilleri ødela derimot festningens vannledning og brøt av vannforsyningen slik at vann fra da av måtte

²⁷⁵ Arnstad: side 36-37.

²⁷⁶ Lindgjerdet: side: 67.

²⁷⁷ Holtermann: side 16.

²⁷⁸ Holtermann: side 16.

²⁷⁹ Arnstad: side 78.

²⁸⁰ Østbye: side: 161.

²⁸¹ Brox: side 124.

²⁸² Holtermann: side 16.

²⁸³ Holtermann: side 16.

²⁸⁴ Arnstad: side 78-79.

²⁸⁵ Brox, Hansen, Sivertsen: side 98.

²⁸⁶ Østbye: side 161.

²⁸⁷ Brox: side 126.

skaffes på annet vis.²⁸⁸ Tyskerne prøvde å stanse forsyninger til og samband ut fra festningen ved å få sine fremste stillinger nærmere rundt festningen. Festningen skjøt mot dem med sine faste kanoner og feltkanonene. Tre av festningens kanoner ble ødelagt, mens flere tyske kanoner gikk med.²⁸⁹

Holtermann ledet fra start av skytingen via muntlig meldekjede fram til offiseren ved batteriet. Men da ordren minsk 10 ble til minst 10 og skuddene haglet ned fra kanonene, forlot Holtermann kommandoplassen sin og overtok skytingen. Fire skudd ble avfyrt, der ett ble en fulltreffer mot en fiendtlig kanon. Så gikk han tilbake til kommandoplassen sin. Infanterist Hermann Svarva brakte deretter kommandantens ordre direkte fram til batteriet.²⁹⁰ Holtermann måtte spare ammunisjon til å kunne angripe tyskerne i ryggen – når de norske og allierte styrkene skulle komme fra Nord-Trøndelag over Skjelstadmarka til Hegra og Stjørdalen for å frigjøre Værnes og Trondheim.²⁹¹

På sykestua, på Helseheimen i bygda, hadde betjeningen med legene Berdal og Aarrestad i spissen fått med at seg at tyskerne hadde brakt ned et stort antall døde og sårede fra Ingstadkleiva og fryktet store norske tap. Som nevnt ga våpentilstanden anledning til å hente ned sårede og få dem under behandling Tyskerne holdt Berdal som gissel mens patruljen var borte. Til Aarrestads store overraskelse var det bare ni sårede å ta seg av.²⁹² Kort etter at patruljen var tilbake i bygda ble Berdal sluppet fri og de tyske kanonene ved Avelsgård gjenopptok skytingen mot festningen.²⁹³

18. april, etter at Navjord og Einum kom, gir Holtermann denne oppsetningen for Hegra festning: Infanteriforsvar: Kaptein Stensen, fenrik Hellandsjø, sersjantene Frengstad, Kavli og Hartmann og 60 menige. Kanonbetjening: På de faste skytsene: Kaptein Evjen, løytnant Olsen, fenrik Østlie, sersjantene Navjord og Einum og 23 menige. På fire 8.4 cm feltkanoner: Fenrik Reitan og 10 menige. Mitraljøser: Sersjantene Siem og Nilsen og 15 menige. Skitropp: 23 menige. Leder var som regel Smedal (senior). Sanitetstropp: Legene Thommasen og Finsen, fenrik Kavli, en sykesøster og 4 menige. Kjøkkenbetjening: 20 mann med overkokk Evensen.²⁹⁴

²⁸⁸ Østbye: side 161.

²⁸⁹ Østbye: side 161-162.

²⁹⁰ Kavli: side 24.

²⁹¹ Steen, Roscher Nielsen: side 365-366.

²⁹² Finsen

²⁹³ Brox: side 128.

²⁹⁴ Holtermann: side 16,17.

Jeg fant en notatblokk som tilhørte min far Guthorm Kavli. Der er i hovedsak satt opp ulike vakter. Utenom markert skrift er den sitert så lik originalen som mulig. Notatblokken likner en skriveblokk som handelsmenn hadde før, der de bak disken, skrev opp hva handlende folk skulle ha, summerte opp, reiv av arket og gav det til kunden som kvittering for kjøp av kolonialvarene, som det het da. Trolig har en handelsmann eller flere sendt med mange slike blokker som del av bestilte forsyninger til festningen. De 10 første sidene i denne blokken er revet ut. Første tanke var at far først bare rev av ark for jobber og dager fullført. I sin rapport forteller Gjone rapport at han brente alle sine papirer også notater.²⁹⁵ Det kan også være at de 10 første sidene ble revet ut og brent 4. eller 5. mai fordi de sidene kunne være til nytte for tyskerne eller være til fare for far eller andre på festningen. De sidene som manglet ser ut til å omfatte tidsrommet da de store endringene på festningen fant sted mellom 9/10. - 19. april. Koplet sammen med rapporten til Holtermann forteller den likevel en del. Her følger innholdet:

Side 11: Geværpost: 3671 Volden, 1943 Tyholt, 2618 Moe - 2618 Moe, 3671 Volden, Minde, 1943 Tyholt, Gjengseth, Løhre,

Side 12: Kyllø, Minde, 2618 Moe, Gjengseth Vedhenting Dragsnes, Gjone, Flekstad, Arnstad, Holan, Malvik, Risholdt, Norstrøm, Ertsgård,

Side 13: Geværpost Malvik, Valstad, Nordland, Bratsberg, Oppauran, Pettersen, Hopstad, Skjelstadås, 1 Bratsberg, Oppauran, 2 Valstad, Nordland, 3 Malvik, Petterson. Side 14: Vann og ved Skjelstadås, Hopstad, Kyllø, Røkke, Landstad, Slorsve, 1943 Tyholt, Mittr Thommassen, Gundersen, Strand, 2 Bakken,

Side 15: Vedbæring 2789 Flekstad, 2830 Rimol, Norstrøm, Heggseth, Storeng, Tyholt, Skjelstadås, Andreassen, Berg,

Side 16: Flypost Håkon Horg, John Paulsen, 1169 Arvid Lundamo, Indre port 8/6 - 3 Beistad, 2 Vold 1932, 1 Lånke 820, Storsve, Lanstad,

Side 17: Geværpost 1 vakt Edin, Holan, 2 vakt 1930 Valstad, 1931 Norland, 3 vakt 2780 Storsve, Landstad,

Side 18: 1 Reimers, Storeng, 2 Heggseth, Wordstri, 3 Storsve, Landstad, 7.00 – 10.20 Reimers, Storsve, 10.20 – 1.40 Malvik, Nordstrøm, 1.40 – 5.00 Kulvik – Sagen, Ved: Minde, Norland, Sletten, Leif Moe, Røkke, Horg, Paulsen, Paltiel

²⁹⁵ Gjone: side 1. Gjone brente sine notater og andre papirer natt til 5. mai.

Side 19: Geværposter: 1 Reimers, Storeng 1900 – 2220, 0500 – 700 2 Heggseth, Nordstrøm 22.20 – 0140, 700 – 900, 3 Storsve, Landstad 0140 – 0500, 900 – 1100, gev Ertsgård, Bår, ved Landstad, Nordstrøm, Storsvee, Palitel, Løveng, Brodin

Side 20: gev. post: Kvarme, Sesseng 1: 7 – 10.20, Paltiel, Ertsgård 2: 10.20 – 1.40, Edin, Liaklev 3: 1.40 – 5.00, bakside en skisse av en mitraljøse, Geværpost: Hofstad, Abrahamson 7 – 10.30, Valstad, Storeng 10.20 – 1.40, Rømo, Dragnes 1.40 – 5.00,

Side 21: Kanon Sb, 8.4 G, infanteri, K Moe, Kyllø, Sletten, Nordstrøm, Paltiel, Rimol, Geværpost: Kyllø, Sletten 10.20, Lundemo, Rimo 1.40, Nordstrøm, Moe 5.00, 2.30 Side 22: John Paulsen Kirkegaten 38 Trondheim, Arvid Lundemo Nyveien 6, Haakon Horg Neufeldts gt 22. Flyobservasjoner v sersj Kavli,

Side 23: Geværpost: 1 Opaturen, Norland: 7 – 10.20, 2 Minde – Rimol: 10.20 – 1.40, 3 Bratsberg – Storeng: 1.40 – 5.00

Side 24: Ved: Løveng, Moksnes, Groven, Landstad, Nordstrøm, Pettersen, Reimers, Side 25: Siste skudd fin 12 cm haubitx falt kl 14.30 lørdag 4. mai 1940.²⁹⁶

Her får vi innblikk i laveste nivå av organisering på festningen. Den er som Holtermanns organisering av styrken på planet over, organisert ned til minste detalj. Allerede 18. april var Holtermann i stand til å organisere en så detaljert plan der de sju sersjantene fordelt på infanteriet, og kanon- og mitraljøsemannskapet. De seks andre sersjantene hadde nok tilvarende bøker med lister som den Kavli skrev, med sine likheter og forskjeller. Holtermanns mannskapssammensetning forteller også om Holtermanns evne til å sette sammen mannskapet, ut fra de folkene som kom og ettersom når de kom. Jeg trodde at min far, Guthorm Kavli, var speider (observasjonspost i feltartilleriet, Op.) på Hegra. I boka han skrev, sto det om hvordan han utdannet seg til det på rekruttskolen og på nøytralitetsvakt under Holtermann.²⁹⁷

Holtermanns rapport ut fra hvem som møtte på Øyanmoen, viser at han at han til en stor grad måtte fordele sine menn på tvers av militær utdanning og erfaring. Slik var våpengrenene fordelt i Holtermanns besetning:

64 prosent fra AR 3

10 prosent fra IR 22

13,5 prosent fra forskjellige andre avdelinger

12,5 prosent uten militær utdanning.²⁹⁸

²⁹⁶ Guthorm Kavli 1940: Notatbok fra Hegra festning 1940.

²⁹⁷ Kavli: side 17-18, 20.

²⁹⁸ Holtermann 1940: side 35.

Trolig derfor ble far i første omgang infanterisersjant hos kaptein Stensen kanskje alt fra 13. april (Det var Stensens første dag på festningen) fordi han trengtes der akkurat da. Tyskerne hadde jo ikke angrepet festningen enda. Etter 17. april da Holtermann kanskje ville vært nødt til å overføre Kavli til kanonmannskapet som observasjonspostsersjant og med videre rokeringer i mannskapet, dukket til alt hell sersjantene Navjord og Einum opp med samme militære utdanning som Kavli. Dermed gav Holtermann straks ansvaret for observasjonsposten til dem og kunne beholde Kavli som infanterisersjant.

Grunnen til at 23. april, kan være sannsynlig datostart for notatblokken er at første vaktsett i blokken omfatter geværpost og vedhenting – mens neste runde med vakter trolig 24. april omfatter geværpost og vann og ved. Så står ikke mer om å hente vann. Holtermann kan ha funnet ut at mer enn vedhenting ved siden av gevær- og mitraljøseforsvar av festningen, ville svekke infanteriforvaret av festningen. Kjøkkentjenesten kan ha overtatt mye av det å skaffe vann. Og nettopp der kan en se hvor løsningsorientert, ansvarsfullt og svært klokt Holtermann organiserte også problemet med granatsjokk her beskrevet av sersjant Kavli:

Kjøkkenet hadde sin egen administrasjon. Etterhvert var det ikke til å unngå at noen av mannskapene fikk granatsjokk. Som ikke-stridende ble de overført til kjøkkenregionen som etter hvert ble ganske stor. Her ble maten, grøt og hestekjøtt, kokt over åpen grue, og sjefen var en av Trondheims bakere, Arnold Evensen, som hadde forlatt sin virksomhet ved i Wilh. Hoffs bakeri 9. april og meldt seg til tjeneste. Med offiserbandolær utenpå sin menige jakke administrerte han sine tropper med humor og myndighet. Hans gode medhjelper, kelner Lars Guldbrandsen fra Müllers hotell, ordnet serveringen ved bordet. «En hest til løytnanten over der», kunne ordren lyde på.

Foto Odd Nilsen.

Når Kavlis vaktlister kun har vann og ved bare et sted kanskje 24. april, er nærliggende tanke at den store og økende staben av ikke-stridende kan ha blitt satt til den avgjørende jobben å samle opp vann som rant inn i leiren og evt. hente vann på mest mulig trygge tidspunkt. Tenk noe så genialt som å overføre dem med granatsjokk som ikke-stridende til kjøkkenavdelingen. Dermed kom de med granatsjokk på et sted der de fikk gjort nytte for seg og var trygt unna smellene. Der fikk de sikkert ros fra både Holtermann og andre soldatkammerater. Kanskje til og med noen av dem kom seg over sjokket og ble stridende igjen. Det andre alternativet ville vært å la dem dra fra festningen i stor fare for og med den smitte- og oppløsningseffekt det kunne fått for moralen til resten av mannskapet på festningen. Men Holtermann så fordelene av at han og mannskapet hans var i en sikker festning også for å kunne ivareta og verne grader av sjokkskadde soldater, av omsyn til dem selv, felleskapet og den videre kampen. Går vi tilbake til mannskapslistene for gjøremål som sersjant Kavli satte i dager som fulgte, skal vi merke oss navnet Paltiel. Det at han er på disse listene til Kavli (far) bekrefter den historien far fortalte om

Paltiel, Holtermann og han da det var klart at festningen kom til overgitt. Den historien kommer i oppgaven 4. og 5. mai.

Skyttergrav m/brystvern (2016)

19 – 30. april

I dagene etter infanteriangrepene 15, 17 og 18. april kom mannskapene inn i rutine igjen. Snart mistet mange på festningen oversikt over dagene. Det gjaldt for soldatene som for Holtermann, å holde ut til styrkene fra nord nådde fram til Hegra og Stjørdalen.²⁹⁹ Skipatrujene hentet forsyninger fra Hoset, Elvran og Lånke og drev med vaktoppdrag og rekognosering i terrenget rundt festningen men også helt til Selbu. Kanoner og mitraljøser skjøt på fiendtlige mål. Det var nok av dem.³⁰⁰ Allerede 16. april tok tyskerne i bruk norske 12 cm kanoner og tyskerne brukte dem stadig mer.³⁰¹

Disse 12 cm norske haubitzenes kjente våpensmed Øverkil godt – og visste til enhver tid hvor mange skudd festningen hadde i vente.³⁰² Kanonene hadde tyskerne hentet fra AR3s egne

²⁹⁹ Brox 1988: 137.

³⁰⁰ Holtermann 1940: side 18. Lindgjerdet: side 73, Steen, Roscher Nielsen: side 365.

³⁰¹ Lindgjerdet 2016: side 59.

³⁰² Kavli 1992: 24-25.

depotet på Kongsgården i Trondheim som generalmajor Laurantzson dessverre ikke fikk ødelagt da byen ble overgitt tyskerne 9.april. Tyskerne kunne også skyte i vei det store lageret av ammunisjon som hørte til kanonene.³⁰³ Rapporter til Holtermann, Svarva og notisboka til Kavli viser at tyskerne skjøt på festningen hver dag fra 15.april til 4. mai.³⁰⁴ Bygningene utenom festningen ble hardt rammet. Også festningens kanontårn ble skadd. Porten ble gjennomhullet. Inngangen ble liggende åpen mot nordvest og var dermed svært utsatt. Den var strategisk viktig siden vaktstyrker, patruljer, arbeidskommandoer ol. måtte passere ut og inn gjennom den.³⁰⁵

Flyangrepene ser ut til å ha begrenset seg til 16. 17, 18. og 25. april, da en latrine ble sprengt til himmels. Lysene ble blåst ut inni festningen, men bomben gjorde ellers ingen skade på festningen. Bombens toppstykke havnet nede på tunet på Einang gård. Bortsett fra den 25. april gjorde de tyske bombene som nevnt liten skade.³⁰⁶ Det var for øvrig latrine nummer to tyskerne hadde skutt sønder og sammen. Mannskapene sa at tyskerne var eksperter på «das bombing».³⁰⁷ Med skikkelig treff kunne de jo utrettet stor skade så store og kraftige som en god del av bombene var. Kavli forteller faktisk at tyskerne brukte Stukas-fly.³⁰⁸ Holtermann og bekrefter det og forteller at vanlige bombefly også ble brukt. Hegra festning var uten luftvernartilleri, men soldatene traff så bra med mitraljøser og geværer at tre fly ble skadd og nødlandet til vrak. Det var trolig grunn til at flyene ikke fikk gått lavt nok til å få inn fulltreff.³⁰⁹ Tyskerne hadde trolig alt for få bomber til noen grad av teppebombing.

Ved den tyske erobringen av Trondheim hadde tyskerne, også funnet avgjørende kart over festningens skuddfelt.³¹⁰ Når tyskerne etter hvert gjorde seg kjent med disse kartene og terrenget kunne tyskerne plassere haubitsene utenfor fortets skuddfelter der festningens glattbane-kanoner ikke kunne nå dem.³¹¹ Slik kunne de fortsette å skyte uforstyrret fram til festningens overgivelse. Kanonene ved Avelsgård var plassert i en slik blindsoner. Rundt kl. 6.00 om morgenen 20. april svarte festningen med ild fra to mitraljøser mot gården og ved å bruke kanoner mot en tysk kommandoplass litt lenger nord. Den ble i all hast trukket tilbake, mens tyske soldater ved Avelsgård sprang unna og i dekning. Ved 15 tiden skjøt festningens 10,5 cm kanoner mot tyske mitraljøsestillinger i lia ved Einang på andre siden av dalen. De hadde vært særlig aktive under

³⁰³ Østbye 1963: 161-162.

³⁰⁴ Holtermann 1940: 12-31, Kavli 1940: Notatbok fra Hegra 1940, Svarva 1985: side 21-37.

³⁰⁵ Holtermann 1940: 15, 21

³⁰⁶ Finsen 1940: 24, Holtermann 1940: 14, 16,23-24, Svarva 1985: 30.

³⁰⁷ Brox 1988: 152.

³⁰⁸ Kavli 1992: 24.

³⁰⁹ Holtermann (2), 1965: side 13.

³¹⁰ Holtermann (2), 1965: side 8.

³¹¹ Lars Borgersrud: Unngå å irritere fienden, side 149.

angrepet 17. april. Mitraljøsstillingen ble raskt satt ut av spill. Sju drepte tyskere skal ha blitt brakt derfra 14. mai.³¹²

I løpet av kvelden fikk Holtermann våpensmed Øverkil og fenrik Reitan – til å sette en av 8,4 cm feltkanonene i stilling på utsiden av festningen for å kunne skyte på kanonstillingene på Avelsgård.³¹³ Søndag 21. april kl. 6 skjøt festningen mot bombekasteren ved Avelsgård med to mitraljøser og kanonen brakt i stilling kvelden før. Omsynsfulle Holtermann spurte dosent og arkitekt Erling Gjone om Avelsgård hadde antikvarisk verdi. Gjone avkreftet det.³¹⁴ Noen timer seinere åpnet tyskerne ved Avelsgård ild mot festningen. Holtermann dro da tilbake til den utplasserte feltkanonen og tok over ledelsen der selv, mens fenrik Reitan gjorde klar kanonen. Reitan fikk inn to fulltreffere på et uthus der tyskerne hadde ammunisjonslager med visstnok flere tyske tap. «Jeg tenker vi har satt oss i respekt,» sa major Holtermann og gikk tilbake til festningen.³¹⁵ Da tyskerne prøvde å skyte tilbake, traff Reitan den ene tyske kanonen slik at den ble ødelagt. En kanon tyskerne hadde et stykke nord for Avelsgård ble satt ut av spill av en festningens faste 10,5 cm kanoner. En tysk kanon ved Bjørnsgård skjøt seinere på dagen mot festningen, men ble stanset etter kraftig motild tilbake.³¹⁶

22. april ble en ny observasjonspost på Grøthammaren opprettet, ledet av sersjant Einum. Dermed hadde festningen fått en post der de kunne se mål i vest og nord som ikke var råd å se fra festningen og der det var glimrende oversikt over Værnes flyplass.³¹⁷ Om ettermiddagen nådde Næss og hans patrulje festningen med ryggsekkene fylt opp av 35 liter parafin: Det var tog med norske og britiske fanger og ammunisjon på Hell. Tyskerne hadde satt seg fast i stillinger både ved Skatval og Skjelstadmarka – for å kunne stanse norske og allierte styrkene framrykning sørover.³¹⁸ Patruljen til Næss hadde også med 52 brød.³¹⁹

«Vi venter stadig på norsk-britiske angrep nordfra. (...) Gjennom kringkastingen holdes vi underrettet om begivenhetenes utvikling i store trekk. Vi er forbauset over aldri å se et britisk fly.

³¹² Holtermann: side 14, 18-19.

³¹³ Arnstad: side 84, Holtermann: side 19.

³¹⁴ Gjone: side 9.

³¹⁵ Gjone: side 10, Holtermann: side 19.

³¹⁶ Brox: side 139.

³¹⁷ Lindgjerdet: side 73.

³¹⁸ Holtermann: side 20.

³¹⁹ Brox: side 142.

Det ville ha vært lett å gi festningen underretninger pr. fly. Forsyninger måtte også lett kunne føres frem pr. fly.» - skrev Holtermann i sin rapport under 22. april 1940.³²⁰

Den 23. april kl. 10 angrep tyskerne festningen hardt med kanoner og bombekastere fra tre kanter, fra Fornes, Avelsgård og Einang. Den ene av de tre hestene ble så alvorlig skadd at den måtte slaktes. Kjøttet ble med glede tatt imot av overkokk Evensen.³²¹ Soldatene derimot var nok litt skeptiske da den ble satt opp på menyen. Guthorm Kavli måtte le (intervjuet av Brox), da han tenkte på disse hestemåltidene: «Som en distingvert hovmester på en finere restaurant i Paris kom Evensen bort til oss i sin elegante uniformsjakke – gudene må forresten vite hvor han hadde fått den fra – gjorde et elegant bukk og spurte med den mest selvfølgelige mine: «Nå, smaker hesten bra i dag da, De?»» Etter de tyske kanonangrepene 23. april var alle hus skadd i festningsleiren.³²²

Vannet som forsvant skapte vansker for kjøkkenbetjeninga. Vask og stell ble ikke særlig rammet. Soldatene var skjeggete og skitne fra før med unntaket av major Holtermann. Matlaging og koppevask på kjøkkenet krevde derimot vann. Seint på kvelden da det var minst sjanse for granatild ble vann hentet fra festningsleiren. Vårløsningen gav smeltevann som rant inn og dryppet fra tak som eller rant langs vegger. Vann fra vegger og tak ble samlet opp. Snart var snøen så full av krutt slam at smeltevannet ikke var forsvarlig å bruke. 3-5. mai var det ikke en gang nok vann til havregrøt.³²³

I notatblokken etter far, Guthorm Kavli, er det satt opp ulike vakter. Utenom markert skrift er den sitert så lik originalen som mulig. De 10 første sidene i denne blokken er revet ut. Første tanke var at far først bare rev av ark for jobber og dager fullført. Etter å ha lest Gjones rapport, kan det også være at de 10 første sidene ble revet ut og brent 4. eller 5. mai fordi de sidene kunne være til nytte for tyskerne eller være til fare for far eller andre på festningen.³²⁴ De sidene som manglet omfattet tidsrommet da de store endringene på festningen fant sted mellom 9/10. - 19. april. Koplet sammen med rapporten til Holtermann forteller den likevel en del. Her følger innholdet:

Det var daglig morgenpatruljering rundt festningen. De som patruljerte 24. april hadde lite å melde om. Tyskerne skulle ifølge Brox inntil videre ha gitt opp å angripe festningen med

³²⁰ Holtermann: side 21

³²¹ Finsen: side 24-25.

³²² Brox: side 147.

³²³ Brox: side 147-148.

³²⁴ Gjone: side 1. Gjone brente sine notater og andre papirer natt til 5. mai.

infanteri pga. fare for nye store tap. Selv om festningen hindret tog og vesentlig veitrafikk ned Stjørdalen fra Sverige (jamfør Brox, Hansen og Sivertsen) var festningen nå bare ei lita øy i et område kontrollert av tyskerne etter at de tok Steinkjer 21. april. Britene landsatt i Åndalsnes for å frigjøre Trøndelag, var også langt unna. Med tysk herredømme i områdene rundt, valgte tyskerne heller å beleire festningen ved konstante artilleriangrep.³²⁵ I følge kaptein Stensen slo rundt 150 granater ned mot festningen den dagen.³²⁶ 7.5 cm kanonen ble helt ødelagt og en del av brystvernet mot nordre front ble skadd. Radioen fortalte likevel at de allierte først mente å rydde opp i Trøndelag og etterpå frigjøre Østlandet.³²⁷

Artilleriduellene gikk sin gang. Tyskerne fikk siktet inn bedre og bedre. Da mekanismen på to kanoner på fortet sviktet, ante mannskapene at de ville få skudd tilbake og kom seg inn i festningen med jernlørene stengt bak seg. Tyskerne traff straks etterpå begge kanonene.³²⁸

Tyskerne skaffet seg observasjonspost sør for Grøthammeren. I flere dager var den norske og den tyske observasjonsposten bare noen hundre meter fra hverandre – som via radio delvis hadde styrt ildgivning mot hverandre. Sersjant Einum så ingen tyskere. Tilbake på Grøthammeren utpå ettermiddagen 25. april, så han britiske bombefly gå til angrep på Værnes.³²⁹

25. april ved 18-tida dro Siems patrulje fra Hoset med tunge sekker mot Flaksjøen og videre mot Litletjønna. Ved Litletjønna ble de angrepet. Tre ble tatt til fange og tre kom seg unna. Mæhre kom i en skuddveksling og drepte en tysk soldat. Han ble selv skutt i beinet og var alvorlig såret. Tyskerne tok med seg utstyret til Mæhre, den døde tyskeren og tre norske fanger. Mæhre bli liggende igjen i snøen over natta i ned mot 10 minusgrader. Kreftene svant, han ba til Gud og tenkte på foreldrene på nybrottsbruket – men også med sorg på tyskeren han hadde skutt, «Han hadde jo også en framtid.» Neste morgen 26. april fant Harald Smedal Mæhre med skiløperpatrulje. Legen Gunnar Finsen og sanitetsfenrik Wilhelm Kavli og sanitetsoldatene Sigurd Syrstad, Birger H. Svendsen og Hjalmar Pedersen ble sendt for å ta seg av Mæhre. En snau halvtime seinere var de framme. Mæhre fikk varm kaffe med morfin. Foten ble spjelket, mens noen andre brøt seg inn i hytta 20 meter unna. Der fant de det som trengtes til å lage kjelke med madrass. På en gård på Elvran ble Mæhre ble dratt rett inn på stua på skikjelke. Han ble til

³²⁵ Brox: side 149.

³²⁶ Østbye: side 163.

³²⁷ Holtermann: side 22-23.

³²⁸ Finsen: side 23-24.

³²⁹ Brox: side 151.

slutt sendt med drosje til Røde kors i Trondheim. 18. juni dro han hjem. En bajonett som Mæhre brukte for å grave seg plass i snøen ble funnet i 1960 og fikk plass på veggen hjemme hos han.³³⁰

Finsen avgjorde å dra tilbake med en gang. Etter litt over en time ble de brått overrasket av en tysk patrulje i forsvinningsdrakter.³³¹ De ble brakt til ei hytte nær ved til avhør. Fra festningen hørte de stadig artilleriild. Så ble de utsatt for milde avhør av østerrikske soldater som syntes synd på Wilhelm Kavli som hadde en bror på festningen. Det var planer om, fortalte de, å utslette festningen med fem hundre kilos bomber. Så bar det videre på ski og deretter forbi Buan med bil. Wilhelm ble trist for det var der vennene Bergstrøm og Gaden mistet livet. Bilturen endte på Værnes. Finsen ble ført til Øyanmoen, mens de andre ble innkvartert i en brakke i flyavdelingens leir. Så angrep britene flyplassen så mitraljøseild haglet ned over flyplassen mens de var der i den ubeskyttete trebrakka. Første gang de angrep, gjemte Kavli seg under senga, men han slutta snart med det – for å unngå å stadig måtte stupe under senga. «Utrivelig!» Tyskerne gjemte seg i groper og dekningsrom. Etter noen dager ble Kavli hentet av noen tyske offiserer og ført til Katedralskolen i Trondheim. De tre menige ble på Værnes.³³²

Hegra festnings symbolske og strategiske betydning. Værnes flyplass

Tyskerne kontrollerte Danmark, norskekysten fra Stavanger til Halden, flyplassene Sola og Fornebu og flyplassene i Danmark på Kattegat og Skagerak med stor transport av soldater og forsyninger med båt og fly til Sørøst-Norge fra 9-10. april.³³³ Mange av lastebåtene som forlot Tyskland fra 3. april nådde likevel aldri fram med våpen, ammunisjon, hester, proviant og drivstoff fordi den britiske marinen stanset eller senket dem på vei langs kysten fra Stavanger og nordover.³³⁴ Bare et av fire lasteskip med kurs for Trondheim nådde fram.³³⁵ Kunne varetransport over vei erstatte disse forsyningene i tide?

Relativt fattige Norge i 1940 hadde et dårlig veinett. Hovedveiene var gjerne smale og svingete med grusdekke som ofte ble som potetåkrer i vårløsningen.³³⁶ Det var ikke mulig for tyskerne å frakte mange soldater og svære forsyninger over kort tid på det norske veinettet våren 1940. Ved

³³⁰ Finsen: side 26-27.

³³¹ Finsen: side 27.

³³² Brox: side 161-162. Brox fra intervju med Wilhelm Kavli. Her brakte Brox ny info inn om Hegra 1940.

³³³ Christensen: side 158.

³³⁴ Borgersrud: side 43, Hastings side 52.

³³⁵ Brox, Hansen, Sivertsen: side 47.

³³⁶ Brox, Hansen, Sivertsen: 171.

siden av skipstrafikken var det bare jernbanen som kunne frakte store mengder mennesker og forsyninger over kort tid i Norge i 1940. Norsk og britisk krigføring hindret tysk kontroll Oslo-Trondheim til 30. april.³³⁷

Før mente man at Hegra festnings innsats først og fremst var av symbolsk betydning, som en oppmuntring for Norge og den allierte verden i en tid da alt så ut til å gå tyskernes vei.³³⁸ De norske og allierte styrkene kom aldri nordfra for å frigjøre Værnes og Trondheim. Kavli og Brox skriver også det i sine bøker om Hegra 1940.³³⁹ Brox, Hansen og Sivertsen undersøkte i tyske militære arkiver fra 1940. Der fant de opplysninger som tyder på at Hegra fort tvert imot hadde en strategisk betydning. Siden norske og britiske styrker og britisk marine blokkerte forsyninger med jernbane og båter til Midt-Norge, forhandlet Berlin fram en avtale med Sverige. Svenskene gav tyskerne lov til å frakte styrker og forsyninger med jernbane til Storlien. Så var det bare å få styrkene og forsyningene ned Meråkerbanen til Værnes og Trondheim trodde lederne i Berlin. Oberst Weiss øverste sjef for styrkene i Trondheim og Trøndelag telegraferte da tilbake til Berlin at det ikke var mulig å bruke Meråkerbanen. Hegra festning med sine kanoner hadde full kontroll over jernbanen og veien gjennom Stjørdalen.³⁴⁰ Festningen var jo bygd for å stanse angrep fra øst – også frakt av soldater og militært utstyr på Meråkerbanen og på vei i samme retning til krig mot Norge.

Mannskapene på Hegra festning og norske og allierte styrker rundt Narvik sørget for at det ikke gikk tysk transport på Meråkerbanen og Ofotbanen. Transport fra Sverige nord for Dovre var dermed nærmest blokkert. Tyskernes krig mot Norge lå an til å bryte sammen på grunn av mangel på forsyninger og tilførsel av flere styrker.³⁴¹ Brox, Hansen og Sivertsen fant at festningen fikk stor strategisk betydning helt til et par dager etter 20. april, da moderniserte Værnes flyplass var klar.³⁴² Nok samarbeidsvillige norske myndigheter hadde lydig etterkommet tyskernes ønsker og satt i gang norsk arbeidstjeneste til omfattende utbygging av Værnes flyplass. Bare noen dager etter 9. april arbeidet mange hundre mann på svært gunstige vilkår. Det Brox, Hansen, Sivertsen skriver tyder på det ble arbeidet så hardt og organisert så godt at Værnes i alle fall fra 30. april hadde kapasitet til å få inn mange nye tyske styrker og store forsyninger.

³³⁷ Grimnes, side 165-169.

³³⁸ Finsen: side 23, Jensen, Magnus: side 129. Boka fra 1971 var en del av pensum på historie grunnfag på universitetet i Trondheim før og etter 1977.

³³⁹ Brox: side: 5, Kavli: side 28.

³⁴⁰ Brox, Hansen, Sivertsen: side 99-100.

³⁴¹ Brox, Hansen, Sivertsen: side 47, 165.

³⁴² Brox, Hansen, Sivertsen: side 147-149, Stugu: side 118. Bystyret i Trondheim gav etter for tysk press og opprettet en sentralkomite, som skaffet mange hundre mann til anleggsarbeid slik at Værnes snart ble i stand til å ta imot stor tysk flytrafikk.

Etter det landet og mellomlandet armadaer av bombe- og jagerfly og fly med tropper og forsyninger fra baser i Tyskland og Danmark.³⁴³

Tirsdag 23. april dro sersjant Ole Martin Siem kl. 7 med 8 mann og et maskingevær for å sikre forsyningsruten fra Hoset og rapportere til festningen om tyske bevegelser.³⁴⁴ Om ettermiddagen 24. april var Siem med skipatrolje ute for å oppklare terrenget sør for Fauskåsen (ca. 6,5 km nordøst for festningen og ca. 2,5 km nord for Sondalen) for tyskere og tyske mitraljøsestillinger. Da fant de tyskernes marsjrute opp fra Sona. Lindgjerdet forteller at Siem greide å få snappet opp at arbeidere daglig ble fraktet langs bane og vei til arbeid på Værnes flyplass og ville stanse transporten eller sinke den. Han ønsket 20 kg dynamitt, lunter og fenghetter. Om han fikk med seg en som kunne sprengte, skulle jernbane- og veisambandet over Gjevingåsen bli sprengt. Næss var også ute på samme ærend. Han lette etter en sivil sprengings-bas i Åsen som han visste om. Men det ble det ikke noe av.³⁴⁵

Sersjant Einum så 29. april fra Grøthammeren, at 15 tyske transportfly lande på Værnes flyplass.³⁴⁶ Flyplassen ble brukt til langt mer enn transport. Bombe- og jagerflyene fra Værnes angrep norske, britiske og franske styrker og knipetangs-manøveren fra Namsos og Åndalsnes og Hegra festning. De bombet Kristiansund, Molde, Steinkjer, andre mindre steder i Nord-Trøndelag og Narvikområdet – Transportflyene bandt de tyske styrkene ved Narvik sammen med styrkene i Sør-Norge ved å frakte forsyninger og soldater til Narvikområdet.³⁴⁷ Hvor kritisk det var at Værnes flyplass ble så operativ for de allierte og norske styrkene vises også ved at Værnes flyplass i alle fall ble bombet av britiske fly 17, 24, 25, 26. april.³⁴⁸

Historiker Anders Kirkhusmo forteller hvor viktig Værnes flyplass var for tyskerne: «Værnes var uvurderlig og forklarer langt på veg tyskernes overtak under felttoget i Nord-Trøndelag og i Nord-Norge. Værnes utgjorde en livsnerve for tilførsler av mannskaper og materiell.»

Depotene oppdaget

Det meste av provianten til Hoset kom fra Selbu dagene før 28. april. Fenrik Sirum hadde organiserte transport av 150-200 brød per dag med hjelp fra folk fra bygda, også knekkebrød,

³⁴³ Brox, Hansen, Sivertsen: side 146-152.

³⁴⁴ Brox: side 145.

³⁴⁵ Lindgjerdet: side 74.

³⁴⁶ Lindgjerdet: side 84.

³⁴⁷ Brox, Hansen, Sivertsen: side 116, 152-153.

³⁴⁸ Brox: side 161-162, Lindgjerdet: side 77.

sjokolade, tobakk, parafin, lommelyktbatterier, og en del medisiner. Varene kom med buss fra Selbu til Elvran og lokale folk fra Elvran tok forsyningene videre opp til Hoset. Hegrasoldater i skipatroljer tok forsyningene videre opp til festningen. Fenrik Sirum hadde for sikkerhets skyld organisert en alternativ transport fra setra Sirvollen (12 km nordøst for Selbu)³⁴⁹

Varetransporten med bussen fra Selbu ble blokkert 27. april.³⁵⁰ Samme dag besatte tyskerne Leksdalen. Harald Smedal tilbake tidlig morgen 28. april fra Hoset, fortalte at huset var tomt. To fra Lånke skulle visstnok ha fortalt tyskerne om lagrene til festningen på Hoset.³⁵¹ Fienden ødela depotet og brente ned gården som hadde huset depotet.³⁵² 28. april var Lånke, Elvran og Hoset tatt av tyskerne. Da tro selbygger til og fraktet forsyninger opptil depotet på Sirvollen.³⁵³

Skipatroljeturen over fjellet fra festningen kunne ta 12 timer hver vei.³⁵⁴ Etter et par dager tok også forsyningsruten fra Sirvollen slutt, siden tyskerne hadde fått så sterk kontroll over skogområdene sør for Hegra, og over aksene Elvran – Sondalen.³⁵⁵

Holtermann forsto nettopp at forsyningslinjene gjennom skogen sør for festningen var i fare. Allerede 25. april ble kaptein Hofstad sendt i sivil fra festningen til sin gård 8 km vestover mot Værnes nord for Stjørdalselva. Der organiserte Hofstad et depot i Øfstidal på sørsiden av elva.³⁵⁶

Den nye forsyningsrute for festningen ble fra Øfstidal og over Strætassfjellet. Varene måtte lagres på gården og en annen bonde fraktet varene over Stjørdalselva, og opp lia fordekt som høylæss, der Hofstads to sønner tok forsyningene videre opp til skipatroljedepotene oppi Øfstidal. Derfra tok skipatroljer forsyningene videre opp til festningen. Slik fikk festningen nok forsyninger til å kunne greie seg til 5. mai. Kløkka fem 28. april kom første patrulje fra Øfstidal tilbake til festningen. De hadde med 30 brød og 40 liter parafin.³⁵⁷

28. april kom løytnant Næss tilbake om kvelden. En planlagt sprengning av vei og bane ble ikke noe av pga. store tyske styrker i Langsteinområdet (ved Åsenfjorden). Men 160 kilo oksekjøtt, fra sin venn, slakteren på Stjørdal, hadde Næss og med 2400 sigaretter, seks kasser sigarer, hundre piper og en del sjokolade. Slakteren Grønli med bil, kjørte sjøl Næss med varene til Øfstidal. Ved gården Bakken grov Næss ned oksekjøttet i snøen. Næss opplevde skudd gjennom

³⁴⁹ Brox: side 166.

³⁵⁰ Brox: 166.

³⁵¹ Holtermann: side 25-26.

³⁵² Østbye: side 164: Her kan det ha skjedd en feil i Østbyes bok. For 28. april har blitt til 21. april om Hoset.

³⁵³ Lindgjerdet: 83.

³⁵⁴ Østbye: side 164.

³⁵⁵ Holtermann: side 26-27.

³⁵⁶ Holtermann: side 25.

³⁵⁷ Brox: side 164-165.

bilruta på turen og han var nær ved å bli tatt til fange av en tysk patrulje over fjellet fra Øfstidal. Tobakken brakte han til festningen til stor jubel.³⁵⁸

Bombardementet holdt fram 29. og 30. april. Det var nærmest sammenhengende artilleriskyting og bomkasting mot festningen fra 10 på dagen og gjennom hele neste natt.³⁵⁹ Haubitsene på Bjertrem lå i blindsoner for festningens kanoner. Holtermann: «Bare ta imot.» Det ble flere artilleridueller der ofte norsk artilleri hadde overtaket.³⁶⁰ I tillegg til «norske» haubitser, brukte tyskerne bergkanoner og bombekastere. En av festningens 10.5 cm kanoner ble skadd og det ble gjort betydelig på brystvern og bygninger.³⁶¹ Å besvare ilden var uaktuelt av taktiske og sikkerhetsmessige grunner. «Skytingen gav sterk resonans i hvelvene,» skriver Holtermann i sin rapport.³⁶²

29. april hadde Einum feber og ble hentet fra Grøthammeren observasjonspost på kjelke mellom tysk ildgiving. Einum hadde lungebetennelse.³⁶³ Det er grunn til å undres at ikke flere var blitt syke. Mannskapet var våte mer eller mindre døgnet rundt. Forkjølet var nesten alle. Natte tid var det mye hosting med følgelig lite søvn på mannskapene. Det ble turer til sykestua med rennende neser og røde øyne etter nattevåk, forkjølelse og feber. «Men ingen var syke». De ville bare ha piller for ikke å holde festningen våken med hostinga.³⁶⁴ Under granatregnet gikk likevel livet sin gang på toppen av Ingstadkleiva. Løytnant Næss og Sigurd Bakken ble sendt til Øfstidal for å rekognosere. Næss skulle forsøke en tur til Selbu for å få kontakt med fenrik Sirum – og evt. videre til Gauldalen for å undersøke situasjonen der etter at radioen meldte 29. april at allierte styrker var kommet til Størenområdet.³⁶⁵

1. – 5. mai

Einums venn Peder Navjord overtok observasjonsposten på Grøthammeren.³⁶⁶ Utover dagen 1. mai, natt til 2. mai og til 3. mai fortsatte kraftig ild fra tyske haubitser.³⁶⁷ Utrolig nok ble ingen av vaktpostene ved brystvernet skadd eller drept. De var drevne og visste hvor det var best å stå

³⁵⁸ Brox: 168-169.

³⁵⁹ Holtermann: side 12-31, Kavli: Notatbok fra Hegra 1940, Svarva: side 21-37.

³⁶⁰ Steen, Roscher Nielsen: side 366.

³⁶¹ Østbye: side 163.

³⁶² Holtermann: side 29.

³⁶³ Holtermann: 27-28.

³⁶⁴ Finsen: side 11.

³⁶⁵ Brox: side 173

³⁶⁶ Brox: side 175.

³⁶⁷ Østbye: side 163.

når granatene kom. Tyskerne skjøt indirekte. De hadde en observatør vest for festningen et sted. Men tross iherdig kikkertbruk var det uråd å oppdage observatørposten.³⁶⁸

1. mai var Næss tilbake uten å ha nådd Selbu. Veien dit var stengt. Bussruta var under tysk kontroll. For å reise måtte ha pass utstedt av tyskerne. Næss prøvde å lure seg forbi vaktpostene med både buss og som passasjer på lastebil. Han måtte til slutt gi opp, dro tilbake til Øfstidal, skiftet klær og satte kursen mot festningen. Både 1. og 2. mai kom en tysk patrulje helt oppe ved festningens hovedport. Begge ganger ble de satt under ild og jagd bort.^{369 370}

Torsdag 2. mai 04.45. var Gustav(junior) Smedal og hans patrulje tilbake fra Øfstidal med det som var igjen av proviant der. Smedal fortalte også kamper i Selbu med store tyske tap.³⁷¹

Radioen fortalte at de britiske troppene som var landsatt ved Åndalsnes, var på vei ut av landet. Jernbanen over Dovre var på tyske hender. 4. divisjon på Vestlandet var overgitt.³⁷² Ryktene 29. april om allierte styrker på Støren stemte ikke. Norsk-alliert framgang i Nord-Trøndelag var siste mulighet. Men Holtermann visste intet fordi han var uten forbindelse med de norske styrkene i Nord-Trøndelag.³⁷³

Den 3. mai fikk Holtermann svaret. NRK refererte britenes statsminister Chamberlains tale som fortalte at de gav opp felttoget i Norge. Oberst Getz sine norske styrker i Nord-Trøndelag hadde også overgitt seg. De norske styrkene i Trøndelag ble oppfordret å innstille krigen.

Kommandanten forberedte å ødelegge alt materiell.³⁷⁴ Radioen skapte sterk tvil hos Holtermann om hva han skulle gjøre. Han hadde fått ordren om å handle etter skjønn. Derfor så han saken an tross ordren om overgivelse fra Getz. Likevel dimitterte Holtermann fem svenske soldater og sendte med Johan Hegseth som veiviser for dem mot Meråker og over fjellet til Sverige. Hegseth fikk dra hjem etter endt oppdrag.³⁷⁵

Lørdag 4. mai 05.30 satte Holtermann i gang ødeleggelse av radio, mitraljøser, karabiner og revolvere.³⁷⁶ Kanoner og kanonammunisjon ble også ødelagt. Litt før kl. 14 bekreftet radioen at Getz hadde kapitulert. 4. mai hadde det bare vært spredt artilleriskyting om dagen. Holtermann

³⁶⁸ Gjone: side: 11.

³⁶⁹ Brox: side 176-177.

³⁷⁰ Brox: side 178.

³⁷¹ Holtermann, 1940: 30.

³⁷² Steen, Roscher Nielsen, 1947: 366

³⁷³ Holtermann, 1940: 8.

³⁷⁴ Steen, Roscher Nielsen: 366-367.

³⁷⁵ Holtermann, 1940: 31.

³⁷⁶ Samme sted: 32.

innså at festningen ikke lengre hadde noen oppgave. Han avgjorde å overgi festningen.³⁷⁷ Ved oppstilling 4. mai sa Holtermann: «I dag skal hver mann få 10 kr og en eske turistproviand, og hva det betyr forstår vel alle.» Det var dystre stemning. Det at tyskerne ikke skjøt tydet på at slutten var nær.³⁷⁸ I løpet av dagen natt til 5. mai rømte flere soldater fra festningen.³⁷⁹

«Frivillig Israel Paltiel meldt rømt (På forespørsel kvelden i forveien blev han nektet å forlate festningen)», står det i rapporten til Holtermann.³⁸⁰ Denne oppgaven offentliggjør her for første gang den sanne versjonen av Paltiels «rømming». Holtermann forsto at han måtte skrive det han skrev for best mulig å verne en av sine soldater. Om en går til 23-26. april og leser notatblokken til far, så går det fram at Paltiel, tilhørte min far, Guthorm Kavlis tropp. Far sa lite om Hegra. Men brått en dag fortalte han meg følgende historie om lag slik: «Da det gikk mot slutten på Hegra, kom jøden Israel Paltiel til meg. Han var fra Trondheim og tilhørte Norgeseliten i boksing. «Du veit det Kavli når tyskerne snart tar festningen blir det ikke bra for meg. Så æ stekk». «Ja kom deg av gårde. Jeg skal ikke si noe. Lykke til», svarte jeg. Da jeg fortalte Holtermann, dagen etter om hva jeg hadde gjort, takket han meg for å ha tatt den avgjørelsen.»³⁸¹ Spreke Paltiel var trygt på vei til Sverige. Det var far Holtermann beskyttet ved det han skrev og ved ellers bare å nevne far der det var forretningsmessig naturlig i rapporten. Om tyskerne som overtok rapporten i august 1940, ønsket å finne ut hvem som hadde hjulpet Paltiel å flykte, hadde de absolutt ingen spor i rapporten til Holtermann å kunne følge.

Søndag 5. mai

Patruljen fra Øfstidal kom tomhendt tilbake til festningen om morgenen. Sykestua var slett ikke rustet for kamper.³⁸² 5. mai hadde festningen mat, vann, petroleum og ammunisjon til å holde det gående enda et par dager. Omtrent tre fjerdedeler av styrken var sterkt forkjølet og medtatt, noen med bronkitt og lungebetennelse. Hjelp utenfra kunne det ikke bli tale om. Å bryte ut av festningen ville være nytteløst.³⁸³ Major Holtermann bøyd over bordet sitt skuffet, sliten og tyngt av alvor, innså å måtte legge realitetene sammen: Ikke noe lyspunkt var å se – bortsett fra

³⁷⁷ Holtermann (2), 1965: side 19-20.

³⁷⁸ Brox, 1988: 185.

³⁷⁹ Holtermann, 1940: 32.

³⁸⁰ Samme sted: 32.

³⁸¹ Guthorm Kavli fortalte dette til undertegnede en gang på 80-90- tallet.

³⁸² Holtermann, 1965 (2): side 20

³⁸³ Steen, Roshcer Nielsen: side 367.

de om lag 190 mennene og den ene kvinnen som hadde holdt trofast ut sammen med han. Litt før kl. 5 befalte han oppstilling i kanonhallen.³⁸⁴

Holtermann redegjorde kort for situasjonen, og for hans beslutning om å overgi festningen.

Synlig beveget takket han både befal og mannskap for samarbeidet og godt kameratskap.³⁸⁵

Sersjant Guthorm Kavli beskriver Holtermann denne morgenen: «Karenes ansikter var tydelig preget av situasjonen. Foran oss sto majoren, han hadde gått et par trinn opp på trappen til den ene kanonporten. Han var mannen som hadde truffet sine disposisjoner med en så stor overlegen sikkerhet at vår tillit til ham ingen grenser hadde. Hans budskap var kort og enkelt – festningen skulle overgis. Jeg ser ennå hans ranke skikkelse «Når vi står her samlet i dag, er det kanskje lenge til vi atter i et fritt land kan uttale det gamle ønsket om Gud bevare fedrelandet. La oss minnes de av våre kamerater som ikke er mer, og som falt på sin post for fedrelandet, med to minutters stillhet før vi synger første og siste vers av fedrelandssangen.» Karene sang kraftig og rent, men av og til var det som sangen mistet noe av sin styrke. Det rant en tåre nedover kinnene på mange.»³⁸⁶ «Da trådte Arne Johannesen fram og takket Holtermann på vegne av soldatene med et 3x3 hurra for majoren.»³⁸⁷

Klokka kvart over fem om morgenen 5. mai vaiet det hvite flagget over Hegra festning.

Halvannen time seinere kom tyskerne opp til festningen under ledelse av kaptein Giebel. Han hadde med seg blant annet festningens skytekart, som kanonmannskapet hadde savnet. En ung løytnant hadde utarbeidet det i samband med et opphold der en hel sommer. Han het Vidkun Quisling.³⁸⁸

Antall falne i slaget om Hegra festning

I alt seks fra Holtermanns besetning falt under slaget om Hegra festning. Seks døde etter alt å dømme av sykdom pga. oppholdet i den rå og kalde festningen. Kampene rundt og på Hegra festning krevde dermed totalt 12 liv. Næve som falt 16. april var den eneste som falt på festningen. De fem som falt 15. april falt i åpent terreng i kamper ved Mælen og Hegra bru.³⁸⁹

Festnings beskyttende gallerier og tunneller under fjell, betong, stål og tømmer var hovedgrunn til

³⁸⁴ Brox: side 186.

³⁸⁵ Brox: side 186.

³⁸⁶ Kavli: side 27.

³⁸⁷ Brox: side 186.

³⁸⁸ Brox: side 186.

³⁸⁹ Arnstad 1946: 127-138.

at ikke flere falt i forsvaret av festningen.³⁹⁰ At flere ikke falt skyldtes og en del flaks, som da en granat landet 2 meter unna soldater, men viste seg å være blindgjenger.³⁹¹ Mange fortsatte kampen videre på andre fronter i Norge og fra Storbritannia, der fire gav sine liv.

Tyskerne kunne ha interesse av å skjule sine tapstall. Brox anslo i 1988 at maksimalt 150 tyskere falt i kampen om Hegra.³⁹² Brox, Hanseen og Sivertsen i 2015, slår fast at antallet døde tysker der hittil er ukjent. Det er tyskerne som falt i forhugningen, han som Mæhre skjød og sju døde tyskere fraktet ned fra en mitraljøsstilling 14. mai. Sommer 1940 skal de ha vært funnet 37 døde tyskere i terrenget omkring festningen og i 1942 levninger etter sju tyskere i et søkk skal ha vært. De to sistnevnte dødsfallene er usikre fordi de ikke er verifisert.³⁹³

Kontraster 5. mai

Sersjant Odd Nilsen falt under sabotasjeaksjon mot Thamshavnbanen i 1943. Alle bildene fra Hegra festning 1940 er fra hans kamera. Tyskerne fikk revet ut filmer til alle fotoapparatene på festningen – unntatt ett: Da hjelpesøster Bang ble sluppet fri 5. mai og skilte lag med resten av besetningen på vei til internering og straffarbeid, fikk hun lurt med seg ut fotoapparatet til Odd Nilsen.³⁹⁴

Nilsen gir et godt bilde av kontrastene april-mai 1940 i den rapporten Holtermann ba han skrive om fangeoppholdet etter Hegra 1940. Den 5. mai ble de telt opp 14 offiserer, 10 sersjanter og 172 menige av tyskerne. Så marsjerte styrken av sted på flokker i størrelse på mellom 20 og 30 i hver. «Det fantes neppe to mann med samme slags uniform.» Pakningene med det de eide, lot de ligge igjen for dem lovte tyskerne de skulle få seinere. – men det viste seg seinere å være usant.³⁹⁵

På stasjonen fikk soldatene melk, brød, hermetikk og annet å spise – nesten som på en sommerutflukt. På ettermiddagen ble de norske soldatene lastet på toget til Trondheim. Der skal Nilsen få lov å uttrykke seg selv:

Reisen til Trondheim ble lang men interessant. Vi så på alt det gamle med helt nye øyne. Hva skulle det bety at folk arbeidet både på Værnes og Leangen midt på en søndag? Allerede da tok enkelte til å tenke på hva slags tid vi gikk i møte.³⁹⁶

I kontrast til tyskerarbeidet som gikk for fullt på Værnes og Leangen avslutter vi her med å sitere fra *Rapport fra Hegra* med forsvarsminister Anders C. Sjøstad sitt forord:

³⁹⁰ Berg 1991: 93.

³⁹¹ Gjone 1940: 8.

³⁹² Brox 1988: 125.

³⁹³ Brox, Hansen, Sivertsen 2015: 97-98.

³⁹⁴ Berg: side 125

³⁹⁵ Odd Nilsen, *Rapport fra Ingstadkleiva fort/Hegra festning 1940*, Trondheim 1941: side 1

³⁹⁶ Nilsen: side 1-2.

I direktivet av 10. juni 1949 for militære befalingsmenn og militære sjefer ved væpnet angrep på Norge står det i grunnsetninger for forsvarskamper bl.a. følgende:³⁹⁷

«De skal uten videre gjøre motstand mot et væpnet angrep med alle midler som står til rådighet og sette all kraft på forsvaret i løpet av kortest mulig tid.

De skal gjøre motstand selv om de blir stående alene og selv om situasjonen er vanskelig og ser håpløs ut, og uten omsyn om fienden truer med, eller gjør alvor av represalier om det gjøres motstand.

De skal fortsette forsvarskampen uavhengig av de paroler som blir utstedt i kongens (Regjeringens) eller annen overordnet myndighets navn, dersom disse er tatt til fange eller satt ut av funksjon på annen måte.»

«Rapport fra Hegra fort» viser at dette direktivet ble fulgt til punkt og prikke av daværende major, senere generalmajor Hans Reidar Holtermann og hans personell til tross for at ikke direktivet ikke fantes den gang.

Ved overgivelsen 5. mai 1940 – Foto Odd Nilsen

³⁹⁷ Svarva: side 5.

C. Hvilke faktorer var avgjørende for at Hegra festning kunne holde stand mot de tyske styrkene så lenge?

Magnus Jensen siterer general Otto Ruge (i hans uttalelse til Undersøkelseskommissjonen av 1945) i sin bok *Norges Historie fra 1905 til våre dager*:³⁹⁸ «En må huske på at det tyske angrep var et mesterstykke som strategisk betraktet. Det overtraff som sådant det engelske anfall på København i 1807 og Frederik den II's angrep på Sachsen i 1756 – de strategiske overfall som inntil denne krig har vært betraktet som skoleeksempler.» Tross visse tegn og advarsler som kanskje burde vært tolket bedre så var overfallet på Norge 9. april 1940, som lyn fra klar himmel. Hva nå? Jo mange med ansvar også blant de øverste militære i Norge som ble tatt på senga ble bokstavelig talt der. Andre soldater med og uten utdanning, befalingsmenn og offiserer stilte frivillig opp og gav Norge det helt avgjørende forsvaret som samlet skulle føre til for at felttoget varte til 10. juni – med resultat kongen og regjeringen kom seg til London, 85 prosent av den norske handelsflåten ble under norsk flagg i alliert tjeneste og den norske gullbeholdningen ble berget unna tyskerne.

Med Otto Ruge som øverste militære leder og med andre militære ledere som oberstløytnant Birger Eriksen, major Hans Reidar Holtermann og sekondløytnat (fenrik) Thor Hannevig, kom Norge ifølge Ruge ut av det norske felttoget med æren i behold. Mange nok stilte opp frivillig og forsvarte landet slik at nasjonens selvbilde ble ivaretatt – som et stolt folk som forsvarer sin selvråderett også når det innebærer farlig væpnet motstand.³⁹⁹ Magnus Jensen som selv var med i styret i hjemmefronten under andre verdenskrig, vier til sammen over en halvside i samme bok på Hegra festning og Vinjesvingen. Begge viste stor motstandsvilje og evne til handling og de kjempet hver for seg tappert og dyktig og holdt ut som de to siste i Sør-Norge til 5. mai – da mer kamp med fare for tap av liv, var meningsløst. Her litt om hva Jensen skriver om Hegra festning:

Hegra som faktisk var en nedlagt festning, ble litt av et eventyr under kampene i Sør-Norge. I en tid da skuffelsene var daglig kost og det kjentes som lys etter lys ble slukket, kom meldingene om Hegra og kommandanten, major Hans Reidar Holtermann. Holtermann og mennene hans regnet

³⁹⁸ Jensen: side 129.

³⁹⁹ Fra foredraget til Kristiansen 11. oktober 2017.

med at tyskerne ikke var sterkere i Trøndelag enn at norske og allierte styrker i sin tid ville drive dem bakover, og da skulle Hegra ligge der som en luke i deres front.⁴⁰⁰

Jensen skildrer pågangsmot på Hegra festning. Det var riktignok verdens mest aggressive stormakt, tidenes mest opprustede land og med det mest moderne krigsutstyr i verden, som hadde kastet seg over Norge, men på Hegra var det ingen nederlagsstemning, tvert imot var det optimisme. De så mulighetene, før de vurderte vanskene. Slik ble styrken på Hegra de som var lengst i kamp av alle i Sør-Norge og de som ble mest skutt på.⁴⁰¹ Så hvordan ble det en slik offensiv holdning mot angriperen Hitler-Tyskland. Hvordan kunne Hegra festning holde ut så lenge som de gjorde? Her legges fram fem faktorer som kan ha vært viktige.

1. Holtermanns lederskap

Strugstad og Holtermann hadde den samme holdning som Ruge og som avspeiles i direktivet av 10. juni 1949.⁴⁰² Det spilte ingen rolle at det var Tyskland, verdens mest opprustete land, som angrep lille Norge med uøvde soldater og for det meste med utdatert militærutstyr. Landet skulle forsvares. Det gjaldt Norges selvbylde og det gjaldt å vinne tid.⁴⁰³ I Nybergsund der kongen og regjeringen kvelden 10. april avviste Bräuers andre tyske ultimatum, ble Otto Ruge utnevnt til general og øverste leder for de norske styrkene. Tidlig morgen 11. april kom Ruges første ordre til de norske styrkene: "Bekjemp og forsink tyskerne alle steder med alle midler."⁴⁰⁴ Norge skulle kjempe oppholdende strid til alliert hjelp kom. Deretter skulle norske og allierte styrker sammen jage tyskerne ut av landet. Strugstad og Holtermann utførte Ruges kommando to dager før den kom.

Allerede kl. 15 – 9. april kom Holtermann til Værnes og ba straks lensmennene i bygdene rundt kunngjøre mobilisering med frammøte AR3 på Øyanmoen, Værnes. 40 mann møtte allerede 9. april på Øyanmoen, Værnes ble selve forutsetningen for Hegra 1940.

Gården Re dit Holtermann tok med seg styrken natt til 10. april har jo ikke særlig beskyttelse. Det var lett å skyte og sprengte Re i filler. Jo Re gav god beskyttelse fordi tyskerne tydeligvis

⁴⁰⁰ Jensen: side 129.

⁴⁰¹ Berg: side 131.

⁴⁰² Direktivet av 10. juni 1949 står gjengitt som avslutning på fortellingen om Hegra festning.

⁴⁰³ Tom Kristiansen holdt foredrag om Otto Ruge på Hjemmefrontmuseet 11. oktober 2017. Der fortalte Kristiansen om at Ruge la stor vekt Norge bevarte sin selvrespekt ved å stå opp militært mot Tyskland april-juni 1940. Det ble raskt en toveis forståelse mellom Ruge og regjeringen Nygaardsvolds. De utnevnte Ruge til kommanderende general fordi var den i generalstaben som ville sloss mot tyskerne og hadde en klar plan.

⁴⁰⁴ John Berg: *Lotta fra Hegra*, 1991, side 20 -21, Christensen side 171-172.

ikke ante hvor soldatene på Øyanmoen sov. Det som beskyttet mest var rask håndfast handling av både Holtermann og gårdeier. Hadde styrken dratt på en lengre mars for å finne et sted å sove, ville de kunne være lettere å oppdage.

Om den tyske hær sjefen som sendte en ung løytnant til Øyanmoen 10. april for å be Holtermann overgi sin styrke, fikk viljen – ville det innebære at Holtermann trakk seg fra motstandskampen etter å ha fått hengt opp mobiliseringsplakater og satt i gang telefonverving i stor stil. Tvert imot, Holtermann var der med rundt 50 sammensvorne menn og hadde allerede sikret store forsyninger til framtidige strid. Det var helt uaktuelt for Holtermann med overgivelse. Han var modig og hadde «10. juni 1949»-innstillingen. Det måtte likevel mer til enn det for at han skulle få sine soldater til å følge han til 5. mai. Han hadde i tillegg flere menneskelige evner i tillegg og lot fantasien blomstre og var åpen for den beste kunnskapen hvor den nå enn kom fra – som soldater og forfattere også gir prov på i det som følger:

Med bare 50 mann til å forsvare seg 10. april, ville det kanskje normalt gått i oppløsning likevel. Men major Holtermann var optimistisk og løsningsorientert. Soldatene så trolig også med en gang at deres nye leder var likandes og til å stole på. Holtermann hadde evnen til å få folk til å trives. Brox skriver:⁴⁰⁵ «Men Holtermann var på mange måter en mild mann, som sjelden behøvde å heve stemmen. Han var flink til å gi ros til de av sine menn som fortjente det.» Berg skriver:

På Hegra ble våpnene holdt i orden, og Holtermann var meget nøye med at vakttjenesten ble utført til punkt og prikke og at hele frivakten stilte på hver eneste oppstilling. Han kunne være streng og bestemt. Men ellers veide han opp soldatenes moral opp mot hva han kunne oppnå med tradisjonell kustus. Så valgte han å la Hegrasoldatene ha sin egen stil. Holtermann hadde teft. Det er det ikke alle offiserer som har.⁴⁰⁶

Hegrasoldaten Øistein Ronæss fortalte om «toveis respekt» mellom Holtermann og soldatene.⁴⁰⁷

Kavli skriver:

⁴⁰⁵ Brox: side 13.

⁴⁰⁶ Berg: side 112.

⁴⁰⁷ Berg: side 113.

Men uten Holtermann hadde det ikke vært noe Hegra. Hans forsvar av festningen har gitt ham en plass i vår historie. Med vitenskapelig utdannelse i ortodoks krigføring bak seg, blant annet fra fransk militær høyskole, avslørte han seg som en mester i å improvisere. Av et nedlagt og nedsnedd fort, uten annen besetning enn en oppsynsmann, skapte han på noen dager en kampberedt festning med 200 manns besetning, hvor alle kategorier innen militær oppsetning var representert. Ut av et høyst heterogent menneskemateriale og utstyr skapte major Holtermann en avdeling som maktet å motstå både infanteri- og bombeangrep og delta i artilleridueller i 23 dager. Ensom, men ikke alene, satt han sentralt bak sitt lille bord i krysset hvor gangene i festningen møttes. Sengen hadde han bak seg, men den ble nesten ikke brukt. Ved hans side satt telefonvakten som alltid svarte «majorens plass». Noen adjutant hadde han ikke. For en sterk person er det en styrke. Hans menn skjønnte hva de skyldte han, og følge han ville de i tykt og tynt. Foruten å lede forsvaret på en mesterlig måte, tok han seg tid til å se etter sine sårede og syke.⁴⁰⁸

Holtermann var ikke bare et modig og godt menneske. Han tenkte med en gang på alt som måtte til for å drive og lede en styrke som skulle forsvare landet. Der viste han seg også som en glimrende organisator og som dyktige ledere, god til å stole på de rette og fordele jobber og ansvar. For parallelt med det fortalt over, startet Holtermann den avgjørende jobben med å skaffe forsyninger, som jo er grunnmuren i et hvert forsvar helt fra han nådde Værnes 9. april. Han satte i gang å få mobilisert folk til å skaffe våpen, ammunisjon, uniformer og annet utstyr og fikk lennsmenn i nabobygdene til å slå opp verveplakater som skaffet nye frivillige til Øyanmoen neste dag og hundrevis av soldater som flokket seg til Hegra fort i dagene som fulgte.

Holtermann sørget for at maksimalt av forsyninger ble brakt opp eller berget unna til festningen før slaget om Hegra startet 15. april. Fra da av kontrollerte tyskerne Stjørdalen fra Værnes til Sona og festningen avsperrtet transport fra biler og hester via Stjørdalen. Da greide Holtermann å få søkt om hjelp fra lokalbefolkningen, som tro til.⁴⁰⁹ Deretter omstilte han skitroppen som egentlig skulle drive med rekognosering i terrenget, til også å transportere forsyningene siste biten fra depotene opp til festningen. Festningen greide å skaffe store nok forsyninger både før og etter 15. april også takket være at Holtermann så evnene hos folk. Løytnant Næss hadde store evner til å ordne opp og finne løsninger med alle sine kontakter her og der. Næss skaffet slik store mengder mat og ammunisjon til festningens depoter rundt om på gårder – på hemmelige turer med alt fra lastebiler til hest og kjerre.

200 mann i Hegra festning var så trangt at alt av golvplass og mulige bord, ble brukt som sengeplass for mannskapet i mulige oppholdsrom. Tyskerne øste på med bomber og granater mot

⁴⁰⁸ Kavli: side 26.

⁴⁰⁹ Østbye: side 163.

festningen fra fly og fra stadig flere kanoner oppstilt ned i Stjørdalen. Vannforsyning og elektrisk lys falt etter hvert bort. Det er et under at ikke alt brøt sammen om ikke annet så i alle fall via sykdom. Men ikke der heller. Holtermann sto i spissen for at matstellet, hygien og helsestellet var så bra at sykdom eller skader ikke greide å knekke motstandskampen på festningen.

Holtermann organiserte forsvaret av festningen på en mesterlig måte. Forposter og forhugningen holdt tyskerne i hovedsak unna Hegrabygda før 15. april og så langt unna at den veldige organiseringen på Hegra festning trygt kunne gå sin gang. Men både før og etter 15. april var det vel like mye Holtermanns evne til å oppildne som til å organisere sine styrker, som var avgjørende. 15. april med 5 falne og mange av festningens soldater med i tøffe og farlige kamper forsto Holtermann at han måtte sette mot i mannskapet på oppstillingen om kvelden. Derfor gratulerte majoren mannskapet med i ildåpen.

Når folk langt utenfor festningen så at her var en leder til å stole på og som ville forsvare landet, så dukket det også opp soldater med akkurat de kunnskapene som Holtermann trengte oppå festningen. Det viste seg at kanonene på festningen var fullt operative, men hvem viste det før kommandørsersjant og våpensmed Øverkil dukket opp. Først fikk han satt i stand en feltkanon oppå festningen til å dekke festningsveien i tilfelle uvedkomne hadde tenkt seg til festningen den veien.⁴¹⁰ Alle de seks faste kanonene og de øvrige 3 feltkanonene var klare noen dager før det braket løs. Holtermann lot fenrik Lasse Hellandsjø, ingeniør, få måle opp festningen. Da fant han to innganger med bare noen tynne bordplater av tre framfor.⁴¹¹ De ble snarest solid barrikadert av mannskap med to lag av solide tømmerstokker.⁴¹²

Holtermanns menneskelige og geniale behandling av soldatene som fikk granatsjokk, som Kavli omtaler bør jo også minnes om her.⁴¹³ Han tok de sjokkskadde inn i kjøkkenavdelingen og gjorde dem til en ressurs. Poenget var at de gjorde jobben på kjøkkenet og fra 5. mai gikk også de helt fortjent inn i historien som heltene på Hegra i 1940. Det er grunn til å tvile på om festningen i det hele tatt hadde holdt stand til 5. mai om stadig flere med grader av granatsjokk bare fikk dra fra festningen.

⁴¹⁰ Arnstad: side 25-26.

⁴¹¹ Arnstad: side 28.

⁴¹² Finsen: side: 9.

⁴¹³ Kavli: side 26.

Er det så ikke mulig å finne et svakt punkt når det gjelder Holtermann som leder. Nei det har ikke vært mulig. Nå fikk Holtermann ubedt en rapport fra befalsskoleeleven som trolig rømte fra et vaktoppdrag med den lett skadde tyske løytnanten 15. april.⁴¹⁴

Holtermann kunne jo ha skrevet tilbake og takket for rapporten og innsatsen fram til 15. april, og samtidig naturligvis presisert at det hadde vært best om han, befalsskoleeleven, ikke hadde dratt fra festningen. Det kunne kanskje bidratt til at befalsskoleeleven ble stolt over litt Hegrainnsats og fikk litt bedre selvbilde slik at han ikke tok steget over på feil side. Men kanskje det igjen kunne satt Holtermann i tysk saks. Så det er nok mer teori en realitet.

Harald Smedal, leder for skitroppen har denne historien som skal få avslutte dette beviset på Holtermanns fremragende lederegenskaper. Smedal var på en svær rekognoseringsjobb dagen etter at han kom til festningen. Etter et par døgn kom han tilbake trøtt og sliten. Alle sengeplassene på golvet var opptatt. Smedal kastet seg opp i den eneste ledige soveplassen han så- ei ledig seng. En halv time etter ble han vekket av en forbausset stemme:

«Hvem i all verden er det som har lagt sig i min seng?» Det var majoren. Jeg beklaget – jeg hadde bare vært på festningen en natt før, og visste ikke at det var majorens seng. Jeg ville straks gå ut av sengen, men majoren sa: «Å er det dem? Nei De har hatt en så hård tørn at De fortjener å sove godt. Bare ligg De, ligg så lenge De ønsker.» Da forsto jeg straks det alle guttene på Hegra lærte: At major Holtermann var noe mer enn vår kommandant. Han var vår gode venn og kammerat.⁴¹⁵

Ragnvald Roscher Nielsen oppsummere i *Norges krig I 1940* om innsatsen til Holtermann og mannskapet på Hegra 1940 slik:

I sin rapport gir kommandanten de alle fleste av sine underordnede sjefer og besetning en meget rosende omtale. (...) Men æren for at vår historie om felttoget i Norge har fått det lysende blad som heter Hegra festning, tilkommer først og fremst kommandanten major Reidar Holtermann.⁴¹⁶

⁴¹⁴ Berg: side 43. Om befalskoleelev Rogstads og hans rapport.

⁴¹⁵ Smedal: 5.

⁴¹⁶ Steen, Ording, Roscher Nielsen: side 369-370.

2. Den norske styrkens sammensetning.

Vi kan ta som utgangspunkt at grunnen til at mannskapet fungerte så bra skyldtes to forutsetninger:

a. Høy moral. En sammensveiset gjeng som samarbeidet godt

b. Stor og evnerik nok styrke som ble på sin post og gjorde en stor innsats

a. Høy moral. En sammensveiset gjeng som samarbeidet godt

I alle rapportene som jeg har lest fra festningen har det ikke vært annet en ros om sine kammerater som ble på sin post. Kavli nevner f.eks. først femten medsoldater, blant hans bestevenn Hans Jørgen Gaden som falt, løytnant Aksel Næss, kaptein og seinere major Paul Stensen, skitroppsleder Harald Smedal og lege Gunnar Finsen – og forteller hvor avgjørende samhold og samarbeid var mellom alle de trofaste og tapre medsoldatene på Hegra festning.⁴¹⁷

Til Øyanmoen og festningen kom soldatene fra alle slags bakgrunner både sosialt og når det gjaldt yrker. Brorparten var trauste bønder skriver Finsen. Statistikkene fremst i oppgaven tilsier i alle fall pluss-minus 50 prosent kan ha vært bønder. De kunne improvisere hva som helst og ta arbeid de knapt hadde vært borti før raskt og greit. Sans for humor hadde mange av forsvarerne av Hegra fort.⁴¹⁸ I denne gjengen som trivdes og arbeidet så godt sammen ser det ut som nesten alle fikk gitt sitt ytterste. Øverkil, Hellandsjø og Næss sine bidrag er nevnt. Skitroppen under ledelse av Harald Smedal greide virkelig å skaffe festningen forsyningene fra depotene. Anders Heimsjø som kom på overtid 15. april og ble intet mindre enn festningens vaktmester. En av de to hestene ble rammet av et splint fra en flybombe og måtte bøte med livet. To bondeguttene slaktet og parterte hesten på to timer som etterpå ga flere dager med sunn og næringsrik mat.⁴¹⁹ Kjøkkensjef Arnold Jensen som ledet et godt matstell med dyktige kokker og soldater med granatsjokk i staben. Som Holtermann skrev: «Kjøttet fra hesten som ble slaktet, servert som «kjøtt i mørke» var en herrerett.»⁴²⁰ Jensen må ha hatt god orden under de vanskelige forholdene. Tenk hva en liten matforgiftning kunne ført til. Men de greide brasene under svært vanskelige

⁴¹⁷ Kavli 1992: 26.

⁴¹⁸ Finsen 1940: 28.

⁴¹⁹ Kavli 1992: 26.

⁴²⁰ Holtermann (2) 1965: 19.

forhold. Jensen hadde en sans for humor og en replikk som fikk det til å runge gjennom galleriene av latter, da festningens gallerier hver dag ble omgjort fra sovesaler til matsaler.

Hadde festningen greid å stå imot tyskernes stormløp mot festningen 17. april, uten at Anders Ruø hadde handlet så raskt og kunne kanonene så godt? Det er ikke sikkert. Både Arnstad, Holtermann og Kavli har uttrykt seg svært beundrende over innsatsen til Ruø ved kanonene.⁴²¹ Legene Gunnar Finsen og Sverre Thomassen og deres stab sto på for å redde og kurere sykdom og skader og for gi psykisk støtte til soldater med granatsjokk og andre traumatiske opplevelser må også med her: F.eks. Finsen på vei ned fra festningsveien til Hegra stasjon 14. april, møtte en fortvilt Bergstrøm på vei opp for å skrive rapport om feilskytingen mot toget. Det er nærliggende å tro at det var godt for Bergstrøm å tømme seg overfor Finsen når det gjaldt tanker og følelser da de to møttes. Finsen gav trolig også Bergstrøm svært god støtte. Dette var en gjeng som også jobbet for hverandre og slik ble de vanskelige å slå.

b. Stor og evnerik nok styrke som ble på sin post og gjorde en stor innsats

De frivillige satte først mye inn på å nå Øyanmoen eller festningen – noen ved å reagere med en gang og komme seg raskt og greit til Holtermann – andre via spreke turer på fantasifulle reiser og gjerne via lange skiturer gjennom skogsområdene sør for festningen. De 40 som meldte seg 9. april var som nevnt, sammen med Holtermann, forutsetningen for at det ble noe Hegra. Krigen tvang Holtermann til å sende soldater i forsvarsstillinger to ganger allerede den 10. april. Heldigvis kunne de trekkes tilbake.⁴²² Holtermann kunne slå fast at de 50 som til da hadde møtt, var kvalifisert. Dermed hadde Holtermann fått en styrke til å stole på og som var hardfør – som han kunne ta med opp til Ingstadkleiva fort – for å fortsette med mobilisering derfra.

De 55 mann som etter hvert dro til Ingstadkleiva leir kunne aldri skapt Hegra 1940 alene. Nye frivillige strømmet til fra 10. april da mobiliseringen holdt fram oppe ved festningen. Rundt 12. april var styrken godt over 200 mann og mer enn stor nok. Den var og så stor at de fikk ryddet festningen og klargjort den og flyttet inn der før 14. april. Det var akkurat i tide før tyskernes storangrep 15. april. Dermed bodde nesten alle der inni og kjempet fra festningen resten av tiden bortsett fra skipatroljer og andre med oppdrag for festningen som var på turer av lengre varighet.

⁴²¹ Arnstad: 76-77, Holtermann (3): Forsvartets krigshistoriske avdeling 22/9 528/69/373, 1. des. 1969. (3): Kavli: side 26.

⁴²² Holtermann (2): side 113, Kavli: side 22.

Mannskapenes store innsats før 15. april var dermed også en avgjørende forutsetning for slaget om Hegra festningen som regnes fra 15. april til 5. mai. Da var Hegra festning i krig med de tyske styrkene i Stjørdalen og på Værnes. Det var likevel noen få som ikke ble på sin post. 5 eller 6 rømte.⁴²³ En av dem var som nevnt befalskoleelev Rogstad, som i 1945 ble sjef for Quislings statspoliti.⁴²⁴ Når uttrykket hele mannskapet dukker opp så er det greit å vite at 3 rømte 4. mai. Mannskapet eller hele mannskapet vil da si hele minus 2-3 soldater.

En av de fem som rømte 4. mai, hadde svært god grunn til å rømme. Krystallnatta var i 1938. Paltiel var svært modig som kom til Hegra for å slåss mot tyskerne og ventet helt til 4. mai med å dra. Paltiel ble på sin post.

Per Magnus Bergstrøm, Hans Jørgen Gaden, Johan Hafdan Olsen, Eivind Næve, Peder Hofstad og Jon Hammer gav sine liv 15. og 16. april. De var som hele mannskapet ellers klar over at det verste kunne skje. Mannskapet, var lei seg for å ha mistet gode kamerater, men de valgte å hedre dem ved å kjempe videre. Svært få psyket ut etter 15. og 16. april. Mannskapet beholdt roen og slaget om Hegra festning fortsatte. – De var innstilt på å hedre de falne ved å forsvare landet sitt.

Kavli skriver: «Den fremragende artilleristen Anders Ruø og mange flere kunne nevnes – trofaste patrioter som ble på sin post.»⁴²⁵

Tyskerne fikk aldri tatt festningen fra mannskapet før Holtermann overgav festningen 5. mai. Finsen avslutter sin rapport slik:

Men når jeg under tiden blir deprimert over megen lunkenhet og for liten verdighet hos nordmenn, da ser jeg for mig de de skjeggete og skitne karene på Hegra og minner meg om at det ennå er håp for dette landet.

3. Sivil hjelp fra bygdene omkring festningen og ellers utenfra

G. Østbye skriver tre avsnitt om forsyninger til Hegra festning. 15. april da slaget om Hegra festning begynte hadde festningen nok mat til å fø mannskapet i om lag 10 dager. De tre hestene som fikk overnatte på festningen fra 14. og 15. april etter flott fraktarbeid, ble nødt til å bli på festningen etter at beleiringen startet og Holtermann utnevnte en stallmester.⁴²⁶ Selv om det var

⁴²³ Holtermann: side 37 (Fortegnelse: 2, 5, 8, 10.

⁴²⁴ Berg: side 43. Om befalskoleelev Rogstads og hans rapport.

⁴²⁵ Kavli: side 26.

⁴²⁶ Holtermann: side 17.

en fjern tanke for soldatene på festningen, var disse kjære hestene og kameratene også to solide kjøttreserver der de var sammen med mannskapet inni festningens gallerier. I så måte kan en si at hestene på Hegra representerte den hjelpen det sivile rundt festningen bidro med: Hestene fraktet, var i verste fall matdepot og var til oppmuntring og støtte. Hjelp fra lokalbefolkningen skulle også bli en av de avgjørende faktorene for hvordan det gikk.

Den viktige hjelpen festningen fikk utenfra kan deles i følgende faktorer:

- a. Losjering på Re gård 9. til 10. april
- b. Viktig opplysningsarbeid utført av lennsmenn i bygdene rundt, diverse etterretning og støtte
- c. Avgjørende legehjelp 18. april
- d. Forsyningskjeden av mat og andre varer fra sivilsamfunnet og militære foretak utenfor til festningen

a. Losjering på Re gård 9. til 10. april

Da Holtermanns styrke trengte losji i sikkerhet for flyangrep 9. april dro de 40 mann i all stillhet til storgården Re der Torstein Leirfald lot alle få sove i sine hus og ordnet tidlig frokost til de 40. Da Holtermann og styrken flyktet unna Øyanmoen 10. april midt på dagen fikk de nok en gang ly på Re gård hos Torstein Leirfald.⁴²⁷ Både 9. og 10. april gav Re gård viktig skjul og hvile for Holtermanns styrke og økte sikkert muligheten for at de kom seg unna tyskerne 10. april. Hvordan avtalen mellom Holtermann og Leirfald kom i stand finner jeg ikke noe om. Jon Leirfalds rapport er ikke på Riksarkivet.

b. Viktig opplysningsarbeid utført av lennsmenn i de nære bygdene, diverse etterretning og støtte

Da Holtermann og hans styrke var tilbake på Øyanmoen 10. april varslet lennsmann Rygh to viktige ganger over telefon til Holtermann om tyske troppeforflytninger, slik at Holtermann fikk gjort seg klar med sin styrke. Lensmenn fra bygdene omkring fikk satt opp plakater fra 9. april og dagene som fulgte med varsel om Holtermanns mobilisering. Vi husker Finsen som beskrev

⁴²⁷ Brox: side 41, Holtermann: 1-3.

de tause karene i skidrakt med sekk på ryggen som gikk på toget på hver stasjon nedover dalen 12. april. Framme på Hegra var toget fullt, men da gikk alle av.⁴²⁸ Uten disse lojale og patriotiske lensmennene som ringte rundt og fikk slått opp plakater, ville ikke så mange fått vite om Holtermanns mobilisering tidsnok til å kunne nå festningen før 15. april. Lensmenn og andre sivile folk varslet fra når tyskere kom og om andre farer. 11. april fikk lensmannen i Hegra festningen til å fengse to Hegraungdommer. Folk i bygda mistenkte dem for å spionere for tyskerne.⁴²⁹ De to tyskervennlige ungdommene ble fanger oppå festningen.⁴³⁰ Om de var spioner og hadde fått angitt privatpersoner, butikker, bedrifter og folk i lokalsamfunnet som fraktet varer, skjulte depoter for festningen og gav bort eller skaffet festningen alt fra mat til geværammunisjon, kunne transportnettverket til festningen ha raknet ganske fort og beleiringen til tyskerne unne ha sultet ut festningen.

c. Avgjørende legehjelp 18. april

Tilstanden var svært alvorlig for flere av de sårete på festningen. Flere av dem hadde etter hvert fått sårfeber. De kunne ikke gi blodoverføring på sykestua og et par hadde ganske stort blodtap. Da kom hjelpen fra Hegra som de trengte. 18. april fikk distriktslege i Hegra gjort en avtale med tyskerne. Arrestad kom opp med en frivillig sanitet og brakte alle festningens 9 sårete med ned til bygda. Avgjørende for de 9, men også for festningen. Ettersom det ikke ble flere tyske infanteriangrep, ble det ingen flere alvorlige fysiske skader. Dermed kunne sykestua nå ta seg av lettere skader og ikke minst ta seg godt av dem med granatsjokk.⁴³¹

d. Forsyningskjeden av mat og andre varer fra sivilsamfunnet og militære foretak utenfor til festningen

Hjelp utenfra fra sivilsamfunnet viste seg nødvendig fra dag en 9. april, og den nærmest strømmet på. Løytnant Stenvig som fikk omdirigert to billass med proviant fra Øyanmoen østover i Stjørdalen, måtte jo ha et sted å mellomlagre all maten. Folkene på Håve gård lagret provianten i et uthus.

10. april skiftet Torstein Leirfald over fra å gi losji til Holtermanns menn til frakt av store mengder militært utstyr for dem som fortalt i tre dristige transportoperasjoner mellom 10. og 13.

⁴²⁸ Finsen: side 3-5.

⁴²⁹ Holtermann: side 5.

⁴³⁰ Berg 1991: side 100-101.

⁴³¹ Finsen 1940: 22-23.

april, med sin bror Jon og nabo Enok Berg. Lasten ble lagret på i låven Hembre gård ikke langt unna Hegra jernbanestasjon.⁴³²

Fra 18. april kom det i gang et system av privatpersoner, butikker og bedrifter som skaffet alt fra mat til geværammunisjon. Biler, busser, hester og vogn fraktet forsyningene til depoter rundt om på gårder i Leksdal, Elvran, Hoset, Lånke og helt oppi Selbu. Far til Hans Jørgen Gaden var medeier i bilfirmaet, A/S i Gaden & Larsen. Firmaet stilte til rådighet to biler til frakt av forsyninger til festningens depoter 22. april, bare en uke etter at Gaden falt.⁴³³ Det gjaldt å hedre sønnen ved å støtte og hjelpe Hegra festning. Til depotene kom skipatrukker og fraktet forsyningene videre opp til festningen i svære, fullastete sekker.⁴³⁴

Løytnant Næss hadde en del hemmelige og dristige turer mellom 13. og 28. april nordover gjennom frontlinjene der han to ganger fikk kontakt med øverste ledelse i 5. divisjon i Steinkjer og fikk bragt store mengder med forsyninger av mat og ammunisjon til festningen. Disse ekspedisjonene lot seg gjennomføre takket være hjelp fra lennsmenn, politi og de sivile sjåførene som kjørte for Næss.⁴³⁵

Lokale folk satte seg selv i stor fare da de dro opp til festningen med mat og annet som kom godt med, f.eks. de fem sivile fra Lånke 25. april kom opp på ski kl. 22 med brød. Løytnant Næss grunnla depotsystemet sør for festningen med depot i et Uthus på Hoset. Elvran og Lånke ble også snart depotsteder.

Kjøpmenn, firmaer, butikker, dugnader blant enkeltpersoner gav alt fra mat til ammunisjon til festningen. Guthorm Kavli forteller om skitroppen som hver natt brakte 100 brød over fjellet bakt av kvinnene i Leksdalen.⁴³⁶ De siste dagene før 28. april da mesteparten av provianten kom fra Selbu fikk fenrik Sirum stor hjelp av lokale folk i bygda. De sørget for 150 til 200 brød hver dag og skaffet alt fra knekkebrød og sjokolade til lommelyktbatterier og medisin. Forsyningen fikk de sendt med buss til Elvran, der lokale folk fraktet varene videre opp til Hoset.⁴³⁷ Før Lånke, Elvran og Hoset, 28. april, ble tatt av tyskerne, fraktet selbygger forsyningene opp til

⁴³² Brox 1988: 53-55.

⁴³³ Holtermann 1940: 20. Far fortalte at Hans Jørgen Gaden far var med å eie og drive Gaden & Larsen, Fordforhandler også på 1980-tallet. Da hadde jeg en del med firmaet å gjøre i samband med en Ford Cortina som jeg hadde.

⁴³⁴ Holtermann 1940: 18, Østbye 1963: 163.

⁴³⁵ Næss: side 2-10

⁴³⁶ Kavli: side 23.

⁴³⁷ Brox: side 166.

Sirvollen med depot der to dager.⁴³⁸ Da tyskerne fikk kontroll over skogområdene sør for Hegra, og over aksene Elvran – Sondalen, var Øfstdal i bruk allerede 27. april som forsyningsdepot for festningen. Det gikk til slik:

Holtermann lot kaptein Gunnar G. Hofstad få lov til å bli sivil for å dra fra festningen og hjem til gården sin 8 km vestover mot Værnes nord for Stjørdalselva. Der organiserte Hofstad et depot i Øfstdal på sørsiden av elva. Den nye forsyningsrute for festningen ble fra Øfstdal over Strætassfjellet og til fortet. Varene måtte lagres på gården og en annen bonde fraktet varene over Stjørdalselva, og opp lia fordekt som høylasse, der Hofstads to sønner tok forsyningene videre opp til skipatrujedepotene oppi Øfstdal. Skipatrukker kom over Strætassfjellet og fraktet forsyningene samme veien tilbake til festningen slik at festningen fikk nok forsyninger til å kunne greie seg til noen dager etter 5. mai. De ble magert med mat på slutten. Oppsummert kan en slå fast at bygdene i områdene omkring festningen skaffet tilveie mat og alt annet festningen trengte og fraktet og lagret i depoter så bra at tyskerne verken greide og nedkjempe eller sulte ut Hegra festning til å overgi seg.

Sanitetsløytnant Finsen var ikke videre imponert over lokalbefolkning som han snakket med etter feilskytingen 14. april. Reaksjonen var fra folk som ikke gav inntrykk av å være særlig tyskvennlig.⁴³⁹ Og hva med de tre gårdene 15. april i nærheten styrken til Hallset ved Mælen bru som ingen ville avse ski. Med ski kunne Hallset med styrke ha kommet seg til festningen. Det ville være skispor etter dem som tyskerne kunne følge ja vel. Men angrepsstyrkene hadde neppe ski der og da til å følge etter. Med ski kunne nettopp Hallsets styrke i beste fall brukt eller båret opp lia og deretter føket innover Strætassfjellet til festningen. Lokalbefolkningen kom kanskje litt dårlig ut med de nevnte eksemplene 14. og 15. april. Tydet ikke disse to eksemplene på at sivilsamfunnet rundt festningen like gjerne kunne blitt mer et problem i stedet for en fordel for festningen

Om sivilsamfunnet rundt om i verden i slike tilfelle kommer godt eller dårlig ut av historien kan ofte stå om små – men avgjørende marginer. De modige som tok sjanser for å være til hjelp for festningen var vel et klart lite mindretall, men de var mange nok. De var også avhengig av at folk flest i bygdene omkring som også oppsummert var bra nok. Det avgjørende var at det store flertallet forholdt seg bra nok for de modige hjelperne for festningen.

⁴³⁸ Lindgjerdet: 83.

⁴³⁹ Finsen: side 16.

Om flertallet i lokalbefolkningen kanskje ikke tok de store sjansene og først og fremst gjorde sitt for å berge seg og sine nærmeste og venner som best råd gjennom krigen – så kunne de komme bra ut av historien, f.eks. om de hadde evnen til å ikke si for mye og eller å høre for mye. På det viset greide lokalbefolkningen å verne om depotene sørover til Leksdalen, Elvran, Hoset, Lånke og Selbu helt til 28. april. Depotene og rutene ble holdt i skjult i 10 avgjørende dager slik at helt nødvendige forsyninger ble bragt opp til festningen. Om forsyningssystemet sør for festningen hadde blitt rullet opp etter f.eks. tre dager er det tvilsomt om Holtermann hadde heist det hvite flagget så seint som 5. mai. Etter 10 dager hadde Holtermann og skitroppen fått draget på forsyningsvirksomheten.

Stemningen var ikke så bra over alt blant folk på Hegra. Hegra, per 1941, ble regnet som Nasjonal samlings beste bygd i Trøndelag. Med menn, kvinner og barn var totalt mellom 80 og 100 nazister i Hegra av et innbyggertall på rundt 3000.⁴⁴⁰ Noen av nazistene hadde omgang med tyskerne og jenter fra bygda ble sammen med tyske soldater til og med mens kampen om festningen pågikk. Den 9. april forvirret meldingen om at regjeringen Quisling hadde tiltrådt. Ja folk her og der puste lettet, som om Norge ikke var i krig likevel. I bygdene rundt Hegra tok det litt tid for folk å innse at det nok var krig likevel. Brox mener hjelpsomheten i Hegra og rundt var stor når de kom seg over sjokket over feilskytingen på toget 14. april og brua som ble sprengt 15. april⁴⁴¹

Flertallet av folket var kjølige mot tyskerne. Og innstillingen var både tøff, konsekvent og bra rundt om, f.eks. med bonden som varslet opp til festningen at de bare måtte fyr med kanonen mot gården hans. Fjøset der var fullstabelt med tysk ammunisjon. Men folk her og der nedi bygda, som ikke helt fikk for seg hva krig kunne innebære, var til tider et problem for festningen – de som kjørte bil på veiene, bønder som i ro og mak kjørte lass med melk til meieriet, eller folk på livsfarlige områder i forhold til artilleriduellene og mitraljøsosalvene begge veier. Det var også de som så på skuddvekslingene som nysgjerrige tilskuere. Slik naiv atferd hemmet ganske kraftig skytingen fra festningen fordi de måtte ta så mye omsyn til sivilbefolkningen.⁴⁴² Skipatroljene og løytnant Næss måtte hvite hvem de kunne stole på. Da var det bra at det samlede antallet menige og frivillige uten militær utdanning fra de nærmeste bygdene var på 101 mann. I

⁴⁴⁰ Brox: side 139.

⁴⁴¹ Brox: side 139-140.

⁴⁴² Brox: side 140-141.

tillegg var også en stor andel av offiserer og befal fra de samme bygdene. At 40 % av hele styrken til Holtermann kom fra de nærmeste bygdene, var en stor fordel. Da kunne soldatene fra de ulike lokalmiljøene fortelle hvem som var til å stole på hver gang skipatrukjene eller Næss skulle av gårde. Når de var godt i gang med forsyningsvirksomheten skaffet de seg selv nye sikre informanter blant de sivile i samfunnet rundt.⁴⁴³

4. Hegra festning. Dens beliggenhet i terrenget og vern mot granater, bomber og infanteriangrep

a. Festningen vanskelig tilgjengelig

Styrken til Holtermann kom seg opp til Ingstadkleiva leir og fikk satt i gang arbeidet med festningen, mens tyskerne fremdeles hvilte ut etter båtreisen fra Tyskland. Dermed fikk tyskerne noe av det verste av alt å angripe – et fort på et fjell, vanskelig tilgjengelig fra alle kanter. Det er svært vanskelig å nå festningen fra Stjørdalen. De tyske styrkene måtte i tillegg klyve nesten 200 høydemetre slik området og festningen ligger med bratte bakker og stup og bare tilgjengelig med hest og slede fordi veien var nedsnødd. Veien gikk i et skar og et juv der det var ganske lett å stanse fiender. Forhugningen sto ferdig 13. april. Skulle de prøve å ta festningen fra andre kanter gjennom skog og kronglete terreng, hadde ikke tyskerne nok kunnskap om i hvilken grad det var farlig. Dermed ble også området et ideelt sted å mobilisere styrker på selv før mannskapene hadde etablert seg inni festningen fra 14. april.

b. Festningen gav det beste vernet en kunne få mot artillerigranater, bomber og mot salver fra mitraljøser og gevær.

Festningen var så tykt panser av fjell, stål og betong at den kom til å motstå alle tyskernes artilleriangrep og flybombing fra beleiringen begynte 15. april. Når tyskerne fra 15. april i økende grad hamret løs på festningen med artillerigranater og flybomber, ble de golde og dystre galleriene veldig verdsatt av mannskapene. Noe sikrere sted å være under krigen fantes ikke.⁴⁴⁴ De kraftigste flybombene på mellom 500 og 1300 kg med langt større sprengkraft enn noen

⁴⁴³ Brox: side 141.

⁴⁴⁴ Arnstad: side 26.

artillerigranater, fikk aldri fulltreff mot festningen. Da en av hestene måtte bøte med livet da jerndøra inn til festningen ble gjennomhullet av et granatskjell, var det eneste liv som gikk tapt inne i festningen.⁴⁴⁵

Men var nå festningens terreng så vanskelig tilgjengelig og var festnings byggverk egentlig så ugjennomtrengelig?

Beveger en seg rundt festningen eller kikker på Statens kartverk sitt Norgeskart over Hegra festning og området rundt, vil en se at festningen ikke ligger på en ås eller topp, men nærmest på en bakkekam der terrenget er ganske flatt og bredt sørover fra festningen. Den var jo primært bygd for verne mot Sverige. Som vern mot styrker som kommer ned Stjørdalen fra øst ligger jo Hegra festning glimrende plassert. Den lå ganske bra til mot tyskerne i 1940, men de var nære på å lykkes ved angrepene 17. og 18. april på festningen, så det var mulig med bra tilgang fra sør. Med mer fanatiske tyske offiserer kan det jo være at tyskerne ville fortsatt etter 18. april og kanskje fått has på festningen. Hegra fort ble enkel å skyte på for tyskerne siden de kunne sette sine kanoner i festningens blindsoner da de fikk overtatt festningens skytekart ved inntakelse av Trondheim og våpenmagasinene 9. april. De tyske og norske kanonene som tyskerne hadde, fikk skutt vekk mye av brystvernet på festningen som ville gjort det lettere for et neste infanteriangrep.

Da sanitetspatruljen ledet av løytnant Finsen ble tatt til fange og brakt til ei hytte nær ved til avhør 26. april, syntes de østerrikske soldater synd på Wilhelm Kavli som hadde en bror på festningen. For den ville bli bombet så kraftig med fem hundre kilos bomber at festningen snart ville forsvinne.⁴⁴⁶ Finsen skriver i sin rapport om et fly som gikk inn for landing på Værnes men der piloten isteden lot flyet sirkle rundt festningen. Det slapp bomben på 500 kg og traff ikke festningen, og blåste bort en av leirbrakkene bare med lufttrykket. Finsen tror flyet var redd for å lande på glatt rullebane på Værnes med den farlige lasten og slapp heller bomben før landing, over festningen. Hele festningen ristet og bølgeblikkplatene i sykestua dirret så kraftig at de der trodde platene skulle falle ned. Finsen uttrykte det slik:

Krateret i bakken utenfor løpegraven var ikke mindre imponerende enn smellet, og det var hovedseverdigheten for oss i mange dager etter. Tross alt var det kanskje bra at man ikke spanderte flere slike utsøkte bomber på oss.⁴⁴⁷

⁴⁴⁵ Finsen: side: 24.

⁴⁴⁶ Brox: side 161.

⁴⁴⁷ Finsen: side: 24.

Kan det være at den tyske hærledelsen rett og slett valgte å spare egne soldater siden de ganske snart merket at de hadde kontrollen i Trøndelag tross bryet Hegra skapte.

De østerrikske soldatene hadde gitt uttrykk for at festningen ville bli utslettet. Det var 26. april. Værnes flyplass var blitt i stand til å ta imot svære forsyninger av soldater og materiell deriblant sikkert et solid påfyll av granater og bomber.

5. Tysk innsats for å ta festningen. Var den noe tilbakeholden eller gav de alt de kunne?

a. Utslitte tyske soldater som trengte hvile etter slitsom båtreise fra Tyskland til Norge

Kanskje det var Holtermanns korrekte og kontante avvisning som ble avgjørende. For løytnanten fikk vite at Holtermann langt fra tenkte å overgi sin styrke og like lite kunne gi noen garantier ved et møte med hær sjefen. Det var rundt 10.45 den 10 april. Det trengte ikke å ha tatt så lang tid å komme seg fra Værnes til Øyanmoen. Avstanden er en km i luftlinje på en flat vei. Men ingen tysk hær sjef var å se før Holtermann forlot Øyanmoen kl. 12. På vei med styrken tilbake til Re, fikk Holtermann vite av major Vetlesen at Værnes var overgitt. Det kan jo rett og slett være at hær sjefen valgte å bruke hele styrken på å sikre Værnes så raskt som mulig, - før evt. major Vetlesen f.eks. fikk en kontrabeskjed fra høyere hold.

Soldatene i den tyske styrken var helt utslitte, trøtte og mange sjøsyke etter båtreisen fra Tyskland til Trøndelag under trange, vanskelig forhold stuet tett sammen i krigsskip.⁴⁴⁸ Den tyske hær sjefen kan ha tenkt at hans soldater sannelig hadde gjort en god nok jobb da de nærmest vaklet bort i samlet flokk og skremte majoren på Værnes flyplass til å gi fra seg kontrollen. Tyskerne jublet vel over å ha tatt flyplassen. Soldatene var visstnok landkrabber fra Østerrike.

En fornuftig sjef kan like gjerne ha tenkt at denne kampvillige majoren er kanskje lur nok til å forstå at mine soldater er ikke stridsdyktige akkurat nå. Det gjelder å hindre at majoren kommer tilbake med sin opplagte modige styrke og angriper oss. Noen krigshandlinger kan umulig noen av de tyske militære sjefene ønsket seg 10. april på Værnes for å ta Øyanmoen.

⁴⁴⁸ Brox, Hansen, Sivertsen: side 62, Holtermann: side 4.

b. De tyske militære lederne kan ha oppdaget at de hadde undervurdert problemene med å angripe Norge

Fra før Holtermann mobiliserte på Øyanmoen 9. april til overgivelsen på Hegra festning 5. mai, skjedde det mye også ellers i landet som gikk både bra og dårlig for tyskerne. Dvs. tyskerne strevde også. Ytterst i Oslofjorden mellom Færder og Torbjørnskjær klokka 23 sendte hvalskuta «Pol 3» opp varselskudd, slo alarm, dundret inn i siden på et krigsskip i den tyske armadaen på vei inn Oslofjorden, sendte opp en hvit og to røde raketter opp i himmelen – varslet om at fremmede skip hadde trengt seg forbi ytterst forsvarslinje i Oslofjorden. Krav om overgivelse ble ropt av en fremmede stemme. Welding Olsen nektet og ofret livet.⁴⁴⁹

Utover dagen 9. april fikk tyskerne kontroll over bruhodene Arendal, Egersund, Stavanger, Bergen, Trondheim og Narvik, Kristiansand og Oslo.⁴⁵⁰ Ved Oscarsborg var likevel Blücher sjanseløs.⁴⁵¹ Men Oberst Eriksen lot «Lützow» og «Emden» snu om. De reddet ifølge Borgersrud, det tyske spillet om Oslofjorden. Den tyske flåten fikk sjøforsvarsledelsen i Horten til å overgi seg, besatte Horten, Moss, Son og Drøbak og satte styrkene i land på begge sider av fjorden. Sammen med styrkene til Fornebu, tok de kontroll over hovedstaden utpå dagen.⁴⁵² Men konge og regjering kom seg unna, fikk utnevnt Otto Ruge som øverste general og flyktet gjennom landet som landets lovlige styre i to måneder. De allierte stormaktene og Norge, tatt på senga 9. april, tapte til slutt det norske felttoget. Likevel, regjeringens vedtak 22. april sørget for at hele 85 prosent av norske handelsflåte ikke kom på tyske hender. I stedet kom flåten i alliert tjeneste mot Tyskland resten av krigen under norsk flagg - som tredje største allierte frakter til havs. Gullbeholdningen på 50 tonn verdt 240 millioner kroner ble også berget unna tyskerne.⁴⁵³

I stedet for å kuppe makten 9. april 1940, fikk tyskerne to måneder med krig om Norge der 5296 tyskere ble drept. Den tyske marinen ble så svekket av felttoget at en invasjon av Storbritannia ble nærmest umulig.⁴⁵⁴ Angrepet mot Be-Ne-Lux og Frankrike ble utsatt til 10. mai.⁴⁵⁵ Selv om de allierte måtte trekke seg ut fikk de sin første store seier i slaget om Narvik tross alt som sviktet. Felttoget avgjorde også Norges videre skjebne og plass i historien som et land og folk

⁴⁴⁹ Borgersrud: side 13-14

⁴⁵⁰ Grimnes: side 82, Christensen, side 158-160.

⁴⁵¹ Christensen: side 155-156, Grimnes: side 82-86.

⁴⁵² Borgersrud, side 22, Christensen: side 154.

⁴⁵³ Grimnes: side 117. Tor Eigil Stordahl: Pål A. Berg, *Fritt Norge*, side 7.

⁴⁵⁴ Hastings 2011: 52

⁴⁵⁵ Brox, Hansen, Sivertsen: side 109, Forsvarets forum, Krigsinvalid-forbundet og krigsveteranorganisasjonene: *Fritt Norge*: side 8, Hastings: side 52.

som kjempet 9. april- 10. juni og som var med videre med krigsinnsats både hjemme og ute i den allierte fronten.

Det norske klima, landskapet var trolig vanskeligere og motstandsviljen i det norske folket større enn tyskerne hadde regnet med. Det var flere som var villige til å trosse lidelser og forsakelser for å sloss mot tyskerne enn det tyskerne regnet med. Hegra festning og Vinjesvingen var unike på sine måter i kampen mot tyskerne, men tyskerne møtte også hard motstand en god del andre steder i landet som f.eks. ved Haugsbygda og Fossum bru og Valdres i Sør-Norge. Mange, også av dem som invaderte, trodde virkelig at sjansen var stor for at de skulle bli tatt imot som venner, hjernevasket som de kanskje var om dette «fantastiske norske broderfolket.» Så viste nordmenn seg «barbariske» og sloss mot dem, verdens sterkeste og mest moderne krigsmakt.

De sjøsyke offiserene som trengte hvile etter den harde sjøreisen visste jo ikke størrelsen på galleriene inne på festningen, men offiserene hadde i alle fall fått den sjokkerende nyheten at Blücher var senket og at det var overrasket over motstand på Hegra festning. For alt det den tyske hærledelsen viste, kunne det være over 1000 kampklare soldater der slik Holtermann etablerte vaktposter på Hegra og vest og øst i Stjørdalen. Veltrente og hardføre norske infanterister og artillerister med en del lokalkjente soldater i styrken, var noe dyktige tyske offiserer kalkulerte med. Å gå løs på en besatt festning med slike forsvarere med et utkjørt mannskap, var ikke særlig lurt før etter nok hvile. Mens tyskerne nølte, gjorde soldatene festningen enda vanskeligere å ta. Deretter måtte en stor andel av de tyske styrkene som kom til Trondheim og Værnes 9. april bli brukt mot kjempende Hegra festning. Da tyskerne angrep festningen 15. april skal de, i ifølge Borgersrud, ha vært mellom 4 og 5 ganger så mange som Holtermanns besetning.⁴⁵⁶ Ut fra det Holtermann og Arnstad forteller kan det ha deltatt både en og to tyske bataljoner i infanteriangrepet 18. april.⁴⁵⁷

Trolig pga. Hegra festning, var det først mulig å få kontroll sørover fra Trondheim etter at en kraftig modernisert og utbygd Værnes flyplass kom i gang med å ta imot store tyske styrker og forsyninger etter 20. april. Oberstløytnant Nils T. Eggan hadde nemlig organisert en styrke seinere kalt «Berkåkbataljonen» som etter hvert ble 400 mann.⁴⁵⁸ Styrken, organisert på Berkåk, sperret veiene sørover mot Nedre Gauldalen og Orkladalen. Den 11. april ble en patrulje ledet av kaptein Berthold Dahl sendt derfra til Lundamo for å stoppe tysk framrykking fra Trondheim. Patruljen til Eggan fikk sivil hjelp av veiarbeidere som la sprengladninger under riksvei- og

⁴⁵⁶ Borgersrud: side 146-147.

⁴⁵⁷ Arnstad: side 78. Holtermann: side 16.

⁴⁵⁸ Borgersrud: side 146.

jernbanebruene ved Lundamo og av tre mann fra Lundamo samt 17 mann fra sportsklubben Brage. Etter å ha konsolidert stillingen i Trondheim og Værnes, sendte oberst Wilhelm Weis, øverste kommandant i Trondheim, 14. april en første rekognoseringspatrulje sørover.⁴⁵⁹

Ved Lundamo åpnet nordmennene ild. Ti tyskere ble drept og seks såret. Dahl falt og en veiarbeider og en tilfeldig kvinne falt. Nordmennene sprengte deretter de to bruene som også ble et kraftig hinder for tyskerne. De bruene var fremdeles ødelagte da Hegrasoldatene ble sendt på straffarbeid i Orkladalen 5. mai.⁴⁶⁰ Først 27. april hadde tyskerne fått fløyen inn nok soldater til Værnes flyplass til å kunne rykke videre sørover med stor nok styrke. Støren ble tatt etter kortvarig kamp ved Haga bru, mot en styrke på 22 mann.⁴⁶¹ Oppsummert her, så var «Berkåkbataljonen» så sterkt og godt organisert og kampen om Hegra festning så krevende at tyskerne ikke hadde nok styrker til både å kjempe mot Hegra festning og å rykke sørover for å ta kontroll over norske områder sør for Lundamo – før Værnes var godt nok bygd ut til å fly inn nok soldater som bare kunne ta seg av jobben med å kjempe seg sørover fra Trondheim. Dermed kan en si at «Berkåkbataljonen» fikk viktig hjelp av Hegra festning og at de sammen med all annen militær motstand av frivillige offiserer, befal og menige med og uten militær utdanning og alliert hjelp, sørget for at krigen i Sør-Norge varte til 5. mai. Da overga Hegra festning og Vinjesvingen seg som de siste kjempende i Sør-Norge.

c. Tyskerne gikk varsomt fram for å vinne nordmennene over til deres side eller i alle fall få til en dansk løsning

Det beste eksemplet er jo oberst Strugstad som fikk holde på å organisere motstand etter at Trondheim var tatt 9. april. Likeså da den tyske majoren som 12. april var så tilbakeholden mot major Hartmanns styrke. Majoren satset og håpet at de ikke ville finne på noe mer motstand etter avtalen med Hartmann, men de fleste framtidige forsvarerne dro som kjent til festningen, så fort de kunne. Den tyske majoren forsto kanskje faren var stor for mer motstand fra de sinte unge menn som prøvde å arrestere han to ganger. Men kunne han trodd det når det gjaldt den så korrekte kapteinen (Stensen)?

⁴⁵⁹ Brox, Hansen, Sivertsen: side 103-104.

⁴⁶⁰

⁴⁶¹ Brox, Hansen, Sivertsen: side 103-104.

Mye tyder på at tyskerne gikk varsomt fram til morgenen 15. april. Etter det angrepet var det vel slutt med den taktikken.

d. Tyskerne brukte langt fra sin fulle militære kapasitet for å ta festningen

Vel var de tyske styrkene på Værnes og Stjørdalen trøtte, slitne og sjøsyke og måtte hvile fram til 12. april slik at festningen lot seg etablere, men etter noen få dager ville likevel festningen vært tatt av tyskerne om de hadde satt full makt inn på det. Se hvordan de rullet over Polen i 1939 og Sovjetunionen i 1941. Land som var langt sterkere enn lille Norge.

Svakheten med en slik tankegang er at veien til fronten og landet og områdene som skulle erobres er så ulike. Før angrepet på Polen og seinere Sovjetunionen kunne Tyskland bare oppmarsjere sine styrker i det stille langs grensene. Da var det bare på et bestemt tidspunkt å la sine styrker på hundretusener rulle inn over grensene. I invasjonen av Norge kunne bare et begrenset antall soldater delta. Sammen med tysk sivil administrasjon var det bare plass til 13 000 soldater om bord i hele den tyske marinen i aksjon mot Norge 9. april. Hadde de prøvd å bringe vesentlig flere soldater til Norge måtte det ha skjedd ved også å bruke passasjerbåter og lastebåter. Da ville trolig britene fattet mistanke. Med sin langt sterkere marine ville de sannsynligvis ha stanset turen nordover for de tyske styrkene før konvoiene kom ut av Kattegat eller ha passert Limfjorden i Danmark. Situasjonen vedr. Hegra festning 1940 var at Tyskland kom med så mange soldater som var mulig til Norge 9. april 1940. En annen forutsetning for krigføringen i Trøndelag fra 9. april var transporten av krigsutstyr og sivile forsyninger som trengtes for å kontroll over Trøndelag med Trondheim og Værnes som de viktigste stedene. Der nådde bare som nevnt, en av de fire båtene fram. Deretter forhindret britisk marine tysk sjøtransport til Trøndelag. Fram til 30. april hindret norske og britiske styrker tysk transport med jernbane og på vei mellom Oslo og Trondheim og styrkene på Hegra festning hindret tysk transport fra Sverige over Meråkerbanen. Det var ingen kjørevei for bil mellom Kopperå og Storlien før i 1958,⁴⁶² så fra Sverige over Meråkerbanen da var det ingen tysk transport av betydning den veien.

De tyske militære lederne i Trøndelag, i alle fall i Stjørdalen, virket ganske jordnære og pragmatiske. Utviklingen i Trøndelag og resten av landet var slik at de fikk kontroll over

⁴⁶² Helge A Stabursvik, Plan- og trafikkseksjonen Sør-Trøndelag bekreftet det i en e-post 13.11 2017.

festningen om de bare tok tiden til hjelp. Full skala infanteriangrep som 17. og 18. april var derfor unødvendig og ville kunne koste mange tyske og virke ødeleggende for tyskernes kampmoral.

Mot dette argumentet kan en spørre om tyskerne på Hegra virkelig hadde mulighet til å ta flere full skala infanteriangrep på festningen innen 5. mai. De to angrepene som hadde kostet liv, var i vanskelig terreng og var militære nederlag, hadde nok en demoraliserende effekt. Om de prøvde seg flere ganger, så hadde festningen blitt bedre og bedre trent i å slå tilbake infanteriangrep og hadde fordel av terrenget og en plassering som tvang tyskerne også til å angripe nedenfra. Den en meter dype snøen ble også trolig enda mer uframkommelig etter 18. april. En kald natt kunne gi skare som natta til 26. april. Om slik skare kunne bære for så å briste slik at styrkene brått hadde snø til livet, ville tyske infanterisoldater virkelig være fanget som i en felle.

Nå viser rapporter til Holtermann, Svarva og Kavli at tyskernes kanoner skjøt på festningen hver dag fra 15. april til 4. mai. 30 april var det nærmest sammenhengende artilleriskyting og bomkasting mot festningen fra kl. 10 på formiddagen og gjennom hele neste natt. Det var flybombing av festningen 16,17, 18 og 25. april.⁴⁶³ Det tyder på stor innsats av tyskerne for å forsøke å knekke festningen. At det bare ble flybombing fire dager kan også tyde på at mengden av disse svære bombene var begrenset. Tyskerne manglet mye utstyr. Det kan tyde på at tyskerne hadde få flybomber og at de var som Finsen antyder beregnet på viktigere mål enn Hegra festning. 17, 24, 25. april ble Værnes flyplass bombet av britiske fly. Det kan også ha begrenset rullebanene en kort stund og fått ødelagt fly.

Det var slett ikke sikkert at tyskerne hadde noe særlig mer å skyte og bombe med. Etter 20. april, men særlig etter 28. april da rullebanen på Værnes ble erklært ferdig og klar til å ta imot stor tysk flytrafikk, kunne den tyske styrken på 12 000 mann endelig bli fraktet til Trondheim. Men flertallet av denne styrken var trolig ikke fraktet til Trøndelag før 5. mai. Og om det var tilfelle, så trengte de sikkert en del dager på å forberede infanteriangrep på festningen. Med så store styrker på plass og langt flere fly kunne de nok greid å ta festningen, men ikke innen 2-3. mai som i praksis var 5. mai – siden både de norske og tyske styrkene da forsto at kampen om festningen ikke hadde mer mening fordi den norsk-allierte hovedstyrken hadde gitt seg.

⁴⁶³ Holtermann: side 12-31, Kavli: Notatbok fra Hegra 1940, Svarva: side 21-37.

Oppsummering

For å få til en vellykket krigføring i Trøndelag fra 9. april måtte nok antall tyske soldater og nok og tilstrekkelig tysk krigsutstyr og sivile forsyninger være på plass for å greie det. Når bare en av de fire båtene fra Tyskland ment for Trondheim lastet med ammunisjon, hester, proviant, drivstoff, og mye annet utstyr nådde fram med forsyninger til krigføring, kunne det gå bra likevel for de tyske styrkene om en greide å psyke militære ledere (som noen av kanskje var forvirret) og forvirrede soldater i avdelinger under dem. Det er klart at angrepet på Polen kunne jo skremme enn hver.

Mot Holtermanns svært kampinnstilte kampstyrke maksimalt godt ledet av major Holtermann, var trolig en båt med utstyr alt for lite. Alt utstyret fra den ene båten skulle jo fordeles på alle styrkene i Trøndelag. Tysk transport av soldater og forsyninger var hindret av britisk marine i Atlanteren, av norske og britiske styrker som sperret jernbane og vei mellom Oslo og Trondheim og av Hegra festning med sine soldater og kanoner som gjorde at tyskerne ikke brukte Meråkerbanen ifølge Brox, Hansen og Sivertsen. En hasteutbygd Værnes flyplass oppnådde å få på plass mange soldater og mye militært utstyr fra et sted mellom rundt 22. april og 30. april. Men mye militært utstyr kan ikke tas i bruk med en gang. Mye må rigges til. Soldater må øves opp på utstyr osv. Den tyske militære ledelsen i Trøndelag hadde derfor trolig for lite militært utstyr og kanskje for få soldater til å greie å ta Hegra festning før 5. mai.

Det kan se ut som at tyskerne prøvde så godt som mulig å ta Hegra festning, men at de mot den sterke norske motstanden, naturforholdene, klima og festningens plassering og panser av fjell, betong, stål og tømmer hadde for få øvde soldater og for lite og for utilstrekkelig militært utstyr til å kunne ta festningen innen 5. mai.

Litteraturliste:

Arnstad, Johan: *Beleiringen av Hegra festning 10. april-5. mai 1940*, Aschehoug & Co. (W. Nygaard), Oslo 1946.

Aschehougs konversasjonsleksikon Bind 18, 19, Aschehoug & Co. (W. Nygaard), Oslo 1974.

Berg, John: *Lotten fra Hegra*, Cappelens Forlag AS, Oslo 1991.

Borgersrud, Lars: *Unngå å irritere fienden*, Oktober, Oslo 1981.

Brox, Karl H: *Kampen om Hegra*, Gyldendal Norsk Forlag A/S, Oslo 1988.

Brox, Karl H, Hermann Hansen, Knut Sivertsen: *Bunkeren Trondheim under hakekorset*, Communicatio forlag AS, Trondheim 2015.

Christensen, Chr. A. R.: *Vårt folks historie, Okkupasjonsår og etterkrigstid*, Aschehoug, Oslo 1961.

Fokus illustrert familieleksikon: Nr. 4: Norge: Næringsliv: Jordbruk , Nord-Trøndelag: Næringsliv: Jord- og skogbruk, Nr. 5: Sør-Trøndelag: Næringsliv: Jord- og skogbruk
Redaktører Anatol Heintz, Hans Vogt, Aschehoug og co., Oslo 1964.

Forsvarets forum, Krigsinvalidforbundet og krigsveteranorganisasjonene med Stordahl, Tor Eigil, ansvarlig redaktør: *Fritt Norge*, utgitt i samarbeid med Forsvaret, Kirke og utdanningsdepartementet, og Regjeringens frigjøringskomite, Aktietrykkeriet, 1995.

Redaktør Pål Nordenborg: *Angrepet på Norge 9. april-9. juni 1940*: Forsvarets forum, på oppdrag fra Forsvarsjefen.

Grimnes, Ole Kristian: *Norge i krig. Bind 1: Overfall*, Aschehoug, Oslo 1984.

Ole Kristian Grimnes, *Kampen om Hegra 1940*, Forsvarets pressetjeneste, Forsvarsdepartementet, Oslo Mil / Husby, Oslo trolig på 1970-tallet - utgiverårstall mangler.

Hastings, Max: *All hel let loose*, HarperPress, London 2011.

Hauge, Andreas: *1940 Kampene i Norge*, Erndt G. Mortensens forlag, Oslo 1960.

Jaklin, Asbjørn: *Nordfronten Hitlers skjebneområde*, Gyldendal Danmark 2006.

Jensen, Magnus: *Norges historie Fra 1905 til våre dager*, Universitetsforlaget, Oslo 1971.

Kavli, Guthorm: *25 år ved kongens slott. Og veien dit*, Oslo: Chr. Schibsteds Forlag, Oslo 1992.

Kavli, Guthorm: *Norges festninger*, Universitetsforlaget 1987.

Lindgjerdet Frode, Slaget om Hegra festning, Ares Forlag AS Skallestad, 2016.

RA/RAFA-2017 / Y /Yb/ L0119, 11-C-11-568-575- 5. divisjon. Forsvarets krigshistoriske avdeling: serie Yb – Krigen i Norge 1940 – 1945, Hæren, eske 119:

Holtermann, Hans Reidar: *Forsvaret av Hegra festning* til Hjemmenes forlag A/S, Oslo 1965.

Holtermann, Hans Reidar (3): *The Defence of Hegra Fortress, The Norseman* volum I nr.2, Lindsay Drummond, London mars 1943.

Rapporter fra Ingstadkleiva fort/Hegra festning 1940, Levanger september 1940.

Arnstad, Johan

Hallset, Ingebrigt: Fenrik Hallset: Rapport om kampen ved Mælen bru.

Holtermann, Hans Reidar: Majorens rapport.

Finsen, Gunnar: Sanitetsløytnant Finsens rapport.

Gjone, Erling:

Nilsen, Odd.:

Næss, Aksel:

Smedal, Harald:

Stenvig, Lorentz: Løytnant Stenvig: Rapport over forpleiningen på ved Hegra festning.

Stensen, Paul: Striden om Hegra 1940, 1948. Forshaga Sverige 1948.

Ruge, Otto: *Felttoget, General Otto Ruges erindringer fra kampene april-juni 1940*, Aschehoug & Co. (W. Nygaard), Oslo 1989.

Steen, Sverre, Ording, Arne, Roscher Nielsen, Ragnvald: *Krigen i Norge april-juni 1940: Norges krig 1940-45. Bind 1*, Gyldendal, Oslo 1947.

Stugu, Ola Svein: *Norsk historie etter 1905*, Det norske samlaget, Oslo 2015.

Asbjørn Svarstad, Alexander Øystå, red: *Vi menn*, «Guthorm Kavli Reddet kunst fra nazistene».

Egmont Hjemmet Mortensens forlag, AS ISSN 0042-4951 (43): 14–17 (sitatet side 16) – via 2014 www.vimenn.no. Oslo 7. juli 2014.

Eirik Veum, Asbjørn Svarstad: *Svenskene slapp nazistene inn i Norge*. Vi menn 31. oktober 2016.

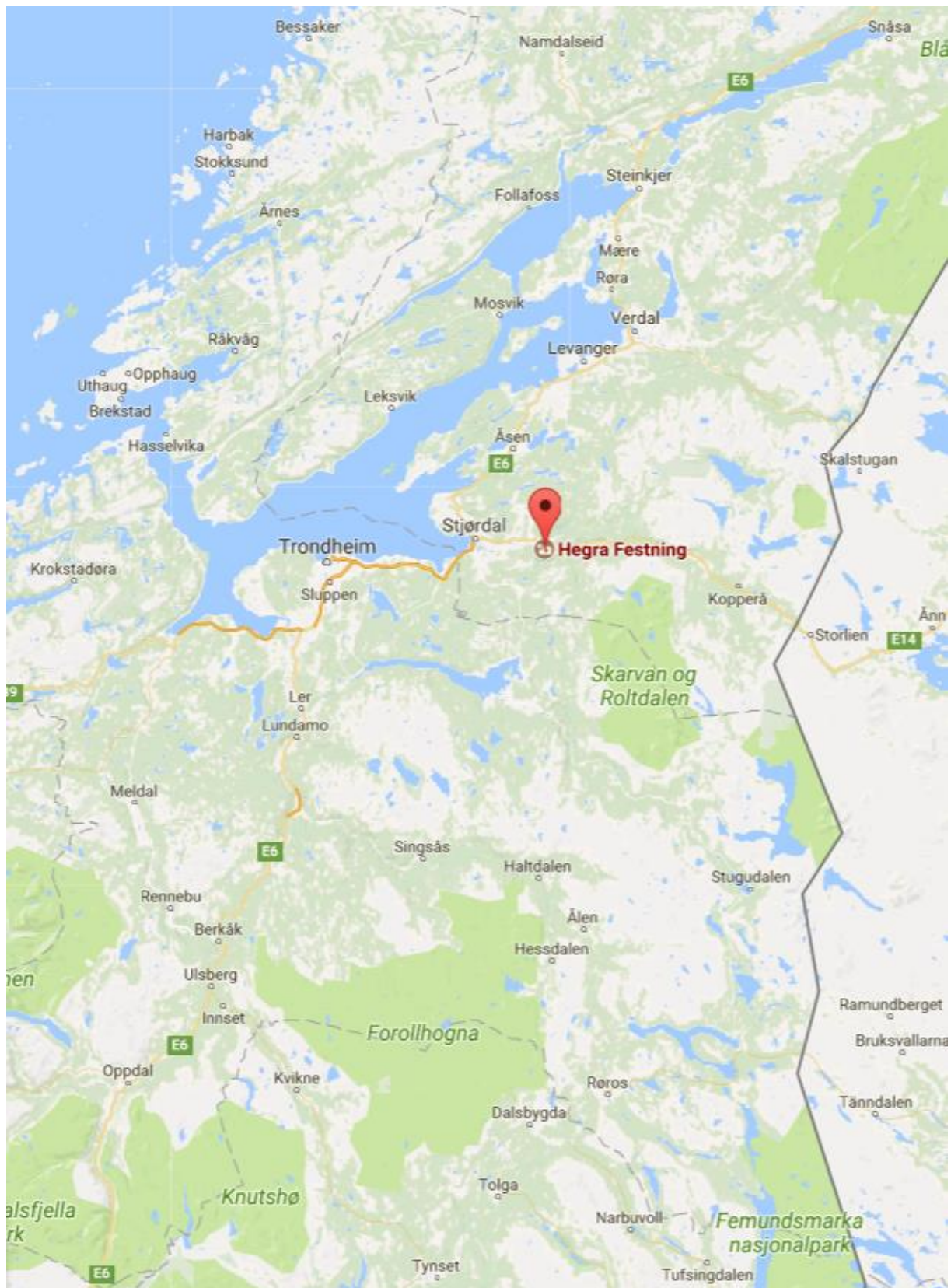
Svarva, Herman: *Hegra fort holder stand* - Et 50-års minne, Oslo 1990, A/S O. Fredr. Arnesen Bok og Akcidenstrykkeri 1990. (Samlingen ble utsatt til 1991).

Svarva, Herman: Soldat 31358-38 IR12: *Rapport fra Hegra fort*. Utgitt ved 40 års jubileum for stiftelsen Foreningen Hegra 1940. Trykking av rapporten var en gave fra Adresseavisen, Trondheim 1985.

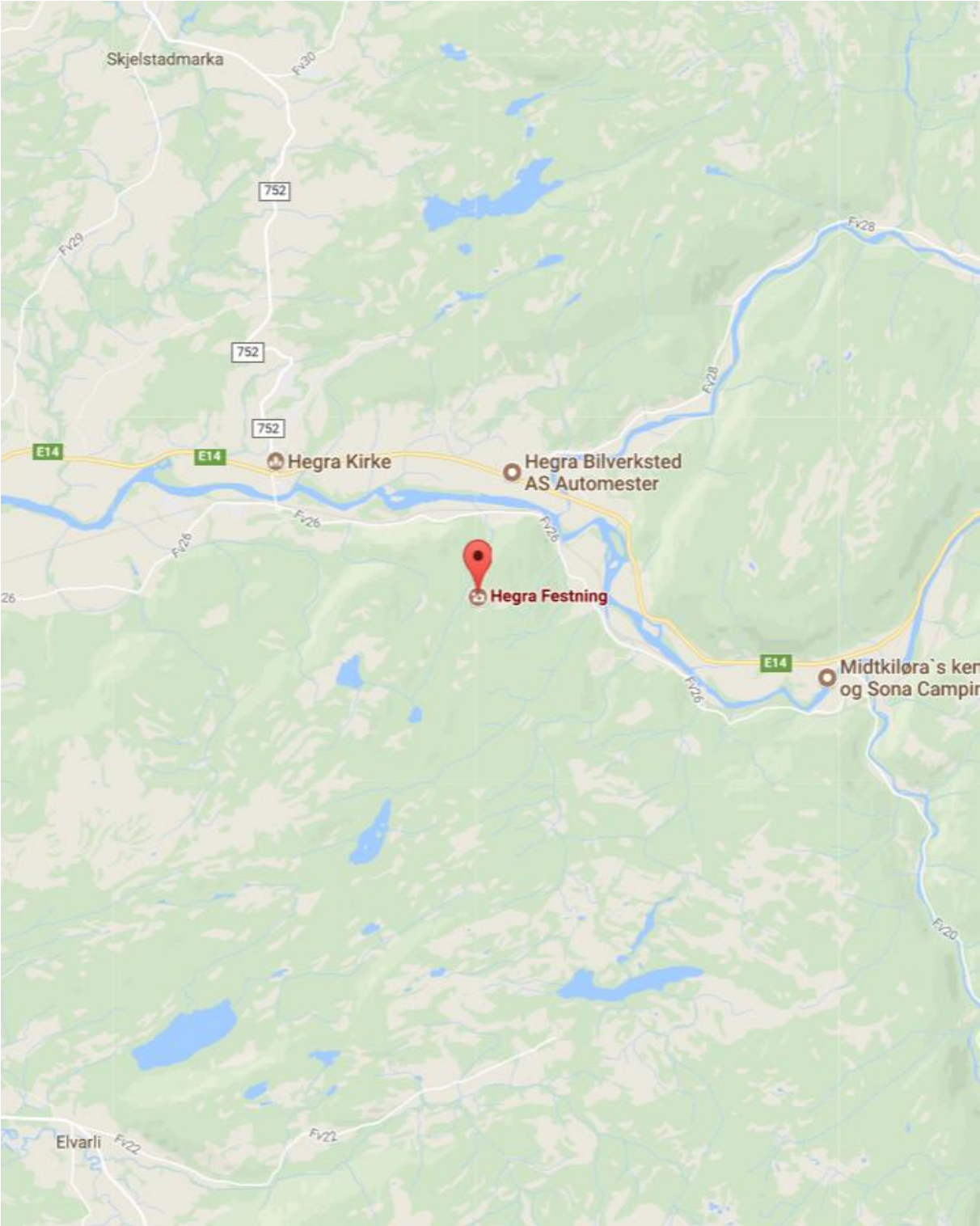
Soldat 31358-38 IR12: *Rapport fra Hegra fort*. Utgitt ved 40 års jubileum for stiftelsen Foreningen Hegra 1940. Trykking av rapporten var en gave fra Adresseavisen, Trondheim 1985.

Østbye, Gudbrand: *Krigen i Norge 1940 – Operasjonene i Nord-Trøndelag*, Gyldendal,

Trondheim – Stjørdal – Follafoss – Steinkjer – Snåsa – Kopperå – Storlien

Hegra Festning, Skjelstadmarka, Hegra kirke ved Hegramo, Elvarli/Elvran, Sona, Sondalen

Hegra fort – Grøthammeren – Bjerten – Bjugan – Bjørgård – Avelsgård – Hegramo – Hegra prestegård - Tronshovdalen

